Անդրգիտակարգային (Transdisciplinary) դաշտային, իրավիճակային (Case Study) ուսումնասիրությունների մշակման և իրականացման դասընթաց

Ձեռնարկ համալսարանական ուսումնառողների համար

Ձեռնարկը պատրաստված է Կովկասյան տարածաշրջանում,
Կայուն զբոսաշրջության զարգացման նպատակով,
անդրգիտակարգային դաշտային հետազոտական աշխատանքների
շրջանակներում
Նախագիծ CaucaSusT
2021

With funding from
Austrian Development Cooperation
appear
Austrian Partnership Programme in Higher Education and Research for Development

Անդրգիտակարգային (Transdisciplinary) դաշտային, իրավիճակային (Case Study) ուսումնասիրությունների մշակման և իրականացման դասընթաց

Ձեռնարկ համալսարանական ուսումնառողների համար

Ձեռնարկը պատրաստված է Կովկասյան տարածաշրջանում, Կայուն զբոսաշրջության զարգացման նպատակով, անդրգիտակարգային դաշտային հետազոտական աշխատանքների շրջանակներում
Նախագիծ *CaucaSusT*
2021

ԽՄԲԱԳԻՐՆԵՐ.

Թամարա Միփրոֆանենկո, BOKU
Անդրեա Ջիփնանովա, IMC Կրեմս
Աշոտ Խոեցյան ՀՊՄՀ (հայերեն տարբերակ)

ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐ.

Գլուխ 1. **Կայունություն տերմինը և Կայուն զարգացման հայեցակարգը**.
Լելա Խարտիշվիլի, Անդրեա Ջիփնանովա, Տիգրան Քեռյան, Թամարա Միփրոֆանենկո:
Գլուխ 2. **Կրթությունը հանուն Կայուն զարգացման և բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների դերը հասարակության մեջ**.
Տիգրան Քեռյան, Թամարա Միտրոֆանենկո:
Գլուխ 3. **Հանրային մասնակցություն**.
Լելա Խարտիշվիլի, Նաթիա Կեկենաձե:
Գլուխ 4. **Դեպքի ուսումնասիրության ուսուցում**, **սկզբունքներ և մեթոդներ**. *Գվանցա Սալուկվաձե, Թեմուր Գուգուշվիլի, Տիգրան Քեռյան, Մարիա Կատելիևա,Անդրեաս Ջիփնանովա,Թամարա Միփրոֆանենկո:*
Գլուխ 5. **Ուսումնասիրության ինտեգրումը ԲՈՒՀ-ի ուսումնական դասընթացին**. *Թամարա Միփրոֆանենկո, Մարինե Մաթոսյան, Մերաբ Խոխոբայա, Աշոտ Խոեցյան:*
Գլուխ 6. **Անդրգիտակարգային** (TD) Case Study **դասընթացի իրականացումը**. *Թամարա Միփրոֆանենկո, Մարինե Մաթոսյան, Մերաբ Խոխոբայա, Աշոտ Խոեցյան, Տիգրան Քեռյան:*

ՆԵՐԴՐՈՂՆԵՐ

Այս հրապարակումը հնարավոր է դարձել CaucaSusT ծրագրի գործընկերների մասնակցությամբ և աջակցությամբ: Մասնակիցները ՝ համալսարանի աշխատակիցներ, ուսանողներ և շահագրգիռ կողմեր:

CaucaSusT **ԾՐԱԳՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՂՆԵՐ**

Հայաստանի պետական մանկավարժական համալսարան (**ՀՊՄՀ**), **Երևան**, **Հայաստան**՝ *Աշոտ Խոեցյան, Մարինե Մաթոսյան:*
Բնական ռեսուրսների և կյանքի գիտությունների համալսարան Վիեննա (BOKU), **Ավստրիա**. *Թամարա Միտրոֆանենկո, Անդրեաս Մուհար:*
Կիրառական գիտությունների համալսարան (IMC) **Կրեմս**, **Ավստրիա**. *Մարիա Կատելիևա, Քրիստիան Մաուրեր, Անդրեա Զիփնանովա:*
Թբիլիսիի պետական համալսարան (**ԹՊՀ**), **Վրաստան՝**
Մերաբ Խոխոբայա, Տատիա Մժավանաձե, Ժոզեֆ Սալուկվաձե, Մարիանա Ունապկոշվիլի:

TD Case Study **իրավիճակի ուսումնասիրության դասընթացների մասնակիցներ**.

Ավստրիա:
BOKU- **ի աշխատակազմ ՝** *Թամարա Միտրոֆանենկո, Անդրեաս Մուհար*
IMC Krems- ի աշխատակազմ ՝ Մարիա Կատելիևա, Քրիստիան Մաուրեր:
Արտաքին փորձագետ՝ Քրիստիան Բաումգարտներ:

Հայաստան:
ՀՊՄՀ աշխատակազմ՝ Տիգրան Բաբայան, Վարդուհի Հովհաննիսյան, Տիգրան Քեոյան, Աշոտ Խոեցյան, Սուսաննա Խաչատրյան1, Սուսաննա Խաչատրյան2, Մարինե Մաթոսյան, Մարիետա Մուրադյան, Սիրինե Շողերյան, Քրիստինե Թանաջյան, Քնարիկ Ուզունյան, Մարիամ Եղյան:
Արտաքին փորձագետ՝ *Արմեն Գևորգյան:*

TD Case Study (**իրավիճակի ուսումնասիրություն**) **ուսուցում Դիլիջան քաղաքում**, **Հայաստանի Հանրապետություն**, 2018:

ՀՊՄՀ ուսանողներ՝ (***կենսաբանություն***, ***քիմիա և աշխարհագրություն***).
Շուշան Աբովյան, Էդիկ Ամիրխանյան, Մարիամ Ավետիսյան, Օֆելյա Ավետիսյան, Լիանա Բալաբեկյան, Սիլվա Բոյախչյան, Լիլիթ hazազարյան, Էլյա Հարությունյան, Վարդուհի Հովհաննիսյան,Զվարթ Մանուկյան, Անգին Մարգարյան, Լիլի Մարգարյան, Օլգա Մարգարյան, Քրիստինե Մարգարյան, Թամարա Մնացականյան, Մերինե Նիկողոսյան, Արփինե

Պետրոսյան, Արմինե Փիլիպոսյան, Նարեկ Սահակյան, Ամալյա Թադևոսյան, Նարինե Թաթոյան, Տիգրան Ենգիբարյան:
Շահառուներ՝ Սարո Ղարիբյան - տուրիզմի գծով մենեջեր, սոցիալական աշխատող, Աննա Հովհաննիսյան - պատմության դասախոս ԵՊՀ, Վոլոդյա Հովհաննիսյան – Մեղրաձոր գյուղի մշակույթի տան ղեկավար, Վահե Մանուկյան - Մեղրաձոր գյուղի ավագ դպրոցի աշակերտ, Վարդան Եղիազարյան – փաստաբան-գործարար:

TD Case Study (**իրավիճակի ուսումնասիրություն**) **ուսուցում Դիլիջան քաղաքում**, **Հայաստանի Հանրապետություն Հ**, 2019:
ՀՊՄՀ ուսանողներ ***(կենսաբանություն***, ***քիմիա և աշխարհագրություն***, ***կրթական հոգեբանություն և սոցիոլոգիա***, ***պատմություն և այլն***) *Շուշանիկ Աբովյան, Նազելի Աբրահամյան, Անի Հարոյան, Օֆելյա Ավետիսյան, Աննա Բաբլոյան, Սիրվարդ, Բոյախչյան, Լիանա Գալստյան, Մարիամ Համբարյան, Անահիտ Մադոյան, Երանուհի Մանուկյան, Զվարթ Մանուկյան, Քրիստինե Մարգարյան, Լիլի Մարգարյան, Անի Օհանյան, Սեդա Պետրոսյան, Լաուրա Ռաչոյան, Հայկուհի Սաֆարյան, Նարեկ Սահակյան, Լարիսա Սարուխանյան, Իրինա Թադոսյան, Նարինե Թաթնթոյան, Նարինե Վարդանյան, Տաթև Ենոքյան:*
Շահառուներ՝ *Ռոբերտ Բեգլարյան - «Դիլիջան» ազգային պարկի փնօրենի օգնական; Ալբերտ Հարոյան – համակարգող «Էկոպոլիս» ՀԿ և Դիլիջանի «Օրհուս» կենտրոն, Նարեկ Հովհաննիսյան - էկոտուրիզմի մասնագետ, Աստղիկ Հովսեփյան - Դիլիջանի ավագ դպրոցի աշխարհագրության ուսուցչուհի, Մարտին Թովմասյան - «Դոյակ» հյուրանոցի մենեջեր:*
Վրաստան
Թբիլիսիի պետական համալսարանի (**ԹՊՀ**) **աշխատակազմ՝** *Նոդար Էլիզբարաշվիլի, Թեմուր Գուգուշվիլի, Լելա Խարտիշվիլի, Իոսեբ Խելաշվիլի,Մերաբ Խոխոբայա, Գիորգի Մելաձե, Տատիա Մժավանաձե, Նինո Պավլիաշվիլի, Գվանցա Սալուկվաձե, Ժոզեֆ Սալուկվաձե, Մարիանա Ունապկոշվիլի:*
TD Case Study (**իրավիճակի ուսումնասիրություն**) **ուսուցում Ծագվերի գյուղում**, **Վրաստան**, 2018:
ԹՊՀ ուսանողներ՝ ***(տնտեսագիտության և բիզնեսի***, ***հասարակական-քաղաքական գիտությունների***, ***ճշգրիտ***, ***բնական գիտությունների ֆակուլտետներ)*** *Քրիստինե Բազաձե, Վլադիմեր Չեժիա, Խատիա Գիորգաձե, Ջեյն Գիորգոբիանի, Բակուր Ջինորիա, Լեւան Խասայա, Մարիամ Կոկիլաշվիլի, Անուկի Լոմիձե, Լաշա Մժավիա, Էլիզբար Սադրաձե, Ակակի Շոնիա, Տատյանա Սիչինավա, Ռուսուդան Տաբատաձե, Գիորգի Տկեմալաձե, Մարիամ Տկեբուչավա, Գիորգի Թոիձե:*

Շահագրգիռ կողմեր՝ *2 տեղական ուղեցույց Բաչո Արթինիան, Ջեմալ Գիոնոնաձե, Քեթեւան Բերոզաշվիլի - Բորժոմիի քաղաքապետարան, Մեդեա Դավլաշերիձե, Բորժոմի Mercy Corps, Նատալիա Դեսպոտաշվիլի - Կանաչ հովիտ, Ամբամբուլի Գելաշվիլի - «Ծիաղվերի օթյակ» հյուրատուն; Նինո Գելաշվիլի - «Կանաչ տուն» հյուրատուն; Մակա Գղոնոնաձե-տեղական գործողությունների խմբի ղեկավար, Թամար Խոշտարիա - Ծագվերի տուրիստական կենտրոնի նախկին ղեկավար, Միխեիլ Լոմիձե - Mercy Corps, Բորժոմի, Իրմա Մաղրաձե – ագրոֆերմեր, Իզա Միքաձե - «Natvris Khe» հյուրանո,; Նաթիա Մուլաձե - Բորժոմի-Խարագաուլի ազգային պարկի վարչակազմ, Լոնդա Պիրիշվիլի - Բորժոմիի քաղաքապետարան, Լեւան Տաբունիձե - Բորժոմի տեղական գործողությունների խումբ, Նիկոլոզ Թվալաձե - «Կվիրգվինա» հացաբուլկեղենի արտադրամաս:*

TD Case Study (**իրավիճակի ուսումնասիրություն**) **ուսուցում Ստեփանծմինդայում**, **Վրաստան**, 2019:

ԹՊՀ ուսանողներ՝ (***Տնտեսագիտության և բիզնեսի***, ***հասարակական և քաղաքական գիտությունների***, ***Ճշգրիտ***, ***բնական գիտությունների ֆակուլտետներ***). *Նինո Արաքեմիա, Թինաթին Արխվաձե, Մարիամ Դաթիշվիլի, Նանա Դեիսաձե, Թեյմուրազ Դվալիշվիլի, Խատիա Գելաշվիլի, Թամար Գելաշվիլի, Մարի Կախելիշվիլի, Գիորգի Կապանաձե, Մարիամ Խիզանիշվիլի, Իվանե Խրիկուլի, Արչիլ Խուսկիվաձե, Նելի Քվելաձե, Խատիա Մեսխիա, Գվանցա Մելանիշվիլի, Մարիամ Մկրվալիշվիլի, Դավիթ Նադիրաձե, Թամար Օդիլավաձե, Մարիամ Ռեվազիիշվիլի, Նինո Սիխարուլիձե, Նատո Թեզելաշվիլի, Անա Թկվիտինիձե, Մարի Յոցկոլաուրի:*

Շահառուներ՝ *Մարինա Չկարեուլի - Կազբեգիի պահպանվող տարածքների վարչակազմի ղեկավար; Ջուրաբ Չխայիձե -Կազբեգիի քաղաքապետարանի ենթակառուցվածքների ծառայություն, Նինո Գելաձե - Կազբեգիի քաղաքապետարան, Էլիզբար Janաանուկաշվիլի - «Ստանցիա Կազբեգի» հյուրանոցի սեփականատեր, Կախի Ջանուկաշվիլի - Կազբեգիի քաղաքապետարանի ընտրանեկան հյուրանոցի սեփականատեր, գյուղատնտեսական ծառայություն, Թամունա Կոբիձե - «Ստանցիա Կազբեգի» հյուրանոց, Նաթիա Սաբաուրի - «Բարբերիա» գեղեցկության սրահ, Քեթեւան Սուջաշվիլի - հյուրատների սեփականատեր, Շորենա Սուջաշվիլի - Կազբեգիի տեղական զարգացման խումբ, Օթար Ծամալայձե - Կազբեգի ազգային պարկի փնօրեն; Ալեքսանդր Զագաշվիլի - Ստեփանծմինդայի քաղաքապետարանի ղեկավար:*

Դասավորությունը. *Միշել Ռայշլի. «Lemon Studio», Թբիլիսի, Վրաստան*
Տիգրան Բաբայան ՀՊՄՀ, Երևան, ՀՀ:
Լուսանկարները. *պրամադրված են. Անդրեաս Մուհարի, Թամարա Միպրոֆանենկոյի, իսկ հայալեզու հրապարակության մեջ նաև Տիգրան Բաբայանի կողմից:*

ՀՏԴ 379.83(07)
ԳՄԴ 75.81g7
Ա583

ՀՊՄՀ
աշխարհագրության և
նրա դասավանդման
մեթոդիկայի ամբիոն

The project Transdisciplinarity for Sustainable Tourism Development in the Caucasus Region (CaucaSusT) is supported by the Austrian Partnership Programme in Higher Education and Research for Development (APPEAR). APPEAR is a programme of the Austrian Development Cooperation and is implemented by the OeAD.

Անդրգիտակարգային (Transdisciplinary) **դաշտային**
Ա583 իրավիճակային (Case Study) **ուսումնասիրությունների մշակման և իրականացման դասընթաց**:

The printing of this publication are supported by the University of Natural Resources and Life Sciences, Vienna, Institute of Landscape Development, Recreation and Conservation Planning.

Ձեռնարկ
բարձրագույն
ուսումնական հաստատությունների
համար.- Եր.: Մեկնարկ ՍՊԸ, 2021.- 206 էջ:

Դասագիրքը նախատեսված է բուհական ծրագրի ուսուցման համար: Գրքում հանգամանալի ներկայացված են Կայուն զարգացման և Կայուն զբոսաշրջության տեսական հիմունքները, սկզբունքներն ու արդի հիմնահարցերը: Գիրքի ստեղծման համար հիմք են ծառայել Վիեննայի բնական ռեսուրսների և բնական գիտությունների, Ավստրիայի Կրեմսի կիրառական գիտությունների, Հայկական պետական մանկավարժական և Թբիլիսիի պետական համալսարանների APPEAR միջազգային կրթական ծրագրի շրջանակներում՝ Հայաստանում և Վրաստանում 2016-2020թթ. համատեղ իրականացրած դաշտային ուսումնասիրությունները:

ISBN 979-9939-893-07-5
© ՀՊՄՀ, ԿՔԱՖ, ԱԴՄԱ

Անդրգիտակարգային (Transdisciplinary) դաշտային, իրավիճակային (Case Study) ուսումնասիրությունների մշակման և իրականացման դասընթաց

Ձեռնարկ համալսարանական ուսումնառողների համար

Բովանդակություն

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ 11
Մաս 1. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ 15
1. Կայունություն եզրույթը և կայուն զարգացման հայեցակարգը 16
2. Կրթությունը հանուն Կայուն զարգացման և բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների դերը 49
3. Հանրային մասնակցություն 68
Մաս 2. ՄԵԹՈԴՆԵՐ 89
4. Case Study (իրավիճակի ուսումնասիրության) ուսուցում, սկզբունքներ և մեթոդներ 90
ՄԱՍ 3. ԱՆԴՐԳԻՏԱԿԱՐԳԱՅԻՆ (TD CASE STUDY) ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ 147
5. Իրավիճակի ուսումնասիրության վրա հիմնված (Case Study) դասընթացի ինտեգրումը բուհի ուսումնական ծրագրերում 148
6. Իրավիճակի ուսումնասիրության վրա հիմնված անդրգիտակարգային մեթոդի իրականացում դասընթացում 154
Հավելված 1. Նախապատրաստական դասընթացների օրինակներ 185
Հավելված 2. Նպատակի <<Կլոր իմաստ>> (RSP). Ուսուցանողի իրավասությունները <<Կայունության>> հասկացության ուսուցման մեջ 200
Հավելված 3. Եզրույթների բառարան 201
Հավելված 4. Հապավումներ 203

Գծապատկերների և աղյուսակներ

Գծապատկեր 1.1	Կայուն զարգացման երեք ոլորտներ կայուն զբոսաշրջության ոսպնյակի միջոցով զարգացում	19
Գծապատկեր 1.2	Կայուն զարգացման նպատակները	20
Գծապատկեր 1.3	2017 և 2018 թվականներին Վրաստան ճանապարհորդելու հիմնական նպատակը	41
Գծապատկեր 1.4	Զբոսաշրջության կառավարման մոդելը	42
Գծապատկեր 1.5	Զբոսաշրջային նպատակաային տարածքների կառավարման կազմակերպումն (DMO) ու կառուցվածքը	44
Գծապատկեր 2.1	Համալսարանների դերը. Նախկինում և ներկայումս	52

Գծապատկեր 2.2	Կայուն զարգացման հիմնական իրավասությունները և հիմնական ակադեմիական իրավասությունները	61
Գծապատկեր 2.3	ESD-ի իրավասությունների չորս կատեգորիաները ուսուցանողների համար	61
Գծապատկեր 2.4	Միա, բազմաբնույթ, միջառարկայական և անդրգիտակարգայնությունը (տրանսսիցիպլինար) Կայուն զարգացման գիտության մեջ	65
Գծապատկեր 2.5	Իմացության երեք ձևերը	66
Գծապատկեր 2.6	TR հետազոտական նախագծերը նկարագրելու և վերլուծելու անալիտիկ շրջանակ	67
Գծապատկեր 3.1	Մասնակցության աստիճանները	75
Գծապատկեր 4.1	Միջգիտակարգային և անդրգիտակարգային (TD) իրավիճակների ուսումնասիրության հիմնական բաղադրիչները	92
Գծապատկեր 4.2	Հետազոտության խնդիրների ձևակերպում և որոշումների կայացման գործընթաց	95
Գծապատկեր 4.3	Զբոսաշրջության ներկայացուցիչների գրանցման ձևի օրինակ	113
Գծապատկեր 4.4	Տվյալների վերլուծության փուլերը	114
Գծապատկեր 4.5	Անդրգիտակարգային (TD) հետազոտական նախագիծ համակարգով կառուցված հետազոտական գործընթաց	128
Գծապատկեր 4.6	Համակարգի կառուցվածքը տեղական դեպքերի անդրգիտակարգային (TD) ուսումնասիրման դեպքում	129
Գծապատկեր 4.7	Համակարգային վերլուծության քայլերը	130
Գծապատկեր 4.8	Ցուցանիշների վրա հիմնված գնահատման օրինակ	131
Գծապատկեր 4.9	Զբոսաշրջության համակարգի օրինակ	132
Գծապատկեր 4.10	SWOT վերլուծության օրինակ	133
Գծապատկեր 4.11	Ցանցապատկերի և տրամագրի օգնությամբ վերլուծման օրինակ	134
Գծապատկեր 4.12	Ցանցակապի (Network) օրինակ	135
Գծապատկեր 4.13	Շահագրգիռ կողմերի շահերի ցանց	136
Գծապատկեր 4.14	Սցենարը՝ որպես ապագայի կանխատեսում	139
Գծապատկեր 4.15	Սցենարի մշակման և գնահատման գործընթացը	140
Գծապատկեր 4.16	Սցենարների կիրառման ոլորտը	141
Գծապատկեր 6.1	TD Դաշտային ուսուցման անդրգիտակարգային (TD) դասընթացի երեք փուլերը	154
Գծապատկեր 6.2	Ուսանողների վերապատրաստման դասընթացն իրականացնելիս CaucaSusT ծրագրի գործընկերների կողմից նույնականացված գիտելիքների բաղադրիչների մեկ օրինակ	168
Գծապատկեր 6.3	Խմբային աշխատանքի կառուցվածք առաջարկ. Ուսանողները բաժանվում են թեմատիկ և խաչաձեւ խմբերի	178

Գծապատկեր 6.4	Դաշտային աշխատանքների առաջարկվող կառուցվածք	180
Աղյուսակներ		
Աղյուսակ 1.1	*ԿՀՆ-ներ ընդդեմ ՀՀՆ-ներ*	24
Աղյուսակ 2.1	Կայուն զարգացման [illegible] հիմնարար իրավասությունն[illegible] ագրը	57
Աղյուսակ 2.2	Կրթության ոլորտ[illegible] լավարժների իրավասություննե[illegible] կայունությունները) Կայուն զարգացման ուսուցման համար	59
Աղյուսակ 3.1	RRA, PRA և PLA մեթոդների համագործակցային համեմատականությունը	72
Աղյուսակ 3.2	Իմացության երեք ձևերը	80
Աղյուսակ 4.1	Իմացության երեք ձևերով պայմանավորված հետազոտության խնդրի անդրգիտակարգային (TD) կառուցվածքավորում	96
Աղյուսակ 4.2	Հետազոտական քանակական և որակական մեթոդների միջև առկա տարբերությունները	102
Աղյուսակ 4.3	Սցենարի մշակման հիմնական փուլերը, մեթոդներն ու խնդիրները	142
Աղյուսակ 6.1	Վերլուծական տարրերի Կարիքների և ուղղորդող հարցեր	161
Աղյուսակ 6.2	Նախնական հետազոտության հարցաշարեր (կառուցված Կայուն զբոսաշրջության հենքի վրա)	163

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Կովկասյան նախագիծ

Կովկասյան տարածաշրջանում Կայուն զբոսաշրջության զարգացմանը ուղղված անդրգիտակարգային (Transdisciplinary -TD) CaucaSusT ծրագիրը իրականացվել է Երևանում Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի (ՀՊՄՀ), Թբիլիսիի պետական համալսարանի (ԹՊՀ), Վիեննայի բնական ռեսուրսների և բնական գիտությունների համալսարանի (ՎԲՌԲՆԳ) և Ավստրիայի Կրեմսի կիրառական գիտությունների համալսարանի հետ համատեղ: Այս գործընկերները հավաքվել են պարզելու Կովկասի երկրների համալսարանների միջոցով Կայուն զարգացման և Կայուն զբոսաշրջության իրական խնդիրների լուծման հնարավոր տարբերակները՝ տեղական բնակչության և այլ շահագրգիռ կողմերի հետ համագործակցությամբ:

Հայաստանում և Վրաստանում անհրաժեշտ է ամրապնդել գիտության դերը Կայուն զարգացման խնդիրների լուծման գործում և ակադեմիական կրթության շրջանակների կապը քաղաքականության և գործնականի հետ: Առաջընթացը այս առումով մասամբ պայմանավորված է միջդիսցիպլինար և մասնակցային աշխատանքի շրջանակներում համալսարանական պրակտիկայում նորարարությունների ներառմամբ: CaucaSusT նախագծի գործընկերները որոշել են կենտրոնանալ ՀՊՄՀ-ում և ԹՊՀ-ում դասավանդման և հետազոտությունների անդրգիտակարգային (TD) մոտեցումների իրականացման վրա:

CaucaSusT-ի գործընկերները ավելի լայն մասշտաբով համագործակցում են Կովկասյան լեռնաշղթայի (SNC-mt) գիտական ցանցի հետ, մասնակցելով կովկասյան լեռնային ֆորումի և երիտասարդ գիտնականների ամառային դպրոցների կոնֆերանսներին, որպեսզի կիսեն ծրագրի արդյունքներն ու փորձը Կովկասի տարածաշրջանի այլ համալսարանների հետ, ինչպես նաև հետադարձ կապ ունենա Կովկասի այլ երկրներում CaucaSusT-ի արդյունքների կիրառելիության վերաբերյալ:

Անկախ այն փաստից, որ ծրագրի հիմնական նպատակը ուղղված էր, որպես այդպիսին, համալսարանների ներուժը զարգացնելուն, դրա առաքելություններից մեկը նաև տեղական համայնքների կարիքների բավարարումն էր՝ համալսարանների և տեղական բնակչության միջև համագործակցության փորձի հաստատման միջոցով, ինչը հետագայում պետք է հանգեցնի ինչպես համայնքների, այնպես էլ կրթության և գիտական հետազոտությունների արդյունքների բարելավմանը:

Նախագծի հիմնական գործունեությունն էր անդրգիտակարգային (TD) թեմատիկ ուսումնական դասընթացի զարգացումը, դրա ինտեգրումը ՀՊՄՀ-ի և ԹՊՀ-ի ուսումնական ծրագրերում, ինչպես նաև փորձնական դասընթացի անցկացումը Հայաստանի և Վրաստանի տարբեր վայրերում: Երկու համալսարաններում դասընթացները միավորել են մի քանի ֆակուլտետների դասախոսներին և ուսանողներին, ինչպես նաև տեղական համայնքների և վարչակազմերի ներկայացուցիչներին, ովքեր համագործակցել են զբոսաշրջության կայուն զարգացման հետ կապված խնդիրների լուծման շուրջ: Հաշվի առնելով մասնակիցների մեծամասնության խանդավառությունն ու դրական արձագանքները, ինչպես նաև ուսուցման դրական արդյունքները և (որոշ դեպքերում) նույնիսկ տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից՝ (ինչպես նաև

բազմաթիվ դժվարությունները, որոնք հաղթահարվեցին մեր CaucaSusT-ի գործընկերների կողմից, դասընթացն իրենց ուսումնական ծրագրերում հաջողությամբ ներդնելու համար), մենք կցանկանայինք կիսվել այս դասընթացի իրականացման մեր փորձով նրանց հետ, ովքեր մտադիր են նմանատիպ գործունեությամբ զբաղվել:

Նշում՝ CaucaSusT նախագծի մասին լրացուցիչ տեղեկությունների համար տե՛ս ծրագրի կայքը՝ http://caucasust.boku.ac.at կամ Քեռյան և այլոք 2020

Սույն ձեռնարկի նպատակը և օգտագործման կարգը

Սույն ձեռնարկի նպատակն է հնարավորություն ընձեռել համալսարանների շահագրգիռ դասախոսներին և աշխատակիցներին իրականացնել ՀՊՄՀ-ի և ԹՊՀ-ի ուսումնական պլաններում մշակված, փորձարկված և ինտեգրված քեյս-սթադի դասընթաց (դաշտային):

Ձեռնարկի առաջին մասում համառոտ շարադրվում են հիմնական հասկացությունները, որոնք մենք անհրաժեշտ ենք համարում անդրգիտակարգային (TD) մոտեցումները բնութագրելու համար, ինչպես նաև ներկայացվում են ուսումնական վարժությունների գաղափարներ և օրինակներ, ինչպես նաև հղումներ և առաջարկվող նյութեր, որտեղ տեքստում նշված հասկացությունները նկարագրված են ավելի մանրամասն:

Ձեռնարկի երկրորդ մասը ներկայացնում է առաջարկներ այն մասին, թե ինչպես կարելի է իրականացնել իրավիճակային (Case Study) ուսումնասիրությունների դասընթաց, ինչպես նաև ՀՊՄՀ և ԹՊՀ գործընկերների առաջարկությունները այն խնդիրների և բարդությունների մասին, որոնց հետ բախվել են CaucaSusT նախագծի իրականացման ժամանակ:

Մեր առաջարկած օրինակներից շատերը կապված են զբոսաշրջության հետ, այն առնչվում է CaucaSusT նախագծի ուղվածության, ինչպես նաև այն փաստի հետ, որ զբոսաշրջության կայուն զարգացումը բարդ իրական խնդիր է, որը հատկապես կարևոր է գյուղական լեռնային համայնքների աշխուժացման և տեղական բնակչության կենսապայմանների բարելավման և՛ մշակութային, և՛ բնական

ժառանգության պահպանման միջև հավասարակշռության որոնման համար:

Միևնույն ժամանակ, իրավիճակային (Case Study) ուսումնասիրությունների դասընթացի ձևաչափը կարող է օգտագործվել այլ սոցիալական խնդիրների լուծման համար, ինչպես գյուղական համայնքների զարգացման համատեքստում, այնպես էլ քաղաքներում՝ կախված դասընթացն իրականացնողների, դասընթացին մասնակցող ուսանողների և մասնակից համայնքների հնարավորություններից և շահերից:

Մենք ուղեցույցում օգտագործում ենք * նշանը հավելյալ, և մեր կարծիքով, հետաքրքիր տեղեկատվություն տրամադրելու նպատակով, և ինտեգրում ենք որոշ լրացուցիչ տեղեկություններ և աղբյուրներ փոքր աղյուսակներում/առանձին բաժիններում, այն ընթերցանության համար ավելի հարմար դարձնելու նպատակով՝

- Օգտակար հղումներ
- Ավելի շատ տեղեկատվության համար
- Փորձ CaucaSusT նախագծի իրականացումից
- Առաջարկվող Նյութեր
- Դասավանդման համարա նախատեսված վարժություններ:

Նշում՝ այդ բաժիններում ներկայացված տեղեկատվությունը հիմնված է նախագծին մասնակցած թիմի փորձառության վրա և արտացոլում է մեր համապատասխան փորձը: CaucaSusT նախագծին մասնակցող զբոսաշրջության հիմնական փորձագետները ժամանել են Վրաստանից և Ավստրիայից. այդ պատճառով մենք զբոսաշրջության հետ առնչվող ավելի շատ օրինակներ ենք բերում Վրաստանից, քան Հայաստանից, սակայն մենք փորձել ենք հավասարակշռել ինչպես հայ, այնպես էլ վրացի գործընկերների ներդրումը քեյս սթադիի իրականացման գործում:

ՀՊՄՀ-ի և ԹՊՀ-ի կողմից իրենց ուսումնական ծրագրում թեմատիկ դասընթացի ինտեգրման նպատակով նոր ստեղծված կամ նորացված ընտրված դասընթացների օրինակները, ինչպես նաև հիմնական օգտագործվող տերմինների բառարանը և գրականության ցանկը կարելի է գտնել հավելվածում:

ՄԱՍ Ⅰ.

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

1 ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵԶՐՈՒՅԹԸ ԵՎ ԿԱՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԸ

Մեր տնտեսությունն ու կենսակերպը՝ բնակչության արագ աճը, ինդուստրացումը և չափից ավելի սպառումը զարգացած երկրներում, գլոբալիզացիայի հետ մեկտեղ, հանգեցրել են բնապահպանական և սոցիալական լուրջ վնասի, որը պայմանավորված է գլոբալ ճգնաժամերով՝ շրջակա միջավայրի աղտոտմամբ և կլիմայի փոփոխությամբ, կենսաբազմազանության և բերրի հողերի կորստով ու դեգրադացմամբ, ինչը բացասաբար է անդրադարձել ամբողջ աշխարհում մարդկանց կենսագործունեությանը: Միևնույն ժամանակ, սոցիալական անհավասարությունը և անարդարությունը պահպանվում են, իսկ զարգացած և աղքատ երկրների միջև տարբերությունը մեծանում է (UN, 2020):

Օգտակար հղումներ՝ այցելեք www.un.org կայք բնապահպանական ճգնաժամերի և սոցիալական անհավասարության վերաբերյալ հրապարակումները թարմեցնելու համար

Ի վերջո, շրջակա միջավայրի և հասարակության վրա այդ իրադարձությունների բացասական ազդեցության վերաբերյալ մտահոգությունը արդիական է դարձել միջազգային մակարդակով ակտիվ քաղաքացիների, ՀԿ-ների, հետազոտողների, կառավարությունների և միջկառավարական կազմակերպությունների բազմաթիվ ջանքերի շնորհիվ: Ստեղծվել է Կայուն զարգացման (ԿԶ) հայեցակարգ, և ջանքեր են գործադրվել այն ինտեգրելու մարդկային գործունեության բոլոր ոլորտներին:

Օգտակար հղումներ՝

Դուք կարող եք կարդալ ավելին կայուն զարգացման մասին հետևյալ հղումներով՝
www.iisd.org/topic/sustainable-development
www.sustainabledevelopment.un.org
Կայուն զարգացման միջազգային ինստիտուտի ԿԶՆ-ի գիտելիքի կենտրոն՝ http://sdg.iisd.org/

«Կայունություն» տերմինը այսօր օգտագործվում է որպես գլոբալ զարգացման կարևոր պարադիգմ: Այն Քեմբրիջի բառարանում բացատրվում է որպես «որոշակի ժամանակահատվածում գոյության պահպանման կամ գործունեության շարունակումն»: Այսօր այն սովորաբար օգտագործվում է նկարագրելու «կայուն» հասարակության պարադիգմը, որտեղ բնակչության կարիքները (այսինքն՝ արժանավայել ապրուստ) գտնվում են հավասարակշռության մեջ երկիր մոլորակի հնարավորության սահմանների հետ՝ հասանելի ռեսուրսներով և առողջ միջավայրով երկարաժամկետ ժամանակահատվածի համար:

Կայունության հասկացությունը ներառում է ոչ միայն շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը, թեև շատ մարդիկ այդ տերմինը կապում են շրջակա միջավայրի հետ: Կայունության երեք հիմնական սյուները ներկայացնում են *տնտեսական, բնապահպանական և սոցիալ-մշակութային* ասպեկտները (*Գծապատկեր 1.1*): Դրանք սովորաբար ներկայացված են երեք շրջանակների կամ սյունակների տեսքով (այնուամենայնիվ վերջերս նախապատվությունը տրվում է շրջանակների միջոցով ներկայացմանը, քանի որ այն թույլ է տալիս երեք ասպեկտների միջև սերտ հարաբերություններ ցուցադրել):

Կայունությունը ենթադրում է հավասարակշռություն բնապահպանական, սոցիալ-մշակութային և տնտեսական ասպեկտների միջև, որոնք արտացոլված են բազմաթիվ միջազգային կազմակերպությունների կողմից ընդունված ուղեցույցներում և սկզբունքներում, ինչպիսիք են Միավորված ազգերի կազմակերպությունը (ՄԱԿ), կրթության, գիտության և մշակույթի Միավորված ազգերի կազմակերպությունը (ՅՈՒՆԵՍԿՕ), շրջակա միջավայրի և զարգացման համաշխարհային հանձնաժողովը (ՇՄԶՀՄ), ՄԱԿ-ի շրջակա միջավայրի ծրագիրը (UNEP) և ՄԱԿ-ի Զբոսաշրջության համաշխարհային կազմակերպությունը (UNWTO):

«Կայուն զարգացման» պարադիգմը, որն օգտագործվում է շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը տնտեսական զարգացման հետ ինտեգրելու համար, ուղղված է աղքատության դեմ պայքարին, բնական ռեսուրսների պաշտպանությանը, համերաշխության և շահերի փոխանակման խթանմանը:

Կայուն զարգացման լայնորեն ճանաչված սահմանումներից մեկը վերցված է «Մեր ընդհանուր ապագան» զեկույցից, որը հրատարակվել է շրջակա միջավայրի և զարգացման համաշխարհային հանձնաժողովի կողմից 1987 թվականին և հաճախ հիշատակվում է որպես «Բրունդթլանդի զեկույց»՝ հանձնաժողովի նախագահ Գրո Հարլեմ Բրունդթլանդի անունով:

«Կայունությունը և / կամ ԿԶ ներկա ժամանակի կարիքների բավարարումն է, առանց ապագա սերունդների իրենց կարիքները բավարարելու ունակությանը վնասելու» (WCED 1987):

Կայուն զարգացման հայեցակարգը, ի վերջո, կարող է դիտվել որպես հասարակության և բնության փոխհարաբերություններում ներդաշնակություն ստեղծելու տեսական և փիլիսոփայական հիմք: Դրան հասնելու համար կպահանջվի ոչ այլ ինչ, քան մտածողության խորը փոփոխություններ, տնտեսական և սոցիալական կառույցներում պարադիգմատիկ տեղաշարժ, ինչպես նաև ամենուր սպառման և արտադրության մոդելներում (cf. Honey 2008): Միևնույն ժամանակ մեր հասարակության փոխակերպումը դեպի Կայուն զարգացում անհրաժեշտ է եթե՝ մենք ուզում ենք լուծել հսկայական անտրոպոգենային խնդիրներ:

Առաջարկվող նյութեր՝

Բրունդթլանդի զեկույցի ամփոփումը և նկարագրությունը կարելի է գտնել այստեղ՝ Keeble, B. R. (1988) the Brundtland Report: "Our Common Future": Medicine and War, 4(1), pp. 17-25 https://doi.org/10.1080/07488008808408783

Գծապատկեր 1.1. Կայուն զարգացման երեք ոլորտներ, զբոսաշրջության կայուն զարգացման պրիզմայով:

Աղբյուրը՝ CaucaSusT նախագծի սեփական լուսաբանում:

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար:

Անտրոպոցեն տերմինը հաճախ օգտագործվում է արդյունաբերական հեղափոխության սկզբից մինչև մեր օրերը երկրաբանական ժամանակաշրջանի նկարագրության համար, մեր մոլորակի վրա մարդկային գործունեության անդառնալի վնասի պատճառով:

Վերջերս կայունության հայեցակարգը ավելի մեծ ուշադրություն է դարձել ավելի կայուն ապագայի անցման դիսկուրսում (Olsson et al. 2014):

Resilience (առաձգականություն) բառը գալիս է լատիներեն *resilire*-ից, ինչը նշանակում է ցատկ: Այն սահմանվում է որպես փոփոխություններ կլանելու և ապագա վրդովմունքի կանխատեսման ունակություն, հարմարվողական ունակությունների միջոցով (Darnhofer et al. 2010): Այս հայեցակարգը ավելի ու ավելի հաճախ օգտագործվում է նկարագրելու սոցիալ-էկոլոգիական համակարգերը, որպես բարդ կազմավորումների, որոնք մշտապես փոխակերպվում են փոփոխությունների ցիկլերի միջոցով (Folke et al. 2010; Walker and Salt 2012):

Գծապատկեր 1.2. Կայուն Զարգացման Նպատակները;
Աղբյուր՝ Abshagen et al. 2018, էջ. 9:

Այն հաճախ օգտագործվում է որպես հոմանիշ կայունության բառի համար կամ ընկալվում է որպես լրացուցիչ հասկացություն (Redman 2014; Bocchini et al. 2013; Hassler and Kohler 2014), առաջարկելով գործընթացը ուղղված հեռանկար (Ahern 2011), Կայուն զարգացման նպատակներին հասնելու համար տեղական համակարգերին զսպելու և դրանք նվազագույնի հասցնելու մտադրությամբ (Tainter and Taylor 2014; Ahern 2011; Anderies et al. 2013):

Առաձգականությունը պահպանում է համակարգի ֆունկցիոնալությունը ճգնաժամի կամ սթրեսի ժամանակ (Pooley and Cohen 2010), մինչդեռ

կայունությունը, ընդհակառակը, կենտրոնանում է այն պոտենցիալների վրա, որոնք կանխում են համակարգի դեգրադացիան և պահպանում են համակարգային հավասարակշռությունը:

Լրացուցիչ փեղեկությունների համար

Աշխարհի տարբեր մասերում գոյություն ունեն Կայուն զարգացման այլընտրանքային պարադիգմաներ, որոնք շեշտը չեն դնում «զարգացման» վրա, որպես նպատակ, և երբեմն նույնիսկ հակասում են դրան, օրինակ՝ կրճատումը (e.g. Sekulova et al. 2013; Martínez-Alier et al. 2010): Այլ օրինակները ներառում են Բուեն Վիվիոը Հարավային Ամերիկայում (Stoll-Kleemann & O ' Riordan 2017; Wals & Peters 2017), ինչպես նաև Ուբունտուն (Աֆրիկա) կամ Սվարայը (Հնդկաստան): Սթոլ Քլիմանն ու Օ'Ռիոռդան (2017) տալիս են հակիրճ նկարագրություններ և առաջարկում են փորձարկել այդ մոտեցումները ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կենսոլորտային արգելոցներում (Mitrofanenko 2018):

Կայուն Զարգացման Նպատակները

Մինչև 2030 թվականը Կայուն զարգացման օրակարգը, որն ընդունվել է Միավորված ազգերի կազմակերպության բոլոր անդամ պետությունների կողմից 2015 թվականին, ներկայացնում է մարդկանց և մոլորակի համար կայուն զարգացման, խաղաղությանը և բարգավաճմանն ուղղված առաջխաղացման ընդհանուր ծրագիր: Դրա հիմքում ընկած են Կայուն զարգացման 17 նպատակները (ԿԶՆ) և դրանց հետ կապված 169 թիրախները (նկ. 1.2), որոնք բոլոր երկրներին ուղղված ՝ զարգացած և զարգացող, գլոբալ գործընկերության գործողությունների կոչ են:
Մասնակցության լայնածավալ գործընթացի (ՄԱԿ-ի 2015 թ., պարբերություն 52) արդյունքում մինչև 2030 թ.-ը օրակարգը խորհրդանշում է «համաշխարհային հանրության» անունից տնտեսական, սոցիալական և բնապահպանական ոլորտների միջև հավասարակշռության հասնելու ձգտման հանձնառությունը (Schneidewind et al. 2016): Մինչև 2030 թվականն ընկած ժամանակահատվածի ԿԶՆ օրակարգի կարևոր առանձնահատկությունն այն է, որ դրանում ընդգծվում է, որ նպատակները սերտորեն փոխկապակցված են միմյանց հետ: Օրինակ՝ աղքատության վերացումը պետք է ձեռք ձեռքի տված քայլի առողջության և կրթության բարելավման, անհավասարության կրճատման և տնտեսական աճի

խթանման ռազմավարությունների հետ, և այս ամենը կլիմայի փոփոխության, օվկիանոսների և անտառների պահպանության աշխատանքների հետ միաժամանակ լուծվելու նպատակայնությամբ:

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար:

Կայուն զարգացման օրակարգի հաջող ընդունումը մինչև 2030 թվականը հիմնված է շրջակա միջավայրի ինտեգրման և զարգացման ավելի քան հիսունամյա միջազգային ջանքերի վրա: Որոնք ի գործ են արվել 1972 թ.-ի ՄԱԿ-ի շրջակա միջավայրի կոնֆերանսի ժամանակ, այնուհետև հանգեցրել են ՄԱԿ-ի շրջակա միջավայրի ծրագրի ստեղծմանը և մի քանի կարևորագույն բնապահպանական համաձայնագրերի՝ միջազգային (օրինակ՝ կենսաբանական բազմազանության կոնվենցիան) և տարածաշրջանային մակարդակներում (օրինակ՝ Ալպյան և Կարպատյան կոնվենցիաների պաշտպանության և կայուն զարգացման լեռնային շրջաններում) ընդունմանը: Այդ գործընթացները հիմք հանդիսացան սոցիալ-էկոլոգիական համակարգերի կառավարման վերանայման համար՝ բնությունը համարելով սոցիալական և տնտեսական զարգացման սյուն, ինչպես նաև մարդու ու բնության հարաբերությունները հասցնելով քաղաքական ամենաբարձր մակարդակի: (Johnson 2012; Engfeldt 2009; Wapner 2003 in Mitrofanenko 2018): Կայուն զարգացման կարևոր միջազգային կոնֆերանսները ներառում են:

- ՄԱԿ-ի շրջակա միջավայրի կոնֆերանս (UNCHE) 1972 թ. Ստոկհոլմ:
- ՄԱԿ-ի շրջակա միջավայրի ևզարգացման կոնֆերանս (UNCED; նաև կոչվում է Ստոկհոլմ+20) Ռիո դե Ժանեյրոյում, Բրազիլիա, 1992 թ.:
- Կայուն զարգացման համաշխարհային գագաթաժողով Յոհաննեսբուրգում, Հարավային Աֆրիկա, 2002 թ.:

Օգտակար հղումներ:՝

Teach SDG Resources for teachers: http://www.teachsdgs.org/resources.html
A publication on learning objectives of SDGs can be downloaded here in several languages:
https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444

Սակայն, ինչպես ցույց են տվել հետազոտությունները,

շարունակաբար ավելի մեծ թվով ընկերություններ անտեսում են կայուն զարգացման հիմնական սկզբունքները՝ դրանք ընդհանրապես չկիրառելով կամ կիրառելով մակերեսային մակարդակով (Gatti, Seele, Rademacher, 2019): «Էկոլոգիական օպորտունիզմի» և «գրինվոշինգի» (խաեբությամբ կազմակերպությունը ներկայացնել որպես էկոլոգիապես պատասխանատու) դեպքերը խնդիր են դարձել, և մտահոգություններ են առաջացել հասարակական անվստահության և պատճառած էթիկական վնասի հետևանքով (Szabo, Webster, 2020): Օրինակ՝ համեմատաբար վերջերս «գրինվոշինգի» հետ կապված սկանդալ է տեղի ունեցել ավտոմոբիլային արդյունաբերությունում, երբ Volkswagen-ը խոստովանել է իր կողմից իրականացվող արտանետումների մասին կասկածների իրական լինելը, չնայած այն հանգամանքին, որ իր արտադրանքը ներկայացնում էր որպես «մաքուր դիզելային» վառելիք գործածող ավտոմեքենաներ (Siano, Vollero, 2017):

Կայուն զարգացման սկզբունքներին հետևելը կարող է յուրաքանչյուրին կանգնեցնել բազմաթիվ պահանջների իրականացման անհրաժեշտության առջև, բայց, մյուս կողմից, այդ պահանջների կատարումը կարող է մեծ հնարավորություններ ստեղծել: Կայուն զարգացման հաջողված քաղաքականությունը կարող է նպաստել ընկերությունների և սոցիալական նորարարությունների մեջ կայուն նորարարությունների և խոստումնալից տեխնոլոգիաների ներդրմանը՝ դրանով իսկ ստեղծելով և ապահովելով աշխատատեղեր: Ավելին, դա կարող է օգնել խուսափել աղտոտման, շրջակա միջավայրի դեգրադացիայի և դրանից բխող սոցիալական խնդիրների հետ կապված երկարաժամկետ ծախսերից, ամրապնդել սոցիալական համախմբվածությունը և ապահովել, որ մեր մոլորակի բնական ռեսուրսների գործածման թույլատրելի սահմանները չգերազանցվեն:

Աղյուսակ 1.1 ԿԶՆ-ներ ընդդեմ ՀԶՆ-ներ

ԿԶՆ-ներ	ՀԶՆ-ներ
Նպատակ 1 **Վերջ տալ աղքատության բոլոր տեսակներին ամենուր**	Նպատակ 1 **Արմատախիլ անել ծայրահեղ աղքատություն և սովը**

Նպատակ 2 Վերջ տալ սովին, հասնել սննդային անվտանգությանը, բարելավել դրա մատակարարումը և խթանել կայուն գյուղատնտեսությունը	Նպատակ 2 Հասնել համընդհանուր, տարրական կրթություն
Նպատակ 3 Ապահովել առողջ ապրելակերպ և նպաստել բարեկեցությանը բոլորի համար ցանկացած տարիքում	Նպատակ 3 Նպաստել կանանց Գենդերային Հավասարության կայացմանը, ընդլայնել հնարավորությունները
Նպատակ 4 Ապահովել ներառական և արդար որակյալ կրթություն և խրախուսել ողջ կյանքի ընթացքում ուսուցման հնարավորությունները բոլորի համ	Նպատակ 4 Մանկական մահացության նվազում
Նպատակ 5 Հասնել կանանց գենդերային հավասարությանը և բոլոր կանանց և աղջիկների հնարավորությունների ընդլայնմանը	Նպատակ 5 Բարելավել հոգեկան առողջությունը
Նպատակ 6 Ապահովել ջրամատակարարման և սանիտարական միջոցների մատչելիությունը և կայուն կառավարումը բոլորի համար	Նպատակ 6 Պայքարել ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի, մալարիայի և այլ հիվանդությունների դեմ
Նպատակ 7 Ապահովել էժան, հուսալի, կայուն և ժամանակակից էներգիայի աղբյուրների հասանելիություն բոլորի համար	Նպատակ 7 Բնապահպանական կայունության ապահովում
Նպատակ 8 Աջակցություն կայունացած, ներառական և կայուն տնտեսական զարգացմանը, ամբողջական և արդյունավետ աշխատատեղերի ապահովմանը և ազնիվ աշխատանքին բոլորի համար	Նպատակ 8 Զարգացման նպատակով գլոբալ գործընկերության զարգացում
Նպատակ 9 Կենսունակության ենթակառուցվածքների ստեղծում, ներառական և կայուն ինդուստրացում և նորարարությունների խթանում	
Նպատակ 10 Երկրների ներսում և նրանց միջև անհավասարության նվազեցում	
Նպատակ 11 Դարձնել քաղաքները և բնակավայրերը ներառական,	

տնտեսական, ապահով և կայուն	
Նպատակ 12 Սպառման և արտադրության կայուն մոդելների ապահովում	
Նպատակ 13 Անհապաղ միջոցներ ձեռնարկել կլիմայի փոփոխության և դրա հետևանքների դեմ պայքարելու համար	
Նպատակ 14 Օվկիանոսների, ծովերի և ծովային ռեսուրսների պահպանում և կայուն օգտագործում՝ կայուն զարգացման համար	
Նպատակ 15 Հողի էկոհամակարգերի կայուն օգտագործման պաշտպանություն, վերականգնում և խրախուսում, անտառների կայուն կառավարում, պայքար դրանց կորուստի դեմ , հողերի դեգրադացիայի դադարեցում և պահպանում, ինչպես նաև կենսաբազմազանության կորստի դադարեցում	
Նպատակ 16 Նպաստել կայուն զարգացման համար խաղաղ և ներառական հասարակությունների ստեղծմանը, ապահովել արդարադատության մատչելիությունը բոլորի համար և ստեղծել արդյունավետ, հաշվետու և բոլոր մակարդակներում ներառական ինստիտուտներ	
Նպատակ 17 Կայուն զարգացմանը նպաստող գլոբալ գործընկերության իրականացման միջոցների ամրապնդում և հավասարեցում	

Աղբյուրը՝ https://www.sdgfund.org/mdgs-sdgs

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար՝

Հազարամյակի զարգացման նպատակները (ՀԶՆ) նախորդել են ԿԶՆ-ներին և ներառել են զարգացող երկրներին ուղղված Հյուսիս – Հարավ օգնության օրակարգը (Harcourt 2005, 1-մեջբերում է S.Fukuda-Parr): Ի

տարբերություն ՀԶՆ-ների, ԿԶՆ-ները նպատակային ցուցանիշներ են սահմանում բոլորի՝ ոչ միայն աղքատ երկրների համար և ընդգրկում են կայունության բնապահպանական, սոցիալական և տնտեսական ասպեկտները, մինչ ՀԶՆ-ները կենտրոնացած են աղքատության կրճատման վրա, ինչը զարգացման նեղ հայեցակարգ է:

Հետազոտողները և գործնական աշխատանքներով զբաղվող մասնագետները հասկացան, որ մշտական աղքատությունը և սովը կարող են առաջանալ որոշակի գործոնների բարդ փոխազդեցության արդյունքում, ներառյալ իշխանության բացակայությունը, կրթության վատ հասանելիությունը կամ թերսնումը, գլոբալ տնտեսական կառավարումը և անհավասարությունը երկրների և այնպսի ասպեկտների միջև, ինչպիսիք են արտադրողների պատասխանատվությունը շրջակա միջավայրի պահպանության և անհավասարության համարՄեկ այլ էական ԿԶՆ-ի և ՀԶՆ-ի միջև տարբերությունը կայանում է այն դրույթների մեջ, թե ինչպես են դրանք մշակվել. մինչև 2030 թվականն ընկած ժամանակահատվածի օրակարգը ձևավորվել է խորհրդակցությունների լայն գործընթացի արդյունքում, որը ներառում է պետական հաստատություններ, քաղաքացիական հասարակության խմբեր, ակադեմիական շրջանակներ, գործարար խմբեր և ՄԱԿ-ի հաստատություններ (Norton and Stuart 2015), ընդհակառակը, ՀԶՆ-ները նախաձեռնվել են զարգացման նախարարների և զարգացման գործակալությունների ղեկավարների կողմից, որոնք սառը պատերազմի և նեոլիբերալ գլոբալիզացիայի ավարտից հետո քաղաքականության համատեքստում օգնության նոր հիմնավորում են փնտրում (Fukuda-Parr and Hulme 2011); ՀԶՆ-ի մշակման գործընթացում բացակայում էր ինտեգրումը հասարակայնության հետ խորհրդակցությունների և գիտելիքների տարբեր աղբյուրների հետ, ավելին՝ հաշվի չէր առնվել կայուն զարգացման

տնտեսական, սոցիալական և էկոլոգիական ոլորտների միջև առկա փոխգործակցությունը (UN Task Team on the Post 2015 Agenda 2012). Աղյուսակ 1.1-ը ցույց է տալիս ԿԶՆ-ները և ՀԶՆ-ները, որոնք տարբերվում են ոչ միայն նպատակների և խնդիրների քանակով, այլև դրանց բուն եությունը պայմանավորված՝ հայեցակարգով ու քաղաքական գործընթացով, որոնք են դրանց մշակումը (Sakiko Fukuda-Parr):

Առաջարկվող ուսուցանման վարժություններ:

Թեմա `Կայուն Զարգացում

Վարժության անվանումը: ԿԶՆ-ները ընդդեմ ՀԶՆ-ների

Հրահանգներ: Կարդացե՛ք ***ԿԶՆ-ները և ՀԶՆ-ների*** և մտածե՛ք ձեր խմբի հետ, թե ինչո՞ւ 15 տարվա ընթացքում, ***ՀԶՆ-ների*** 8 նպատակները աճեցին մինչև 17 նպատակների: Դիտե՛ք ստեղծման գործընթացը, որպեսզի ավելի լավ հասկանաք, թե ինչու են ընտրվել որոշակի թեմաներ: Մտածե՛ք նպատակների բովանդակության մասին և փնտրե՛ք տարբերություններ հղվող թեմաների միջև: Որո՞նք են հիմնական տարբերությունները, և ո՞րը կլինի ընդհանուր նպատակը, եթե միայն առանձին նպատակները իրականացվեն:

Ուսուցման արդյունքը:

- ***ԿԶՆ-ների և ՀԶՆ-ների*** խորը ըմբռնումը, դրանց ստեղծման նախապատմությունը և կայուն զարգացման տանող հիմնական քայլերը
-

Թեմա՝ Կայունություն

Վարժության անվանումը՝ կայուն զբոսաշրջության լավագույն և վատագույն սցենարները

Հրահանգներ: ուսանողները պետք է բաժանվեն խմբերի: Յուրաքանչյուր խումբ կունենա կոնկրետ երկիր՝ վերլուծելու կայուն զբոսաշրջության լավագույն և վատագույն դեպքերը: Նրանք պետք է հղվեն կայուն զարգացման նախորդ վարժությունում առկա չափումների վրա և տեսնեն, թե որ ուղղություններով են նրանք լավ և վատ աշխատում (կարող են նաև ներկայացնել SWOT վերլուծության ձևով): Հաշվի առնելով

կայունության ասպեկտների վարժություններից քաղված գիտելիքները՝ խմբերը պետք է հանդես գան առաջարկություններով, թե ինչպես կարելի է բարելավել վատ օրինակների ներկայիս իրավիճակը, և կենտրոնանալ այն բանի վրա, թե որ գործողությունները կարող են բազմապատկվել լավ օրինակներից:

Ուսուցանման արդյունքները:

- գործնական համատեքստում կայուն ասպեկտների պահպանման կարևորության գիտակցումը,
- մշակել լուծումներ կամ գործիքներ՝ տվյալ ուղղությունում կայունության բարձրացման համար,
- քննադատական մտածողության և ստեղծագործական ջիղերի խթանում:

Կայուն զբոսաշրջությունը որպես հասարակության, տնտեսության և շրջակա միջավայրի միջև փոխհարաբերությունների նոր տեսակ

Հեղինակների նշում՝ հաջորդ գլուխը հիմնված է մեր աշխատանքի վրա, որը նախորդել է COVID-19 համաճարակին, որը, ի թիվս շատ այլ գործառույթների, լրջորեն ազդել է զբոսաշրջության արդյունաբերության վրա: Երբ մենք ավարտում էինք ձեռնարկի վրա աշխատանքը, COVID-19-ը մի քանի ամսվա ընթացքում աննախադեպ գլոբալ ճգնաժամ առաջացրեց: Ամբողջ աշխարհի կառավարությունները ստիպված էին իրականացնել ճանապարհորդության զգալի սահմանափակման, բնակչության մեկուսացման, կարանտինի և բիզնեսի հետ կապված տարբեր սահմանափակումների քաղաքականություն՝ կանխելու այս չափազանց վարակիչ վիրուսի տարածումը (Gretzel et. al, 2020): Որպես հետևանք, զբոսաշրջության և ճանապարհորդության ոլորտը լուրջ վնասներ է կրել: Ավիաընկերությունների, կռուիզային լայներների և հյուրանոցային բիզնեսի գործունեությունը հասել է նվազագույնի, ինչը հանգեցրել է զբոսաշրջությանը առընթեր բազմաթիվ բիզնեսների սնանկության (Vinod, 2020): Զբոսաշրջության ոլորտի հետագա զարգացումն տենդենցները դեռևս անորոշ են COVID-19-ի մասին գիտելիքների և վիրուսի անմիջական բուժման հնարավորությունների բացակայության պատճառով (Gretzel et. al, 2020):

Այնուամենայնիվ, համաճարակի հետևանքով միջազգային ուղևորությունների խնդիրները կարող են ի վերջո նպաստել երկրի ներքին զբոսաշրջության զարգացմանը CaucaSusT նախագծում ներառված երկրներում (Հայաստան, Ավստրիա և Վրաստան): Փաստորեն, COVID-19-ի առաջացրած խնդիրները և դրանց ազդեցությունը Case Study իրականացնող համայնքի վրա, ինչպես նաև ներքին զբոսաշրջության զարգացմանն աջակցելու ներուժը կլինեն Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի մեր գործընկերների կողմից 2020 թվականի աշնանը կազմակերպված Case Study դասընթացի ուշադրության կենտրոնում (թեև համաճարակի պատճառով դասընթացի ձևաչափը հարմարեցվեց ներկա իրավիճակի պահանջներն՝ հաշվի առնելով առողջության և անվտանգության պահպանման անհրաժեշտ միջոցառումները). բացակայում էին հասարակայնության հետ խորհրդակցությունները և գիտելիքների տարբեր աղբյուրների ինտեգրումը, ավելին, բացակայում էր Կայուն զարգացման տնտեսական, սոցիալական և էկոլոգիական ոլորտների փոխգործակցությունը (UN Task Team on the Post 2015 Agenda 2012). Աղյուսակ 1.1-ը ցույց է տալիս ԿԶՆ-ները և ՀԶՆ-ները, որոնք տարբերվում են ոչ միայն նպատակների և խնդիրների քանակով, այլև դրանց բուն նպատակով, հայեցակարգով ու քաղաքական գործընթացով, որոնք պայմանավորում են դրանց մշակումը (Sakiko Fukuda-Parr):

Զբոսաշրջությունը կարող է կարևոր դեր խաղալ մինչև 2030 թվականը Կայուն զարգացման օրակարգի իրականացման գործում. նրանից կախված են շատ մարդկանց ապրուստի միջոցները, հատկապես խոցելի և թույլ զարգացած երկրներում: Ավելին, շատ երկրներում կենսաբազմազանության պաշտպանությունը մեծապես կախված է զբոսաշրջության ոլորտից, որն օգնում է ստանալ բնության պահպանության հետ կապված եկամուտներ: Զբոսաշրջությունը ճանաչվում է որպես հարթակ, որը միավորում է տարբեր մշակույթների մարդկանց, նպաստում է նրանց միջև փոխըմբռնմանը, համերաշխության և վստահության, ինչպես նաև գլոբալ համագործակցության կայացմանը: Զարգացման, այդ թվում ՝ Զբոսաշրջության միջազգային կազմակերպության կողմից առաջ քաշված նոր մոտեցումները, դրդում են զբոսաշրջության մեջ ներգրավված բոլոր շահագրգիռ կողմերին ուսումնասիրել շրջակա միջավայրի վրա դրա

բացասական ազդեցության նվազեցման և կլիմայի փոփոխության ուղիները՝ նպաստելով կայունության և դիմադրողականության բարձրացմանը:

Զբոսաշրջության ոլորտի «նոր» պարադիգմները դիտարկում են Կայուն զարգացման սկզբունքները, որպեսզի ապահովեն զբոսաշրջային նախաձեռնությունների երկարաժամկետ կայունությունը և՛ հասարակության, և՛ բնության միջև ավելի սերտ ներդաշնակության հաստատմանը: Այս պարադիգմը վերաբերում է ոչ միայն տնտեսական աճին (օրինակ՝ տարածաշրջանային տնտեսության ամրապնդում և երկարաժամկետ ներդրումային պլանավորում), այլև բնապահպանական ասպեկտներին (օրինակ՝ էներգաարդյունավետությունը և վերականգնվող էներգիայի օգտագործումը՝ նվազագույնի հասցնելով բացասական ազդեցությունը բնական ռեսուրսների վրա, ինչպիսիք են լանդշաֆտը, օդը, ջուրը, հողը), և սոցիալական համերաշխությունը (օրինակ՝ առողջություն, կյանքի որակը, կրթությունը, մասնակցությունը, մարդու իրավունքները, մշակութային արժեքները): Ավելին, նրանք նպատակ ունեն հասնել հավասարակշռության այս երեք հարթությունների միջև:

Ճանապարհորդությունների և զբոսաշրջության համաշխարհային խորհրդի տվյալներով (ՃՋՀԽ), յուրաքանչյուր տասներորդ աշխատավայրը բացվում է զբոսաշրջության ոլորտում, և բոլոր ներդրումների չորս տոկոսը, ինչպես նաև ամբողջ աշխարհի արտահանման հինգ տոկոսը ուղղակիորեն կապված է զբոսաշրջության հետ (WTTC, 2018): ՅՈՒՆՎՏՕ-ն կանխատեսում է, որ համաշխարհային զբոսաշրջության աճի միտումները կպահպանվեն, և մինչև 2030 թվականը զբոսաշրջիկների ընդհանուր թիվը կհասնի 1,8 մլրդ-ի: (ՅՈՒՆՎՏՕ, 2013).

Հաշվի առնելով այնպիսի ասպեկտներ, ինչպիսիք են թողունակությունը, զանգվածային և ավանդական զբոսաշրջության տարածվածության կրճատումը և այլընտրանքների տրամադրումը՝ այցելուների կառավարումը և մոնիտորինգը շատ կարևոր են: Կայուն զարգացման հայեցակարգի բանալին սահմաններն են: Ինչ վերաբերում է զբոսաշրջությանը, սահմանափակումները սովորաբար արտահայտվում են այցելուների քանակով: Նպատակակետը կարող է միայն դիմակայել որոշակի զարգացմանը և զբոսաշրջիկների թվին, նախքան դրա ազդեցությունը կունենա ավելի քիչ ցանկալի ձև (Butler, R., 1999, p. 16): Մինչ այժմ հետազոտողները չեն գտել զբոսաշրջիկների օպտիմալ

քանակություն, որի հյուրընկալումը տվյալ տարածքում չի ունենա բացասական ազդեցություն: Շատ դեպքերում հստակ շեմային քանակի սահմանումը բարդ խնդիր է և կախված է փոփոխականների լայն շրջանակից, ինչպիսիք են տվյալ զբոսաշրջային տարածքի կոնկրետ բնութագրերը, զբոսաշրջային ենթակառուցվածքները, գործունեությունը և այլն, ինչպես նաև դրանց ընդհանուր և երկարաժամկետ ազդեցությունից շրջակա միջավայրի, տեղական բնակչության և հասարակության վրա, որի վիճակն այդ պահին կարող է անորոշ կամ անհայտ լինել:

Ի տարբերություն ավանդական զբոսաշրջության, Կայուն զբոսաշրջությունը ենթադրում է համեմատաբար նոր մոտեցումներ: Զանգվածային զբոսաշրջությունից առանձնանալը հանգեցրել է տարբեր նոր/այլընտրանքային մեկնաբանությունների, որոնք, իրենց հերթին, նպաստել են զբոսաշրջության ավելի էկոլոգիապես մաքուր ձևերի առաջացմանը: Թեմայի բարդության պատճառով մինչ օրս բացակայում է զբոսաշրջության նշված այլընտրանքային ձևերի սպառիչ և ընդունված տերմինաբանությունը: Կայուն զբոսաշրջությունը համարվում է զբոսաշրջության բազմաթիվ տեսակների համար ընդհանուր տերմին, ինչպիսիք են գյուղականն, էկոլոգիականն և ագրոտուրիզմը, բնական, քաղաքային կամ նույնիսկ զանգվածային զբոսաշրջությունը, եթե օպերատորները և շահագրգիռ կողմերը հետևում են կայունության սկզբունքներին:

Այնպիսի հասկացությունները, ինչպիսիք են «մեղմ» կամ «կանաչ» զբոսաշրջությունը, առաջին անգամ ներդրվել է 1977 թվականին գերմանացի գործարար Ֆրեդ Բաումգարտների կողմից: «Կայուն զբոսաշրջությունը» առաջին անգամ որպես եզրույթ ստեղծվեց 1980-ականների վերջին, լրջորեն դիտարկվեց 1990-ականների կեսերին և, ի վերջո, ընդունվեց միջազգային և միջկառավարական կազմակերպությունների կողմից, ինչպիսիք են UNEP և ՅՈՒՆՎՏՕ-ն (cf. Parkyn/Tyumeneva 2005):

Կայուն զբոսաշրջության գաղափարը ավելի լավ հասկանալու և բացատրելու համար մի քանի սահմանումներ են առաջ բերվել, որոնցից ամենահայտնին Համաշխարհային զբոսաշրջային կազմակերպության սահմանումն է (2019): *«Զբոսաշրջությունը, որը լիովին հաշվի է առնում իր ընթացիկ և ապագա տնտեսական, սոցիալական և բնապահպանական*

հետևանքները, պատասխանելով այցելուների, արդյունաբերության, շրջակա միջավայրի և հյուրընկալող համայնքների կարիքներին»:

Այլ կերպ ասած, Կայուն զբոսաշրջությունը նպաստում է մատչելի ռեսուրսների երկարաժամկետ կառավարմանը այնպիսի եղանակով, որը թույլ է տալիս բավարարել հյուրընկալող համայնքների սոցիալական և տնտեսական կարիքները, պահպանում է մշակութային ամբողջականությունը, կենսաբազմազանությունը և կարևոր բնապահպանական գործընթացները (Barlet S., Collombon J.M., 2004): Այս տեսակի արտադրանքը պետք է գործի տեղական մշակույթի, շրջակա միջավայրի և համայնքի հետ համահունչ:

Այլընտրանքային զբոսաշրջության ձևերը կապված են բազմաթիվ նոր գործունեությունների և բիզնես մոդելների զարգացման հետ, որոնք ուղղված են ռեսուրսների չարաշահման կրճատմանը, տեղական (գյուղական) տնտեսության դիվերսիֆիկացմանը և տեղական համայնքների բարեկեցության բարձրացմանը տվյալ զբոսաշրջային ուղղությունում: Տարբեր ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ համայնքային նախաձեռնությունները կարող են նպաստել երկարաժամկետ զարգացմանը, և գյուղական զբոսաշրջության ծրագրերի հաջողությունը կախված է տեղական ներուժից, իրազեկությունից և հմտություններից, որոնք թույլ են տալիս համայնքին մասնակցել որոշումների կայացման և կառավարման գործընթացներին :

Չնայած այլընտրանքային ձևերի լայն ճանաչմանը և զարգացող աշխարհում զբոսաշրջության աճող ճանաչմանը, դրանք համեմատաբար վերջերս են հայտնվել Հարավային Կովկասի երկրներում, որոնք դեռևս բախվում են ապակենտրոնացման խնդիրներին և ձգտում են կայուն զարգացման նախաձեռնությունների գյուղական տարածքների, տարածաշրջանային գործընկերության և հզորացման համար: ԵՄ-ի և Վրաստանի միջև Ասոցացիայի Համաձայնագիրը (ԱՀ) և ԵՄ-ի և Հայաստանի միջև Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը (ՀԸԳՀ 2017) խրախուսում են «ի թիվս այլոց, համայնքային տուրիզմի զարգացումը և խթանումը» (AA 2014, p.116): Նրանք կարևորում են տեղական համայնքների ներգրավվածությունը զբոսաշրջության պլանավորման և իրականացման գործընթացում, ներառյալ որոշումների կայացման հավասարությունը (Khartishvili et al.

2019): Այնուամենայնիվ, գիտելիքների բաց է առկա այն հարցում, թե ինչ են նշանակում գյուղական, էկո-, ագրո-, բնության և համայնքների վրա հիմնված զբոսաշրջության հասկացությունները Հարավային Կովկասի երկրների համատեքստում: Հաջորդ բաժնում նկարագրված են այլընտրանքային զբոսաշրջության մի քանի ձևեր:

Այլընտրանքային և Կայուն զբոսաշրջության ձևեր

Էկոլոգիական զբոսաշրջություն *(**էկոտուրիզմ***, որը հաճախ անվանում են նաև ***կանաչ***, ***պատասխանատու***, ինչպես նաև ***բնության վրա հիմնված*** զբոսաշրջություն):

Էկոտուրիզմը հանրաճանաչություն ձեռք բերեց 1990-ականներին Հյուսիսային Ամերիկայում՝ վայրի բնության հանդեպ հետաքրքրության աճի և պատասխանատու ճանապարհորդության արդյունքում, ինչը, հետևաբար, բարելավեց տեղական բնակչության կենսապայմանները և նպաստեց շրջակա միջավայրի պահպանմանը: Որոշ երկրներում, ինչպիսիք են Մադագասկարը, Կոստա Ռիկան և Քենիան, զբոսաշրջության այս ձևը արտարժույթի հիմնական գեներատորն է (Juganaru, I., Juganaru, M. Anghel, A., 2008, p. 799):

Էկոտուրիզմը կանաչ զբոսաշրջության տեսակ է, որն օգնում է խոցելի շրջանների, միջավայրի և համայնքների պահպանմանը: Այն նախատեսված է որպես ստանդարտ առևտրային մասսայական զբասաշրջության ցածր ազդեցության և հաճախ փոքր մասշտաբի այլընտրանք:

Էկոտուրիզմը սահմանվում է որպես ***«Պատասխանատու ճանապարհորդություն դեպի բնական միջավայր, ինչը նպաստում է շրջակա միջավայրի պաշտպանությանը և տեղի մարդկանց բարեկեցությանը: Դրա հիմնական բաղադրիչներն են՝ բնապահպանական իրազեկությունը՝ մեկնաբանելով, պահպանելով էկոհամակարգը, պաշտպանելով տեղի բնակիչների շահերը»*** *(TIES, 2018):*

«Էկոտուրիզմը զբոսաշրջություն է, որում զբոսաշրջիկների հիմնական նպատակը բնության, ինչպես նաև բնական տարածքներում գերիշխող ավանդական մշակույթների արժեքների հետ ծանոթացումն ու

գնահատումն է, որը պարունակում է կրթական և մեկնաբանական առանձնահատկություններ. հիմնականում տրամադրվում են տեղական ծառայության ավելի փոքր գործընկերների կողմից» (ՅՈՒՆՎՏՕ)»:[1]

Էկոտուրիզմը, իր համայնքային և ռեսուրսներային ուղղվածություն ունենալու առանձնահատկություններով, կապված է գյուղատնտեսական և համայնքային զբոսաշրջության հետ, և դա Կայուն զարգացման կարևոր լուծում է:

Էկոտուրիզմի սահմանումը և Վրաստանի համար տեսլականը մշակվել են փորձագետների խմբի կողմից, ովքեր մշակել են Վրաստանի էկոտուրիզմի շուկայի ներուժի վերլուծությունը (Khartishvili and Baumgartner 2020): Այդ փաստաթուղթը որպես հիմք է օգտագործվելու մինչև 2020-2030 թվականների էկոտուրիզմի զարգացման ռազմավարության և գործողությունների ծրագրի նախապատրաստման համար՝ Վրաստանի զբոսաշրջության ազգային ռազմավարությանը համապատասխան, ինչպես նաև պահպանվող տարածքների և ազգային անտառային գործակալությունների համար էկոտուրիզմի զարգացման տեսլականին և ռազմավարություններին համապատասխան:*

Էկոտուրիզմի բացատրությունը Վրաստանի համար

Էկոտուրիզմը լավ կառավարվող, սոցիալապես և էկոլոգիապես պատասխանատու ճանապարհորդությունների, չշարժված գործունեության և ծառայությունների համալիր է ՝ շրջակա միջավայրի վրա ցածր ազդեցությամբ, որը չնչին ազդեցություն է ունենում շրջակա միջավայրի վրա, առաջարկելով տեղական բնության և մշակույթի հետ շփում և բացատրություն: Սա նպաստում է ոչ միայն ճանապարհորդների այլ և տեղի բնակչության շրջանում բնության ընկալմանը:

Երախտագիտության զգացում սեփական բնական և մշակութային արժեքների նկատմամբ: Այսպիսով, այն նպաստում է բնության պահպանմանը, ինչպես նաև էկոհամակարգային ծառայությունների կայուն օգտագործմանը և պահպանում է տեղական բնակչության կյանքի բարձր որակը:

---

[1] "What is Ecotourism? | The International Ecotourism Society". www.ecotourism.org. Retrieved 2016-11-17.

[1]Balmford, A.; Beresford, J.; Green, J.; Naidoo, R.; Walpole, M.; Manica, A. A global perspective on trends in nature-based tourism. PLoS Biol. 2009, 7, e1000144.

Էկոտուրիզմի տեսլականը Վրաստանի համար

Վրաստանը հարուստ կենդանի մշակույթով և բնությամբ, ինչպես նաև բարձրորակ ծառայություններով մինչև 2030 թ. կովկասյան տարածաշրջանում կդառնա էկոտուրիզմի առաջատար ուղղությունը:

Վրաստանում էկոտուրիզմն ապահովում է իրական փորձ զբոսաշրջիկների համար՝ զգալիորեն նպաստելով երկրի զբոսաշրջային եկամուտներին և օգուտ բերելով տեղական համայնքներին, միևնույն ժամանակ աջակցելով ռեսուրսների պահպանմանը և բարձրացնելով զբոսաշրջիկների և բնակիչների էկոլոգիական իրազեկությունը:

**Վրաստանի էկոտուրիզմի շուկայի ներուժի վերլուծությունը մշակվել է Գերմանական համագործակցության (GIZ) աջակցությամբ մասնավոր հատվածի զարգացման ծրագրի և Տեխնիկական մասնագիտական կրթության և կադրերի պատրաստման Հարավային Կովկասի ծրագրի համատեքստում:*

Գյուղական զբոսաշրջություն

«Գյուղական զբոսաշրջություն» հասկացության համար առաջ են բերվում բազմաթիվ սահմանումներ: Շատ սահմանումներում գյուղական

զբոսաշրջությունը դիտարկվում է որպես բավականին լայն հովանոցային հասկացություն, որը ներառում է բազմաթիվ և տարատեսակ զբոսաշրջային ձևեր,

որոնք հիմնված են ոչ միայն գյուղական վայրերում կամ ֆերմաներում զբոսաշրջիկների հյուրընկալման վրա, այլ նաև այնպիսի գյուղերում և փոքր քաղաքներում, որտեղ գյուղատնտեսությունը պարտադիր չէ, որ լինի կարևոր դերակատար: Այս զբոսաշրջությունը հիմնված է տեղական ռեսուրսների վրա, ինչպիսիք են ավանդական շրջակա միջավայրը և մշակութային ժառանգությունը (ինչպես նյութական, այնպես էլ ոչ նյութական):

ՏՀԶԿ -ը (1994) գյուղական զբոսաշրջությունը նկարագրում է որպես «զբոսաշրջություն, որը տեղի է ունենում գյուղում» և տալիս է հետևյալ մանրամասնումը. «Գյուղական զբոսաշրջությունը բարդ բազմաբնույթ գործունեություն է. դա միայն ֆերմերային տուրիզմ չէ: Այն ոչ միայն ներառում է ֆերմերային ճանապարհորդություններ, այլ նաև հատուկ և հետաքրքիր հանգիստ բնության գրկում և էկոտուրիզմ, զբոսանք, լեռնագնացությունն և ձիավարություն, արկածային, սպորտային և առողջապահական զբոսաշրջություն, որսորդություն և ձկնորսության, կրթական ճանապարհորդություններ, արվեստի և ժառանգության տուրիզմ, իսկ որոշ տարածքներում՝ էթնիկ զբոսաշրջություն»:

Ագրոտուրիզմ

Ագրոտուրիզմը գյուղական զբոսաշրջության տեսակ է: Այն «աշխատանքային ֆերմայում գործող առևտրային ձեռնարկություն է և ներառում է գյուղական վայրերի զբոսաշրջիկների այցելություններ հանգստի և (կամ) էկոլոգիապես մաքուր վայրերում զվարճությունների կազմակերպման նպատակով» (Թենեսիի ագրոտուրիզմի նախաձեռնություն, 2005): Շատ դեպքերում, դա ամբողջապես կապված է գյուղական տնտեսությունների և գյուղատնտեսական միջոցառումների հետ: Այն կարող է ներառել նաև գյուղատնտեսական թանգարաններ, տարածաշրջանում արտադրվող ապրանքների և (ֆերմերների) շուկաների ցուցահանդեսներ:

Gites de France

Uraub AM Bauernhof in Austria

Red Rooster in South Tyrol, Italy

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար՝

Ներկայումս առկա են գյուղական և ագրո զբոսաշրջության տարածաշրջանային, ազգային և միջազգային ասոցիացիաների լայն շրջանակ, որոնք հիմնականում գործում են որպես շահույթ չհետապնդող կազմակերպություններ և աջակցում են նրանց անդամներին շուկայավարման, լոբբիստական գործունեության, ցանցային և վերապատրաստման գործընթացներում: Եվրոպայում հյուրընկալող տնային տնտեսությունների առաջին ազգային ցանցը, չնայած կենտրոնացած չէր բացառապես գյուղական զբոսաշրջության վրա, հիմնադրվել է 1955 թվականին Ֆրանսիայում (Ֆրանսիայի քոթեջների ազգային ֆեդերացիա): Ավստրիայում, որտեղ ֆերմերային հանգստի անցկացման վաղեմի ավանդույթ կա, առանձին նախաձեռնությունները գավառական մակարդակով 1991 թվականին ձևավորեցին հզոր ազգային ասոցիացիա՝ Urlaub am Bauernhof (Farmholidays Austria): Այս ասոցիացիան ներկայումս միավորում է 9900 ֆերմերային տնտեսությունների տերերին (Ավստրիայում բոլոր տնտեսությունների 8% - ը), դրան բաժին է ընկնում զբոսաշրջային ձեռնարկությունների 20%-ը և Ավստրիայում բոլոր տուրիստական գիշերակացների մոտ 13% - ը:

Գյուղական զբոսաշրջության ասոցիացիայի հաջող օրինակ տարածաշրջանային մակարդակով կարելի է գտնել Հարավային Տիրոլում, Իտալիա, որտեղ ստեղծվել է «Roter Hahn» (Կարմիր աքաղաղ) ապրանքանիշը և որակի կնիքը՝ Հարավային Տիրոլում ֆերմերային արձակուրդների նախասրահ ստեղծելու և ֆերմերներին իրենց ֆերմերային տնտեսությունների համար կայուն ֆինանսական հայեցակարգեր առաջարկելու համար: Ներկայումս ասոցիացիան ներկայացնում է 1665 գյուղացիական տնտեսություն (Հարավային Տիրոլի բոլոր ֆերմերային տնտեսությունների մոտ 60% -ը) և կազմում է Հարավային Տիրոլի գիշերակացների 8.3% -ը:

Ֆերմերային և գյուղական տուրիզմի եվրոպական ֆեդերացիա	Էկո և ագրոտուրիզմի եվրոպական կենտրոն	Լեհաստանի գյուղական տուրիզմի զբոսաշրջության ֆեդերացիա: Գյուղատնտեսական և գյուղական տուրիզմ

1990 թ.-ին հիմնադրված Գյուղական զբոսաշրջության եվրոպական ֆեդերացիան (EuroGites) ներկայացնում է 31 մասնագիտական կազմակերպություն եվրոպական 28 երկրներից: Կազմակերպության ստեղծման նպատակն էր ԵՄ մակարդակով գյուղական տուրիզմի շահերի պաշտպանությունը: Էկոլոգիական և գյուղատնտեսական տուրիզմի եվրոպական կենտրոնը (ԵԳՏԵԿ), որը հիմնադրվել է 1992 թ., կենտրոնացած է օրգանական ֆերմերային տնտեսություններում հանգստի վրա:

Համերաշխ և պատասխանատու զբոսաշրջություն

Ինչպես սահմանվել է 2003 թ.-ին Ֆրանսիայի Մարսել քաղաքում համերաշխության զբոսաշրջության միջազգային ֆորումի կողմից, դա սոցիալական շարժում է, որը միտված է վերահսկել զբոսաշրջությունը տուրիստական ուղղություններում՝ ի շահ տեղական համայնքների: Անկախ այն փաստից, որ բոլոր շահագրգիռ կողմերը պարտադրված են գործելու պատասխանատու կերպով, համերաշխ զբոսաշրջությունը հաստատում է երկխոսություն և փոխօգնության հարաբերություններ զբոսաշրջիկների և հյուրընկալողների միջև: Սպառողի տեսանկյունից, համերաշխ զբոսաշրջիկներն ավելի մեծ նպատակ ունեն, քան պարզապես տվյալ ուղղություն այցելելը: Պատասխանատու զբոսաշրջիկների վարքագիծը բարդ է, դինամիկ և բազմաբնույթ: Նրանք փնտրում են հանգստի ուղղություններ, որոնք առաջարկում են ավելի շատ փոխգործակցություն տեղական համայնքների հետ և պարտավորվում են փոխազդել ինչպես նրանց հետ, այնպես էլ տեղական միջավայրի հետ պատասխանատու և կայուն հիմքերի վրա. ավելին՝ նրանք հաճախ վարում են ավելի զուսպ սպառողական կենսակերպ (Miller, 2003): Այս սպառողների գնման

որոշումներն ունեն որոշ էթիկական հիմքեր և հիմնված են ալտրուիստական դրդապատճառների վրա:

Համայնքային զբոսաշրջություն (ՀԶ)՝ ավելի շուտ զարգացման մոտեցում, քան զբոսաշրջության տեսակ

Զբոսաշրջության համայնքային մոտեցումը, որը լայնորեն տարածվել է 1970-ականներից, դարձել է գլոբալ հարավում գյուղական տարածքների զարգացման և զբոսաշրջության ռազմավարության անբաժանելի մասը: Զբոսաշրջության այլընտրանքային այլ ձևերի համեմատ, ինչպիսիք են գյուղական, էկո, ագրո կամ բնական զբոսաշրջությունը, համայնքային զբոսաշրջությունը ոչ թե զբոսաշրջության տեսակ է, այլ որոշումների կայացման միջոցով համայնքներում բնության պահպանմանն ու կենսապայմանների բարելավմանը միտված պրակտիկա: Այն դիտվում է որպես ուժեղ համայնքների զարգացման գործիք, որը տեղական մակարդակում նպաստում է սոցիալական համախմբվածության և համատեղ կառավարմանը: ՀԶ-ն, զբոսաշրջության զարգացման իր մոտեցմամբ՝ պատասխան է վերևից ներքև պլանավորմանը: ՀԶ-ն համարվում է գործընթաց, որը խրախուսում է տեղական համայնքների հզորացումը՝ներառականություն, ինքնավստահություն և սոցիալական ուսուցում: Սաարինը ՀԶ-ն նկարագրում է որպես «համայնքի կողմից կառավարվող և համայնքին պատկանող, համայնքի համար գործունեություն ծավալող օղակ, որն ուղղված է այցելուների տեղեկացվածության մակարդակի բարձրացմանը, համայնքի և տեղական կյանքի և ուղությունների մասին իրազեկմանը:

Համայնքների վրա հիմնված զբոսաշրջության պլանավորումը մասնավորապես համահունչ է ինչպես զարգացած, այնպես էլ զարգացող երկրներում գյուղական և լեռնային համատեքստին, որտեղ համայնքի մասնակցությունը զբոսաշրջությունն այլ գործողություններին ինտեգրելու միջոց է, ավելի անհատական արտադրանք արտադրելու նպատակով (Murphy 1985): ՀՏ - ն հիմնված է համատեքստի վրա: Հարավային Կովկասի ՀՏ - ն կարելի է բնութագրել որպես համայնքների զարգացման պրակտիկա ոչ քաղաքային և հեռավոր լեռնային գյուղերի համար: Դա մի խումբ մարդկանց համատեղ ջանք է, ովքեր ապրում են որոշակի աշխարհագրական տարածքում, որտեղ տեղական մշակույթը, միջավայրը

և հյուրընկալությունը հիմնական առավելություններն են: Այն կենտրոնանում է տեղական բնակչության օգուտների, կարողությունների զարգացման և հզորացման վրա և պետք է հանդիսանա գյուղական լեռնային շրջաններում զբոսաշրջային գործունեության հիմնական բաղադրիչը:

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար՝

Զբոսաշրջությունը Վրաստանում, բնական զբոսաշրջության գերակշռումը

Վերջին տասնամյակների ընթացքում զբոսաշրջությունը դարձել է Վրաստանի առաջատար ճյուղերից մեկը եկամտի ստացման և երկրի առևտրային դեֆիցիտի փոխհատուցման առումով: Այն դարձել է մի շարք պետական կազմակերպությունների և նրանց ռազմավարական փաստաթղթերի անբաժանելի մասը՝ իր գյուղական և հատկապես լեռնային շրջանների գործունեության վերագործարկման և դիվերսիֆիկացման ներուժի արդյունքում, որտեղ գործազրկությունը, տնտեսական ենթակառուցվածքների բացակայությունը և բարձր միգրացիան շարունակում են մնալ հիմնական մարտահրավերները: 3,7 միլիոն բնակչություն ունեցող երկիրը, 2018 և 2019 թվականներին ընդունել է մինչև

5 միլիոն միջազգային ճանապարհորդ, և երկրում միջազգային զբոսաշրջության աճը բարձր է: Վերջին 10 տարվա ընթացքում միջազգային ճանապարհորդային ուղևորությունների թիվն աճել է գրեթե 3 անգամ [2]:

Գծապատկեր 1.3 2017-ի և 2018-ի Վրաստան ուղևորության հիմնական նպատակը[3]:

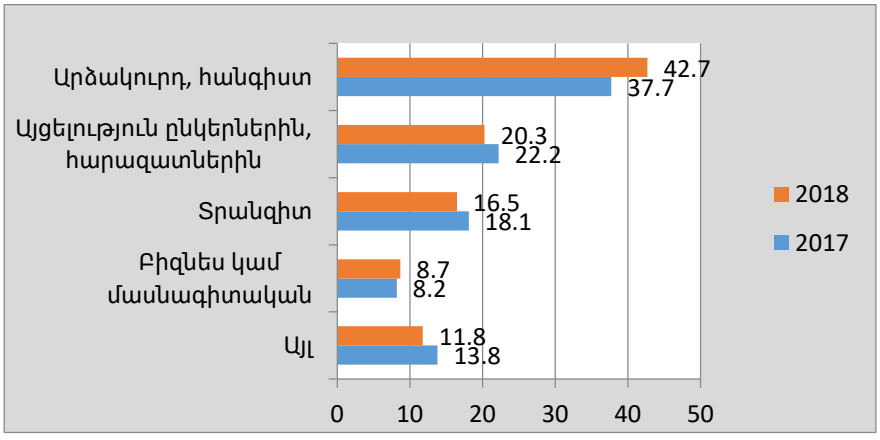

[2] Municipal Development Fund of Georgia & GNTA (2018 Marketing, Branding and Promotional Strategy for Georgia. Part II- Strategy. GNTA.

[3] GNTA (2018, 2019): Georgian Tourism in Figures 2018, https://gnta.ge/wp-content/uploads/2019/02/2018-ENG.pdf; Georgian Tourism in Figures 2017, https://gnta.ge/wp-content/uploads/2019/02/2017-ENG.pdf

Աղբյուրը՝ GNTA,(2018, 2019):

Բնության հետ առնչվող զբաղմունքների տեսանկյունից և Վրաստանի զբոսաշրջության ազգային վարչակազմի (ՎԶԱՎ) 2018 թ.-ի տվյալներով, բոլոր գիշերակացների 42,7% -ը ամրագրվում են բնության հետ կապ ունեցող ուղևորությունների փաթեթներով (Աղյուսակ 1.4): Այս աղյուսակը ներառում է նաև բացօթյա արկածային զբոսաշրջությամբ զբաղվող մարդկանց մի մաս, ովքեր գալիս են Վրաստան հանգստանալու Սև ծով կամ ձմեռային լեռնադահուկային հանգստավայրեր.[4] Այս միտումը համընկնում է վերջին շրջանում չբացահայտված տարածքներ և ազգային պարկեր այցելելու համաշխարհային զբոսաշրջիկների հետաքրքրության աճի հետ: Գյուղական, էկո- և ագրոտուրիզմի ներուժը չափազանց կարևոր է Վրաստանի սոցիալ-քաղաքական զարգացման համար և հանդիսանում է երկրի բնակչության (ներառյալ քաղաքային բնակավայրերի բնակչության) տնտեսական վիճակը բարելավելու կարևոր նախադրյալներից մեկը: Այնուամենայնիվ, զբոսաշրջությունը սպառնալիք է նաև տեղական գյուղերի և պահպանվող տարածքների համար՝ մի քանի հնարավոր բացասական ազդեցությունների պատճառով:

Այսպիսով՝ անհրաժեշտ է համապարփակ մտածողություն և համակարգային զարգացման մոտեցում, որը հավասարապես կենտրոնացած է տարբեր ենթահամակարգերի վրա կայուն զարգացման երեք հիմնական հենասյուների ներքո՝ ***բնապահպանական***, ***սոցիալ-մշակութային և տնտեսական***:

Զբոսաշրջության կառավարման կառուցվածքը կենտրոնական, տարածաշրջանային և տեղական մակարդակներում. Վրաստանի օրինակ[5]

Վրաստանի զբոսաշրջության ազգային վարչությունը (ՎԶԱՎ) ղեկավարում է զբոսաշրջության ոլորտը ազգային մակարդակում, մինչդեռ տարածաշրջանային և տեղական մակարդակներում գործում են ուղղությունների կառավարման հինգ կազմակերպություններ (ՈՒԿԿ) և 17 զբոսաշրջության տեղեկատվական կենտրոններ (ԶՏԿ):

[4]Ministry of Economy and Sustainable Development & GNTA (2015) Georgia National Tourism Strategy 2025, Volume 1: Situation Analysis

[5]Ecotoruism Market Analysis in Georgia. L.Khartishvili; Ch.Baumgartner

Գծապատկեր 1.4. Զբոսաշրջության կառավարման մոդելը:

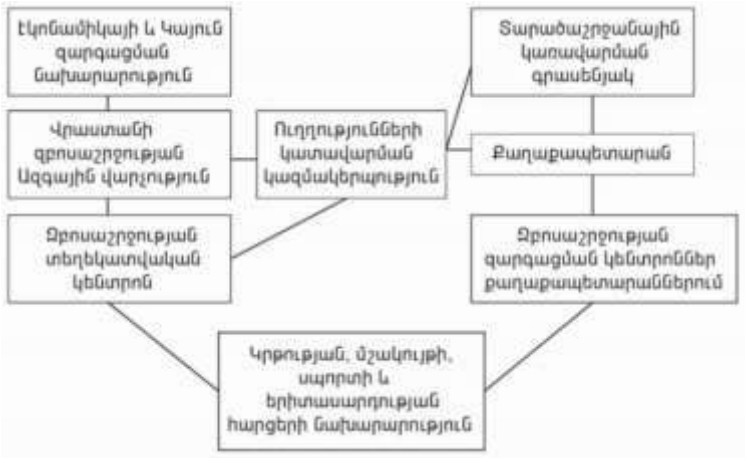

Աղբյուրը՝ Լ.Խարտիշվիլի:

ՈՒԿԿ -ն Վրաստանում զբոսաշրջության տարածաշրջանային կառավարման նոր մոդել է, որը հիմնադրվել է վերջերս (2019թ.)՝ միջազգային օգնության ծրագրերի, տարածաշրջանային կառավարությունների և ՎՋԱՎ- ի հետ համատեղ:

ՈՒԿԿ-ները ֆինանսավորվում են տեղական համայնքապետարանների կողմից (բացառությամբ Մեստիայի նոր ՈՒԿԿ կառույցի, որը բաղկացած է ինչպես պետական, այնպես էլ մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչներից), բայց խորհուրդը բաղկացած է ինչպես պետական, այնպես էլ մասնավոր բիզնեսի և հասարակական կազմակերպությունների (ՀԿ) ներկայացուցիչներից:Գծապատկեր 1.5-ում արտացոլված է Վրաստանում զբոսաշրջության կառավարման մոդելը, որտեղ ՈՒԿԿ-ները կենտրոնական դեր են ստանձնում տուրիզմի կառավարման համակարգերի ապակենտրոնացման և տուրիստական ուղղությունների շուկայավարման գործում: ՈՒԿԿ-ն ծառայում է նպաստելու բազմակողմ երկխոսությանը, որում ներգրավված զբոսաշրջության արդյունաբերությունը, տեղական ինքնակառավարման մարմինների ներկայացուցիչները և համայնքների

ղեկավարները պլանավորում են զբոսաշրջության ապագա զարգացումը՝ուղղությունները արդյունավետորեն կառավարելու, նոր ներդրումներ ներգրավելու և աշխատատեղերի ստեղծումը խթանելու նպատակով:

Ներկայումս Վրաստանում գոյություն ունի չորս ՈՒԿԿ, ինչպիսիք են Իմերեթի և Սամեգրելո Վերին Սվանեթի մարզերում գործողները: Դրանց թիրախները ու նպատակներն ըստ կանոնադրության հետևյալն են՝
Մարզերում զարգացնել եզակի տուրիստական ապրանքներ և ծառայություններ՝ հիմնված կայուն զարգացման սկզբունքների վրա,

- Խթանել զբոսաշրջությունը մարզերում՝ կազմակերպելով և աջակցելով տարբեր գործողություններ պետական և մասնավոր հատվածների սերտ համագործակցությամբ և ներգրավմամբ,
- Աջակցել տարածաշրջանների խթանմանը ինչպես Վրաստանում, այնպես էլ արտերկրում,
- Մշակել և իրականացնել զբոսաշրջության ռազմավարությունը՝համաձայն Կայուն զարգացման սկզբունքների և զբոսաշրջության զարգացման ազգային ռազմավարության,
- Նպաստել մարզերում բիզնեսի սպասարկման որակի բարձրացման զարգացման գործընթացին,
- Ապահովել մարզերում այցելությունների տևողության և այցելուների ծախսերի ավելացումը:

Գծապատկեր 1.5. ՈՒԿԿ-ի կառուցվածքը:

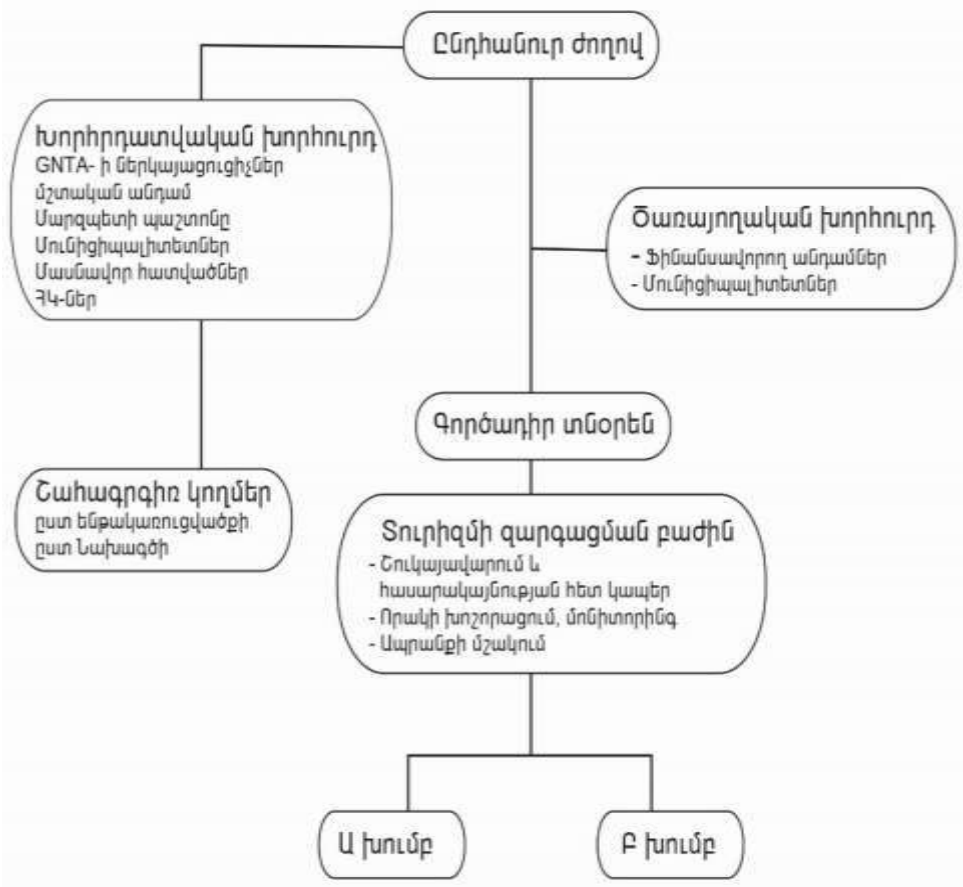

Աղբյուրը՝ GEA– ի զբոսաշրջային շուկայի ելակետային ուսումնասիրություն GRETA (Կանաչ փնտրեսություն. Կայուն լեռնային տուրիզմ և օրգանական գյուղատնտեսություն) նախագծի համար, որը ֆինանսավորվում է Ավստրիայի զարգացման գործակալության (ԱԶԳ) և SIDA- ի կողմից:. Ծրագիրն աջակցում է լեռնային զբոսաշրջությունը և օրգանական գյուղատնտեսության ոլորտներում շահառուների եկամուտների ավելացմանը, նոր հնարավորությունների ստեղծմանը, աջակցելու Վրաստանի կառավարության իրավական և քաղաքականության շրջանակներին և օգնելու վրացական ՓՄՁ-ներին մասնագիտանալու և մասշտաբների բարձրացման հարցում:

Առաջարկվող ուսուցողական վարժություններ.

Թեմա՝ կայունություն

Վարժության անվանումը՝ Կայուն զբոսաշրջության զարգացման հարթությունները

Հրահանգներ՝ *բաժանել ուսանողներին ավելի փոքր խմբերի և թույլ տալ նրանց մտածել զբոսաշրջության կայուն զարգացման տարբեր հարթությունների օրինակներ: Խմբերը կարող են համեմատել պատասխանները և ավելացնել դրանք արդեն նշվածներին:*

Այս վարժության ընթացքում նրանք պետք է հիշեն կայունության երեք ասպեկտների մասին:

Ահա պատասխանների մի քանի օրինակներ

Էկոլոգիական հարթություն՝ անձեռնմխելի բնական տարածքներ և լանդշաֆտներ, ինչպես նաև ընկերություններում հաստատված բնապահպանական կառավարում:

- Էներգամատակարարում (էներգիայի վերականգնվող աղբյուրներ) և էներգաարդյունավետություն.
- Ջուր և թափոններ.
- Տարածքի մաքրում.
- Բնապահպանական կառավարման համակարգ.
- Էկոլեյբլներ, ISO 9001, 14001.
- Շարժունակություն-Ճանապարհորդություն դեպի ուղղություն և ուղղության ներսում Գործունեության տեսակները (օրինակ, off-road-ի բացակայություն):

Տնտեսական հարթություն՝ զբոսաշրջությունը պետք է ներառված լինի կայուն, տարածաշրջանային հատուկ ցանցային տնտեսության մեջ:

- Տարածաշրջանային արտադրանք.
- Տարածաշրջանային ծառայություններ-արհեստագործական ապրանքներ, կահույք.
- Տարածաշրջանային աշխատակիցներ:

Մշակութային հարթություն՝ *առողջարանային շրջանները բնութագրվում են ինքնորոշված մշակութային դինամիկայով:*

- Ձայնային ճարտարապետություն.
- Մուտք դեպի ազգային մշակույթ.
- Խուսափել կեղծ կամ բեմականացված մշակութային տեսարժան վայրերից,
- Հարգանք տեղական մշակույթի և ավանդույթների նկատմամբ,
- Խուսափում «դիսնեյֆիկացիայից», տրիվիալիզացիայից և մշակույթային արժեքների ավաղաղումից:

Սոցիալական հարթություն՝ զբոսաշրջության ոլորտում որակը ստեղծվում է տեղեկացված մասնակցության, բավարար աշխատանքային պայմանների, մատչելիության և հատուկ կարիքներ ունեցող անձանց բավարարվածության շնորհիվ,

- Բոլոր շահագրգիռ կողմերի / բնակիչների մասնակցությունը որոշումների կայացման գործընթացներին,
- Սոցիալական կրող ունակությունների շրջանակներում զբոսաշրջիկների և բնակիչների միջև կապ և փոխանակում,
- Հասանելիություն հատուկ կարիքներ ունեցող անձանց համար (հյուրեր),
- Հատուկ կարիքներ ունեցող անձանց ընդգրկում (անձնակազմ).
- Լավ աշխատանքային պայմաններ,

Գենդերային հավասարություն:

Քաղաքական հարթություն՝ բոլոր մակարդակների և զբոսաշրջության աղբյուրների քաղաքականությունը բաժանել են պատասխանատվությանը հետևյալ նպատակակետերի միջև՝

- Կայուն զբոսաշրջության ռազմավարություններ և օրենքներ,
- Սուբսիդիաներ և հարկեր,
- Քաղաքականության միջոցառումների ռացիոնալ համալիր՝ գյուղատնտեսություն, տարածքային պլանավորում, տրանսպորտ, կրթություն, ֆինանսներ,
- Միջազգային համագործակցություն:

Ուսումնառության արդյունքներ՝

- Կայուն զարգացման տարբեր բաղադրիչների ըմբռնում,
- Կայուն զբոսաշրջության ամրապնդման համար լուծումների կամ գործիքների մշակում,
- հետագա զարգացման համար գիտելիքների հուսալի բազայի ստեղծում,
- յուրաքանչյուր հարթության համար Կայուն զարգացման կարևորության դիտարկում:

Թեմա՝ զբոսաշրջության զարգացում

Վարժությունների անվանում՝ *ձեր երկրում զբոսաշրջության զարգացման խնդիրներն ու հնարավորությունները*

Հրահանգներ՝ *ուսանողներին բաժանեք 4-5 փոքր խմբերի՝ ելնելով կոնկրետ թեմայի նկատմամբ իրենց շահերից: Խմբերը պետք է հագեցած լինեն համակարգչով, համացանցային կապով, ֆլիպչարտով, մարկերներով և այլ դիդակտիկ նյութերով, որոնք կարող են օգտակար լինել արդյունքների ներկայացման համար:*

Խնդիր՝ Վրաստանի օրինակով փորձեք ներկայացնել/վերլուծել զբոսաշրջության հետ կապված ներկա իրավիճակը և Ձեր երկրի զարգացման հեռանկարները:

Ստորև բերված են որոշ պայմանական թեմաներ և ուղեցույց հարցեր: Դրանք կարելի էր վերաիմաստավորվել՝ ելնելով երկրի առանձնահատկություններից և դասավանդման ձևաչափից (սեմինար, դասարանային աշխատանք, դաշտային հետազոտություններ և այլն):

Նկարագրություն՝ Վրաստանի օրինակով փորձեք ներկայացնել/վերլուծել զբոսաշրջության հետ կապված ներկա իրավիճակը և զարգացման հեռանկարները ձեր երկրի դեպքում:

Կարևոր է իմանալ՝ ստորև ներկայացված թեմաները և ուղեցույց հարցերը պայմանական բնույթ են կրում: Դրանք կարելի է ձևափոխել՝ ելնելով երկրի առանձնահատկություններից և դասավանդման ձևից (սեմինար, դասարանային աշխատանք, դաշտային ուսումնասիրություններ և այլն):

Մեթոդաբանություն / հմտություններ՝ ուսանողները պետք է ծանոթ լինեն հետևյալ մեթոդներից առնվազն 2-ին՝ ռեսուրսների վերլուծությունը, շահագրգիռ կողմերի քարտեզագրմանը, SWOT և գործոնային վերլուծություն իրականացնելու համար: (Վարժությունների նպատակը կարող է լինել նաև նշված մեթոդների ուսուցումը):

Աշխատանքային խմբերի հիմնական թեմաների օրինակներ և ուղղորդող հարցեր՝

1. Հիմնական զբոսաշրջային խմբեր

- Ո՞րն է Ձեր երկրի գլխավոր գրավչությունը:
- Ո՞րն է Ձեր երկիր այցելելու նպատակը:
- Աշխարհի ո՞ր հատվածներից են գալիս Ձեր երկիր այցելող զբոսաշրջիկները:
- Ո՞րքան ժամանակ է, որ նրանք հյուրընկալվում և ի՞նչ հիմնական գործունեություն են նրանք իրականացնում:

2. Զբոսաշրջության դրական և բացասական հետևանքները

- Ինչպիսի՞ն են զբոսաշրջության դրական հետևանքները/ազդեցությունը (օրինակ՝ տնտեսական, սոցիալական և այլն):
- Ինչպիսի՞ն են զբոսաշրջության բացասական հետևանքները/ազդեցությունները (Օրինակ ՝ էկոլոգիական, մշակութային և այլն):

Փորձեք անցկացնել համեմատական վերլուծություն:

3.Զբոսաշրջության ինդուստրիայի կազմակերպություն / մոդել

- Ո՞վքեր են գլխավոր դերակատարները:
- Ո՞րոնք են կառավարման առկա համակարգերը (կամ ինչպե՞ս է գործում/գործում զբոսաշրջության կառավարման համակարգը):
- Ինչպիսի՞ն է քաղաքացիների մասնակցության մակարդակը զբոսաշրջության պլանավորման և կառավարման գործում (Ազգային և տեղական մակարդակներում):

4. Ո՞րոնք են ինտեգրատիվ կառավարման գործընթացի հիմնական բացթողումները:

- Ի՞նչ կարող եք անել / փոխել, որպեսզի այն ավելի լավ գործի

- Ի՞նչ փոփոխություններ են անհրաժեշտ ազգային մակարդակում:
- Ի՞նչ փոփոխություններ են անհրաժեշտ տեղական մակարդակում:

Կարելի է արդյոք մասնակցային մոտեցումը արդյունավետորեն կապել զբոսաշրջության կառավարման հետ :

Եթե այո, ապա ինչպե՞ս

Ուսումնառության արդյունքներ՝

- Որոշեք Ձեր երկրի տեղը/դերը համաշխարհային զբոսաշրջության քարտեզի վրա, ո՞վ է այցելում ձեր երկիրը եւ ինչո՞ւ:
- Պարզեք Ձեր երկրի համար զբոսաշրջության դրական և բացասական հետևանքները:
- Զբոսաշրջության կառավարման մարտահրավերների և հնարավորությունների ուսումնասիրում:
- Հանդես գալ կայուն զբոսաշրջության հնարավոր լուծումներով
- Սովորել կամ կատարելագործել այնպիսի մեթոդներ, ինչպիսիք են՝ ռեսուրսների վերլուծություն և քարտեզագրում, շահագրգիռ կողմերի քարտեզագրում, SWOT և գործոնների վերլուծություն:

2. ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՆՈՒՆ ԿԱՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԵՎ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Հասարակական տրանսֆորմացիաները Կայուն զարգացման համար պահանջում են անհատի գիտակցության հեռահար փոփոխություն: Կրթությունն այս փոփոխությանը նպաստելու հիմնական գործոններից մեկն է (Rieckmann 2012) - Գլոբալ մակարդակում ճանաչված հասկացություն, Օրակարգ 21-ի շրջանակներում, որն ընդունվել է ՄԱԿ-ի Շրջակա միջավայրի և զարգացման խորհրդաժողովում (UNCED) 1992 2.-in (UN 1992):

«Կրթություն հանուն Կայուն զարգացման» (ԿՀԿԶ) պարադիգմը նպատակ ունի վերափոխել կրթությունը՝ մարդկանց այսօր և ապագայում վերազինելու, նրանց կարիքները բավարարելու համար՝ Կայուն զարգացման տնտեսական, սոցիալական, մշակութային և բնապահպանական հարթությունները ներդաշնակեցնելու միջոցով (UNESCO 2019): ԿՀԿԶ-ն անդրադառնում է ինչպես անհատական, այնպես էլ սոցիալական մակարդակներում վերափոխմանը՝ հասարակության ամբողջական անցումը դեպի կայուն կենսամիջոցներ ապահովելու նպատակով: Միևնույն ժամանակ, այն նպատակ ունի կապել գլոբալ Կայուն զարգացման օրակարգը և դրա տեղեկատվական ռեսուրսները կրթական պրակտիկայի կատարելագործման հետ՝ ինչպես ֆորմալ, ոչ ֆորմալ, այնպես էլ ինֆորմալ կրթության մասով (Kioupi and Voulvoulis 2019, Barth 2016):

ԿՀԿԶ – ի էական բնութագրերը ներառում են՝

- ամբողջական մոտեցում, որը ձգտում է ինտեգրացիոն մտածողության և պրակտիկայի,
- փոփոխության տեսլականը, որը ուսումնասիրում է ապագայի այլընտրանքային տարբերակները, սովորում է անցյալից և ոգեշնչում է ինտեգրումը ներկա գործընթացներին:

Ձևափոխումները որպես ձեռքբերում, որոնք նպատաուղղված են փոխել մարդկանց ուսուցանելու ձևը և ուսումը սատարող համակարգերը (UNECE 2012).

ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ն ՄԱԿ-ի առաջատար հաստատությունն է, որին հանձնարարված է մշակել և իրականացնել ԿՀԿԶ-ն, և բազմաթիվ ռեսուրսներ է առաջարկում ազգային և միջազգային մակարդակներում նրա ինտեգրմանն աջակցելու համար: 2019 թվականին ընդունեց «Կրթությունը՝ ի շահ Կայուն զարգացման» նոր գլոբալ շրջանակային ծրագիրը: 2030թ.-ի ԿՀԿԶ կամ ՀԶՆ-ներին հասնելու ճանապարհին ընդունվել է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի գլխավոր կոնֆերանսի 40-րդ նստաշրջանում, որը հաջորդում է ԿՀԿԶ-ին որպես Գլոբալ գործողությունների ծրագիր (ԳԳԳ), որը տևել է 2015-ից մինչև 2019 թվականը և ուղղված է եղել ԿՀԿԶ-ի ստեղծմանն ու ընդլայնմանը, ինչպես նաև Կայուն զարգացման ուղղությամբ առաջընթացի արագացմանը:

Միավորված ազգերի կազմակերպության Եվրոպական տնտեսական հանձնաժողովը Եվրոպայի համար (UNECE) մեկնարկել է ԿՀԿՋ նախաձեռնությունը 2003 թվականին և մշակել է տարածաշրջանային ռազմավարություն ԿՀԿՋ-ի վերաբերյալ՝ աջակցելու և խրախուսելու անդամ երկրներին ինտեգրման ԿՀԿՋ իրենց կրթական համակարգերում:

Բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների դերը * հասարակության մեջ

«Այն, ինչ արեցին երկաթուղիները անցյալ դարի երկրորդ կեսի համար և ավտոմեքենան այս դարի առաջին կեսի համար, կարող է արվել գիտական արդյունաբերության կողմից այս դարի երկրորդ կեսի համար» (Kerr 1963):

«Մենք բարձրագույն ուսումնական հաստատություններին վերաբերվում ենք որպես հովանոցային տերմին, ընդգրկելով բազմաթիվ տեսակի ակադեմիական հաստատություններ, ներառյալ համալսարաններ, քոլեջներ և այլն (չնայած որոշ երկրներում, ինչպես Հայաստանում, քոլեջը դասվում է որպես արհեստագործական ուսումնական հաստատություն, իսկ բուհերը ներառում են միայն համալսարաններ և գիտությունների ակադեմիայի ինստիտուտներ): Մենք օգտագործում ենք «համալսարան» բառը փոխարինելով «բուհով»՝նպատակ ունենալով վկայակոչել բուհերի լայն սպեկտրը և չսահմանափակել միայն դրանց մեկ տիպով:

Օգտակար հղումներ՝

Յորքի համալսարան, ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի Կայուն զարգացման կրթության վերակողմնորոշման ամբիոն, պարունակում է ԿՀՀՋ-ի հետ կապված պատմության վերանայում:

https://unescochair.info.yorku.ca/history-of-ԿՀՀՋ/

UNESCO pages on ԿՀՀՋ and the Global Citizenship Education:

https://en.unesco.org/themes/education-sustainable-development

https://en.unesco.org/themes/gced

ԿՀՀՋ 2030-ը շրջանակային ծրագիրը ՄԱԿ-ի պաշտոնական լեզուներով կարելի է գտնել այստեղ՝

https://unԿՀՀՋoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000370215.locale=en

ԲՈՒՀ-երի, օրինակ՝ համալսարանների, ավանդական դերը հասարակության զարգացման գործընթացներին աջակցելու համար գիտական գիտելիքներ ստեղծելն ու տրամադրելն է: Այնուամենայնիվ, անցած տարիների ընթացքում շատ բուհեր վերանայել և վերափոխել են իրենց դերը: Իրենց «ավանդական» գործառույթներին զուգահեռ, ինչպիսիք են ուսուցումը և հետազոտությունը, համալսարաններն ավելի են ներգրավվում սոցիալական, տնտեսական, մշակութային և համայնքային զարգացման գործառույթներում: Այսօր համալսարաններն ազդեցություն ունեն տնտեսական աճի, կառավարության ֆինանսավորման և աշխատաշուկայի վրա: Որոշ շրջաններում բուհերը տարածքի ամենամեծ գործատուներն են (Breznitz and Feldman 2012):

Գծապատկեր. 2.1 Բուհերի հին ու նոր դերերը:

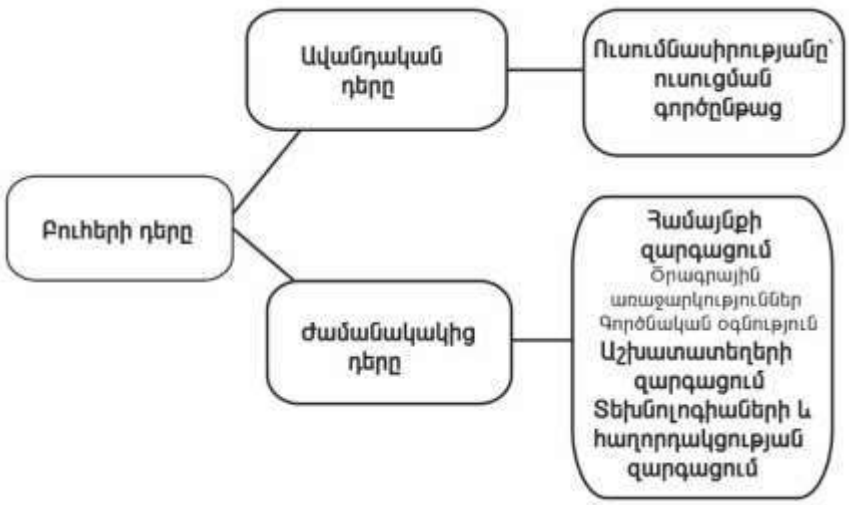

Աղբյուրը՝ (Breznitz and Feldman 2012, Etzkowitz and Leydesdorff 2000, Peer and Stoeglehner 2013):

Գիտական գրականության մեջ կարելի է գտնել համալսարանի դերի վերաբերյալ բազմաթիվ սահմանումներ և տարբեր տերմիններ, այդ թվում՝ Համալսարանի «եռակի պարույրի» հայեցակարգը (Etzkowitz and Leydesdorff 2000), Ձեռնարկատիրական համալսարան (Clark 2001), Ներգրավված համալսարան (Breznitz and Feldman 2012), և այլն:

Համալսարանի սոցիալական պատասխանատվությունը (ՀՍՊ) հովանոցային տերմին է, որը նկարագրում է այն ուղին, որով համալսարանները նպաստում են հասարակության զարգացմանը՝ ուսուցչական և հետազոտական գործունեության միջոցով (Larrán Jorge and Andrades Peña 2017): ՀՍՊ հասկացությունը ծագել է Լատինական Ամերիկայում և դարձել է կարևոր պարադիգմ աշխարհի բազմաթիվ համալսարանների համար, մինչ օրս այն տարբեր ձևերով ինտեգրվել է համալսարանական քաղաքականության և պրակտիկայի մեջ:

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար՝

Մանչեսթերի համալսարանը որպես Համալսարանի սոցիալական պատասխանատվության ինտեգրման լավ օրինակ է: Սոցիալական պատասխանատվությունը, բարձրորակ հետազոտությունների և կրթության հետ մեկտեղ, համալսարանի երեք հիմնական ռազմավարական նպատակներից մեկն է (Մանչեսթերի համալսարանի 2020 թ. Ռազմավարական ծրագիրը): Ռազմավարությունը ներառում է.

1. Հետազոտություն ազդեցությամբ՝ անդրադառնալով 21-րդ դարի մարտահրավերներին,
2. Սոցիալապես պատասխանատու շրջանավարտներ՝ ուսանողներն ու շրջանավարտները կարող են հասկանալ հավասարության և բազմազանության, կայունության, էթիկայի և սոցիալական արդարության հետ կապված խնդիրները,
3. Մեր համայնքների ներգրավում՝ կազմակերպել միջոցառումներ՝ ի նպաստ մեր համայնքների,
4. Պատասխանատու գործընթացներ՝ արդյունավետության հավասարակշռություն սոցիալական և բնապահպանական օգուտների ստեղծման հնարավորություններով,
5. Բնապահպանական կայունություն՝ բնապահպանական կայունության ուղղությամբ գիտահետազոտական և դասախոսական գործունեության ղեկավարում

Գիտություն փոխակերպման համար

Ի պատասխան Կայուն զարգացման մարտահրավերներին, ինչպես նաև այն հարցերին, թե ինչպես են կառավարական հարաբերությունները ազդում գիտելիքների արտադրության վրա, շատ բուհեր նույնպես

վերանայել են իրենց դերը, որպես նորարարության և գիտելիքների ստեղծման կենտրոններ: Կայուն զարգացման գիտությունների նոր ոլորտ է հայտնվել (Mochizuki and Yarime 2015; Abson et al. 2017), որը ներառում է ուսումնասիրության և ուսուցման անդրգիտակարգային (TD) մեթոդները ուղղված է ոչ միայն կարգապահական սահմանների հաղթահարմանը, այլև ակադեմիական փորձի շրջանակներից դուրս գտնվելուն և գործնական փորձագետների, քաղաքական գործիչների և ոչ պրոֆեսիոնալ հասարակության հետ համագործակցությանը (Lang et al 2012; Pohl et al. 2017):

Գիտության դերը դիտարկվում է որպես ակտիվ միջնորդ և տրանսֆորմացիոն գործընթացների մասնակից (Schneidewind et al. 2016): Գիտության, լայն հասարակության, ոչ ակադեմիական փորձագետների և քաղաքական գործիչների միջև ավելի սերտ համագործակցությունը ոչ միայն նպաստում է ավելի սոցիալապես կայուն գիտելիքների ստեղծմանը, այն կարող է նաև նպաստել այդ գիտելիքների ինտեգրմանը գործնական կիրառման և որոշումների կայացման մեջ, ինչպես նաև աջակցում է դրանց իրականացմանը՝ բարձրացնելով գիտամանկավարժական գործունեության փոխակերպման ներուժը (Pohl et al. 2010; Enengel et al. 2012; Lang et al 2012; Peer and Stoeglehner 2013):

Համալսարանները դիրտարկվում են որպես Կայուն զարգացման համատեքստում հասարակության փոխակերպմանը տանող հիմնական դերակատարներ (Larrán Jorge and Andrades Peña 2017): Բացի այդ, իրական խնդիրների լուծմանը ավելի ակտիվ մասնակցության, բարդ համակարգային մոտեցումների կիրառման, ինչպես նաև հետազոտություններին և ուսուցմանը մասնակցելու միջոցով (նկարագրված ուղեցույցում առաջարկա մասերում), դրանք կարող են նպաստել «անհատների և տեղական համայնքների հզորացմանը՝ հետազոտական գործընթացում նրանց անմիջական ներգրավմամբ» (Buffel et al. 2017, Rieckmann 2012):

Համալսարանների սոցիալական դերի բարձրացման միջոցներից մեկը բարձրագույն կրթության հաստատությունների ուսումնական ծրագրերում սոցիալական հարցերի ներառումն է և' դասախոսական, և' գիտահետազոտական գործունեությունը (Larrán Jorge and Andrades Peña 2017; Tassone et al. 2018): Այս գործընթացը եզակի է յուրաքանչյուր բուհի

համար՝ կախված ուսումնասիրվող երկրի շրջակա միջավայրից և սոցիալ-տնտեսական գործընթացներից: Սթեփենսը և այլոք նշում են որ (2008), բարձրագույն կրթության ներուժը և սահմանափակումները որպես «փոփոխությունների գործակալ» գնահատելու համար պետք է հաշվի առնել հետևյալ թեմաները՝

- տարածաշրջանի կայուն զարգացման խնդիրները,
- ֆինանսավորման կառուցվածքը և անկախությունը,
- ինստիտուցիոնալ կազմակերպությունը,
- ժողովրդավարական գործընթացների մասշտաբները,
- կապը և համագործակցություն հասարակության հետ:

Կայուն զարգացման հիմնական իրավասությունները

Ուսուցիչների ներդրումն ապահովելու, ուսանողների և շրջանավարտների կողմից կայուն զարգացման խնդիրների լուծման նպատակով, բուհերը պետք է հաշվի առնեն, թե կոնկրետ որ իրավասություններն են այդ նպատակի համար կարևոր:

«Կոմպետենտություն» տերմինը կապված է հմտությունների, կարողությունների, որակավորումների և այլնի հետ: Մենք առաջարկում ենք հետևյալ համապարփակ սահմանումը՝

Հատուկ և փոխկապակցված անհատական կողմնորոշումների կլաստեր, որը ներառում է գիտելիքներ, հմտություններ, դրդապատճառներ և հարաբերություններ՝ այսինքն, ճանաչողական, արդյունավետ, կամային և մոտիվացիոն տարրերի համադրություն: Կոմպետենտությունը (իրավասություն) նպաստում է գործողությունների ինքնակազմակերպմանը, հանդիսանում է տարբեր բարդ իրավիճակներում հաջող գործունեության և դրական արդյունքի հասնելու նախադրյալ՝ արձագանքելով կոնկրետ իրավիճակին և համատեքստին: Թեև իրավասությունները կարող են կախված լինել համատեքստից, հիմնական իրավասությունները պետք է կիրառվեն տարբեր համատեքստերում (Brundiers et al. 2020).

Կայուն զարգացման իրավասությունները կարելի է սահմանել որպես «գիտելիքների, հմտությունների և տեղակայանքների համալիրներ, որոնք ապահովում են առաջադրանքների հաջող կատարումը և կայուն

զարգացման իրական խնդիրների, մարտահրավերների և հնարավորությունների վերաբերյալ խնդիրների լուծումը» Wiek et al (2016):

Մինչ գիտական գրականությունը տարբեր չափանիշներ է տրամադրում կայունության իրավասությունների համար, Wiek- ի և այլոց (2011) կողմից առաջարկվել և վերջերս թարմացվել է այս ոլորտում միջազգային փորձագետների մասնակցությամբ հետազոտության հիման վրա կայունության հիմնական իրավասությունների շրջանակ (Brundiers et al. 2020). Այդ իրավասությունները համարվում են Կայուն զարգացմանն ուղղված կրթական ծրագրերում հիմնական ակադեմիական իրավասությունների անհրաժեշտ լրացում (ինչպիսիք են քննադատական մտածողությունը, հաղորդակցությունը, հետազոտությունները, տվյալների կառավարումը, խնդիրների լուծումը և ինքնակարգավորվող ուսուցումը) (Wiek et al. 2011, Brundiers et al. 2020):

Աղյուսակ 2.1-ում նկարագրում է յուրաքանչյուր իրավասությունը (Wiek et al. 2011, Wiek et al. 2016 and Brundiers et al. 2020 հիման վրա):

Գծապատկեր 2.2. ներկայացված է հարաբերությունները միմյանց հետ և կապում է նրանց հիմնական ակադեմիական իրավասություններին:

Աղյուսակ 2.1. Կրթության ոլորտում մանկավարժների իրավասությունները(կարողությունները) Կայուն զարգացման ուսուցման համար:

Իրավասություն	**Նկարագրություն**
Համակարգային մտածողության կարողություն	«տարբեր ոլորտներում (Հասարակություն, Շրջակա միջավայր, տնտեսություն) և տարբեր մասշտաբներով (լոկալից մինչև գլոբալ) բարդ համակարգերի կոլեկտիվ վերլուծության ունակություն, հաշվի առնելով կասկադային ազդեցությունները, իներցիան, հետադարձ կապի հանգույցները և այլ համակարգային առանձնահատկությունները, որոնք կապված են կայունության և խնդիրների լուծման համակարգերի հետ» (Wiek et al. 2011, p. 207):
Ապագա մտածողության ունակություն (կամ ակնկալիք)	«կայուն զարգացման խնդիրների և կայուն զարգացման մարտահրավերների լուծման համակարգերի հետ կապված ապագայի հարուստ «պատկերներ» թիմային վերլուծություն անելու, գնահատելու և ստեղծելու ունակություն» (Wiek et al. 2011, p. 208-209)
Արժևորում է մտածողության (կամ	«Կայունության արժեքները, սկզբունքները, նպատակներն ու թիրախները հավաքականորեն

նորմատիվային) կարողությունը	քարտեզագրելու, ճշգրտելու, կիրառելու, հաշտեցնելու և բանակցելու ունակություն» (Wiek et al. 2011, p.209):
Ռազմավարական մտածողության (կամ գործողությանը վրա միտված) կարողություն	«Կայունությանն ուղղված միջամտությունները, անցումները և տրանսֆորմատիվ կառավարման ռազմավարությունները հավաքականորեն մշակելու և իրականացնելու ունակությունը» (Wiek et al. 2011, p.210):
Համագործակցային (կամ միջանձնային) կարողություն	«կայուն զարգացման և խնդիրների լուծման համատեղ և պարտիսիպատիվ հետազոտությունները խրախուսելու, ապահովելու և հեշտացնելու ունակություն» (Wiek et al. 2011, p.211):
Խնդիրների լուծման ինտեգրված իրավասություն	Կարողություն, որը ի կատար է ածում՝ - «կայուն զարգացման բարդ խնդիրների լուծման տարբեր համակարգերի ընտրությունը և կիրառումը և դրանց լուծման կենսունակ տարբերակների մշակումը» (Wiek et al 2016, p. 251), - «Տարբերակում և կապ տարբեր դիսցիպլինների և մասնագիտական համայնքների միջև» (Brundiers et al. 2020), - «կայուն զարգացման այլ իրավասությունների իմաստալիցորեն օգտագործումը և ինտեգրումը՝ կայուն զարգացման խնդիրների լուծման և կայուն զարգացման խթանման համար» (Wiek et al. 2016, p. 243).
Իրականացման (կամ գործողության) իրավասությունը)	«Կայունության մասին տեղեկացված տեսլականի պլանավորված լուծում իրականացնելու, իրացման գործընթացը վերահսկելու և գնահատելու հավաքական ունակություն և հղում առաջացող մարտահրավերներին՝ գիտակցելով, որ կայունության խնդիրների լուծումը պլանավորման, իրականացման և գնահատման միջև երկարաժամկետ, կրկնվող գործընթաց է»: Brundiers et al. 2020.
Ներանձնային (կամ ինքնագիտակցության) կարողություն	Տեղական համայնքում և հասարակության մեջ ընդհանրապես սեփական դերի մասին մտածելու, այն անընդհատ գնահատելու և հետագայում սեփական գործողությունները իմաստավորելու, զգացմունքներն ու ցանկությունները հաղթահարելու ունակություն:

Աղբյուրը՝ ադապտացված Brundiers et al-ի նյութերից (2020):

Առաջարկվող նյութեր՝

Կայունության հիմնական իրավասությունների շրջանակների և ուսման արդյունքների մասին լրացուցիչ տեղեկություններ ստանալու համար խորհուրդ ենք տալիս հետևյալ փաստաթղթերը՝

Wiek et al. 2011 - Տրամադրում է կայունության հիմնական իրավասությունների բնօրինակ հղումային շրջանակ:

Wiek et al. 2015 - Առաջարկեք հիմնական իրավասություններից յուրաքանչյուրի համար ուսուցման նպատակները բնօրինակ ձեռնարկի շրջանակներում՝ սկսնակ, միջին և առաջադեմ մակարդակներում:

Brundiers et al. 2020 -ը ներկայացնում է կայուն զարգացման հիմնական իրավասությունների նորացված կառուցվածքը, ներկայացնում է գրականության մեջ զետեղված հիմնական եզրույթներ սահմանումները կայուն զարգացման իրավասությունների վերաբերյալ և առաջարկում է ուսուցման համապատասխան նպատակները:

Մինչ վերը նշված իրավասությունները համարվում են առանցքային կայուն զարգացման համար, և հիմնականում կենտրոնացված այն հանգամանքի վրա, թե ինչ պետք է սովորեն ուսանողները, որպեսզի կարողանան հասկանալ և նպաստել կայուն վերափոխմանը, ջանքեր են գործադրվել կրթության համար առանցքային իրավասությունների բացահայտման ուղղությամբ ՝ ի շահ կայուն զարգացման՝ թիրախավորելով ուսուցիչներին և առաջարկելով, թե ինչ գիտելիքներ և հմտություններ նրանք պետք է ունենան ԿՀՀՋ-ն գործնականում կիրառելու համար:

ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ն ԿՀԿՋ-ում առաջարկում է հետևյալ հիմնական իրավասությունները ուսուցիչների համար՝ կենտրոնանալով հետևյալ հիմնական սկզբունքների վրա.

- Ամբողջական մոտեցում, որը ձգտում է ինտեգրացիոն մտածողության և պրակտիկայի,
- Փոփոխությունների տեսլականը, որը ուսումնասիրում է ապագայի այլընտրանքային տարբերակները, անցյալից դասեր է քաղում և ոգեշնչում ներկան,
- Վերափոխման հասնելը, որը ծառայում է փոխելու մարդկանց ուսուցման մեթոդը և ուսուցման աջակցող համակարգերը:

Աղյուսակ 2.2 Ուսուցչի իրավասությունները Կրթության ոլորտում հանուն կայուն զարգացման (Տարբերակ `23 ապրիլի 2019):

Ամբողջական մտածողություն	***Փոփոխությունների նախատեսում***	***Վերափոխման ձեռքբերում***
Ինտեգրում՝		
Համակարգեր Դասավանդողն օգնում է սովորողներին զարգացնել աշխարհընկալումը՝որպես փոխկապակցված ամբողջություն, և կապեր փնտրել մեր սոցիալական և բնական միջավայրի միջև հաշվի առնելով հետրանքները	**Ապագաներ** Մանկավարժն օգնում է ուսանողներին ուսումնասիրել ապագայի այլընտրանքային հնարավորությունները և օգտագործել դրանք վերանայելու նպատակով թե վարքը ինչպիսի փոփոխությունների կարիք կարող է ունենալ:	**Մասնակցություն** Ուսուցիչն օգնում է ուսանողներին նպաստել փոփոխություններին, որոնք նպաստելու են կայուն զարգացմանը:
Մասնակցություն՝		
Ուշադրություն Ուսուցիչն օգնում է ուսանողներին հասկանալ մեր հասարակության հիմնարար փխրուն կողմերը, թե ինչպես են դրանք զարգանում և իրազեկում է նրանց հրատապ փոփոխությունների անհրաժեշտության մասին:	**Կարեկցանք** Ուսուցիչն օգնում է ուսանողներին զարգացնել իրենց ինքնագիտակցությունը, կարեկցանքն ու ըմբռնումը այլ մարդկանց նկատմամբ:	**Արժեքներ** Դասավանդողը զարգացնում է գործողությունների հիմքում ընկած արժեքների ուսանողների ընկալումը:
Պրակտիկա՝		
Տրանսդիսցիպլինարություն Դասավանդողն օգնում է սովորողներին համագործակցել ինչպես իրենց կարգապահության, դերի, հեռանկարների և արժեքների ներսում, այնպես էլ դրանցից դուրս:	**Ստեղծագործություն** Սովորողների շրջանում դասավանդողը խրախուսում է ստեղծագործական մտածողություն	**Գործողություն** Ուսուցիչն օգնում է աշակերտներին ակտիվ և մտածված գործել:
Արտացոլում՝		

Քննադատություն Ուսուցիչն օգնում է ուսանողներին քննադատաբար գնահատել պնդումների, աղբյուրների, մոդելների և տեսությունների արդիականությունն ու հուսալիությունը:	**Պատասխանատվություն** Ուսուցիչն օգնում է ուսանողներին գործել թափանցիկ և անձնական պատասխանատվություն ստանձնել իրենց աշխատանքի համար:	**Վճռականություն** Ուսուցիչն օգնում է ուսանողներին ուշադիր կերպով և ժամանակին գործել, նույնիսկ անորոշ իրավիճակներում:

Աղբյուրը՝ "Նպատակի ավելի լայն զգացում" նախագծի շրջանակներում մշակվել է 12 իրավասություններից բաղկացած կառուցվածք ՝ կրթության համար՝ ի շահ կայուն զարգացման, ՄԱԿ-ի ԵՏՀ-ի առաջարկած իրավասությունների ցանկի հիման վրա:

Ամբողջական աղյուսակը՝ Հավելված 2-ում:

Միավորված ազգերի կազմակերպության Եվրոպական տնտեսական հանձնաժողովը Եվրոպայի համար (UNECE) առաջարկում է ինչպես ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի, այնպես էլ Եվրոպական Միության վրա հիմնված իրավասություններ, որոնք ամբողջ կյանքի ընթացքում ուսուցեանելու համար են (UNECE 2012). Շրջանակը հիմնված է չորս կատեգորիաների վրա, որոնք բացատրվում են գծապատկեր 2.5-ում:

- «Սովորել իմանալու համար»-ը վերաբերում է հասարակության առջև ծառացած խնդիրների ընկալմանը ինչպես տեղական, այնպես էլ գլոբալ մակարդակով, ինչպես նաև ուսուցիչների և աշակերտների պոտենցիալ դերակատարությանը (Ուսուցիչը հասկանում է...):
- «Սովորել կատարելու համար»-ը վերաբերում է կայուն զարգացման նպատակով կրթության հետ կապված գործնական հմտությունների և գործողությունների կարողությունների զարգացմանը (Ուսուցիչը ի վիճակի է ....);
- Միասին ապրել սովորելը նպաստում է գործընկերության և փոխկախվածության զարգացմանը, բազմակարծության, փոխըմբռնման և խաղաղության գնահատմանը (դաստիարակն աշխատում է ուրիշների հետ այնպես, ինչպես ....)
- Սովորել գոյություն ունենալու համար անդրադառնում է մեկի անձնական հատկությունների և ավելի մեծ ինքնավարությամբ գործելու կարողության զարգացմանը, կայուն

զարգացման հետ կապված դատողությունը և անձնական պատասխանատվությունը (Ուսուցանողը նա է, ով ....):

Գծապատկեր 2.2. Կայուն զարգացման հիմնական և ակադեմիական Իրավասությունները:

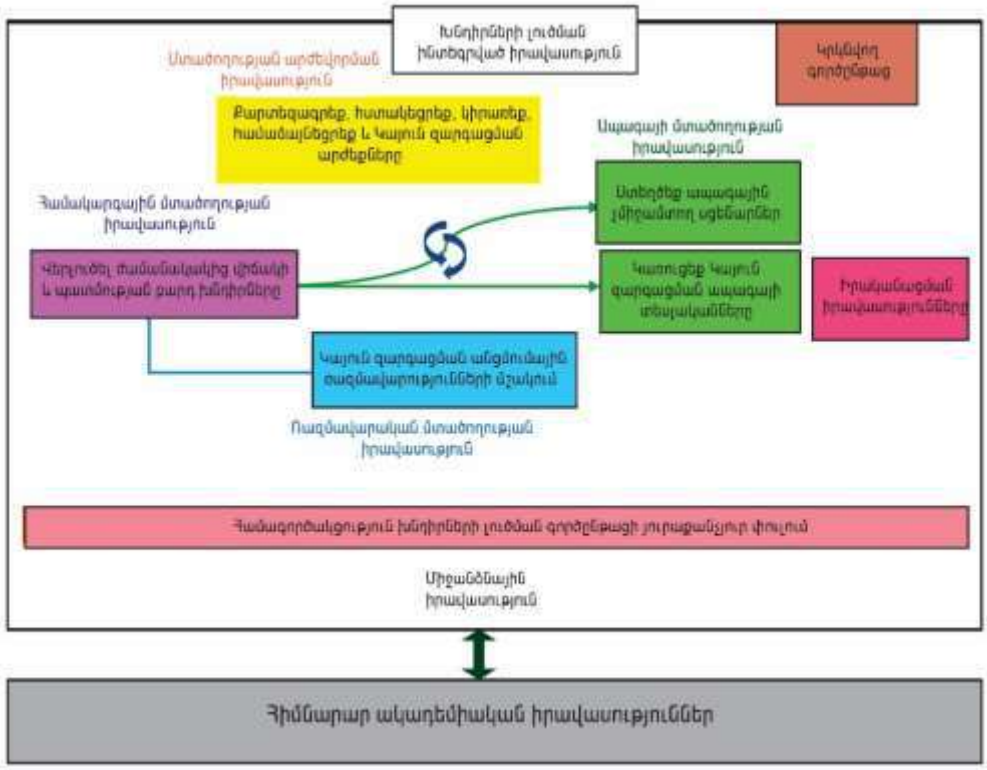

Աղբյուրը՝ Brundiers et al. 2020-ի փվյալներ:

Գծապատկեր 2.3 ESD-ի իրավասությունների չորս կատեգորիաները ուսուցանողների համար:

Աղբյուրը՝ Own graphic based on UNECE (2012, p. 14-15):

Ցանկացած կատեգորիայում առաջարկվում են իրավասություններ ԿՀՀԶ-ի էական բնութագրերի վերաբերյալ (as described in the beginning of this chapter), որոնք սերտորեն կապված են վերը թվարկված կայունության իրավասությունների հետ՝

- Ամբողջական մոտեցում (այսինքն ՝ համակարգային մտածողություն),
- Պատկերացնելով փոփոխություններ, որոնք ուսումնասիրում են այլընտրանքային ապագան (այսինքն՝ ապագա մտածողություն)
- Վերափոխման հասնելը ... (ռազմավարական մտածողություն/գործողություն ուղղված):

ԿՀԿԶ փորձագետների միջազգային խումբը աշխատել է աջակցել իրավասությունների և

դրանց դասավանդման պրակտիկային կազմելով
Իրավասությունների նոր ավելի խտացված ցուցակ (Աղյուսակ 2), և ուսանողների համար մշակել է ուսուցանման արդյունքները և ուսուցչի իրավասությունները յուրաքանչյուրի նկատմամբ (Vare et al. 2018).

Օգտակար հղումներ՝

ներբեռնեք UNECE- ի հրատարակությունը, որը պարունակում է գրաֆիկական պատկերը ԿՀՀԶ-ի բոլոր իրավասություններով, այստեղ ՝

https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/ԿՀՀԶ/ԿՀՀԶ_Publications/Competences_Publication.pdf

Աղբյուրը՝
https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/ԿՀՀԶ/ԿՀՀԶ_Publications/Competences_Publication.pdf

լրացուցիչ տեղեկությունները և ռեսուրսները հասանելի են ծրագրի կայքում՝ https://aroundersenseofpurpose.eu/framework/themodel/

Անդրգիտակարգայինը *(Transdisciplinary -TD)* ***մոտեցում է, որը թույլ է տալիս համալսարաններին ավելի ակտիվ դեր խաղալ հասարակական վերափոխումներում:***

Ինչպես արդեն ցուցադրվել է նախորդ գլուխներում՝ Կայուն զարգացման բարդ խնդիրների լուծումը պահանջում է մի շարք իրավասություններ, որոնք դուրս են գալիս որևէ գիտակարգից և պահանջում են տարատեսակ գիտելիքների ներդրում, որոնք դուրս են ակադեմիական ոլորտների սահմաններից: Տրանսդիսցիպլինար (ՏԴ) հետազոտությունները և ուսուցումը կրթական հաստատություններին առաջարկում են ոչ ակադեմիական փորձագետների և սուբյեկտների հետ հիմնական իրավասությունների զարգացմանն, ինտեգրմանն և սոցիալապես կարևոր գիտելիքների համատեղ ստեղծմանն ուղղված գործիքներ:

Անդրգիտակարգային (TD) հայեցակարգը ծագել է 20-րդ դարում՝ ակադեմիական շրջանակների սոցիալական դերն ուժեղացման նպատակով (Hirsch Hadorn et al. 2008) և հետազոտողներին հնարավորություն է ընձեռում սոցիալական խնդիրները լուծել ավելի համակարգային

մեթոդներով՝ համագործակցելով ակադեմիական շրջանակներից դուրս գտնվող մարդկանց հետ (Klein et al. 2001, Max-Neef 2005):

Այսօր անդրգիտակարգայինը դիտարկվում է որպես Կայուն զարգացման բնագավառում ՄԱԿ-ի նպատակների իրագործման կարևոր ուղի (Gratzer et al. 2019): Դրա տեսական և հայեցակարգային հիմունքները ինտեգրվել են կրթական և հետազոտական հաստատությունների տարբեր գործառույթներում, հատկապես Կայուն զարգացման, սոցիալական և բնապահպանական գիտությունների բնագավառում (Lang et al. 2012; Enengel et al. 2012; Steelman et al. 2015; Merck and Bergmann 2015; Gibbs 2017):

Անդրգիտակարգայնության հիմնական առանձնահատկությունները ներառում են՝

- հասկանալ խնդիրների բարդությունը,
- հաշվի առնել կյանքի, աշխարհի բազմազանությունը և խնդիրների վերաբերյալ, գիտական պատկերացումները,
- կապել վերացական և դեպքերի մասին հատուկ գիտելիքները,
- գիտելիքների և պրակտիկայի կազմում, ինչը ընկալվում է որպես ընդհանուր օգուտ (Pohl and Hirsch Hadorn, 2007).

Դրա գիտելիքների հայեցակարգավորումը, համակարգային մտածողության կողմնորոշումը և սոցիալապես կարևոր խնդիրների լուծումը հետազոտական գործընթացի ողջ ընթացքում գիտական և էմպիրիկ գիտելիքների ինտեգրման միջոցով՝ սկսած լուծման ենթակա խնդրի համատեղ սահմանումից, այն տարբերում են բազմաբնույթ և միջգիտակարգային մոտեցումներից (Գծապատկեր 2.4-ը ցույց է տալիս հետազոտության ռեժիմի և բնութագրման հիմնական տարբերությունները):

Անդրգիտակարգային հետազոտության գործընթացն այս դեպքում ներառում է հետևյալ փուլերը՝

1. Խնդրի բացահայտում և կառուցվածքավորում,
2. Խնդրի վերլուծություն,
3. Արդյունքները ավարտին հասցնելը:

Հետազոտությունները և ուսուցումը ենթադրում են հատուկ երկխոսության մեթոդների կիրառում, որոնք դեռ զարգանում են, ինչպես նաև

փորձարկվում են, թե արդյոք մշակված լուծումները գործնականում ֆունկցիոնալ են:

Գծապատկեր 2.4. Միա, Բազմա, Ներ, Անդր գիտակարգերը գիտությունը Կայուն զարգացմանը տեսլականում:

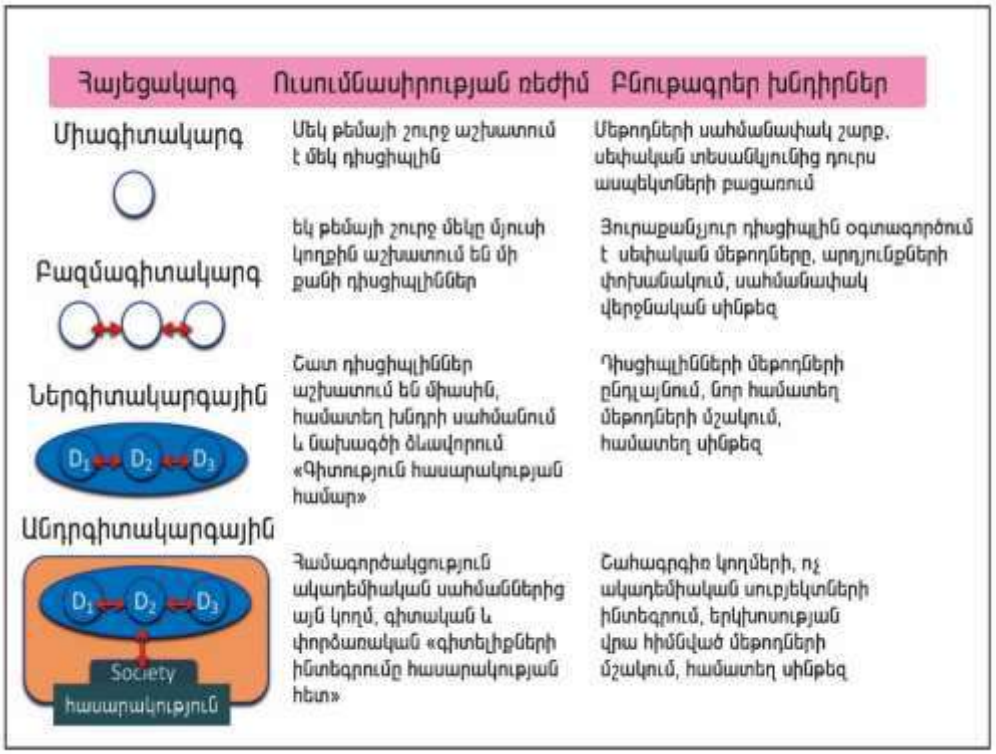

Աղբյուրը՝ ProClim / CASS- ի հիման վրա սեփական իլյուստրացիան (1997): Կայունության և գլոբալ փոփոխությունների վերաբերյալ հետազոտություն – Գիտական քաղաքականության տեսլականներ շվեյցարացի հետազոտողների կողմից: Bern: CASS/SANW.

Գիտելիքների փոխակերպում (առկա պրակտիկայի վերափոխմանն ուղղված գործողությունների տեխնիկական, սոցիալական, իրավական, մշակութային և այլ հնարավոր միջոցների վերաբերյալ հարցեր):

Անդրգիտակարգային մոտեցումները հիմնված են գիտելիքների դասակարգման երեք տեսակի փոխկապակցված գիտելիքների վրա: Համակարգային գիտելիքներ (գենեզիսին, կյանքի աշխարհում խնդրի հետագա զարգացմանը և մեկնաբանությանը վերաբերող հարցեր):

- Նպատակային գիտելիքներ (փոփոխությունների անհրաժեշտության, ցանկալի նպատակների և լավագույն փորձի սահմանման և բացատրության հետ կապված հարցեր)

Գծապատկեր 3.5 Գիտելիքների երեք տեսակները

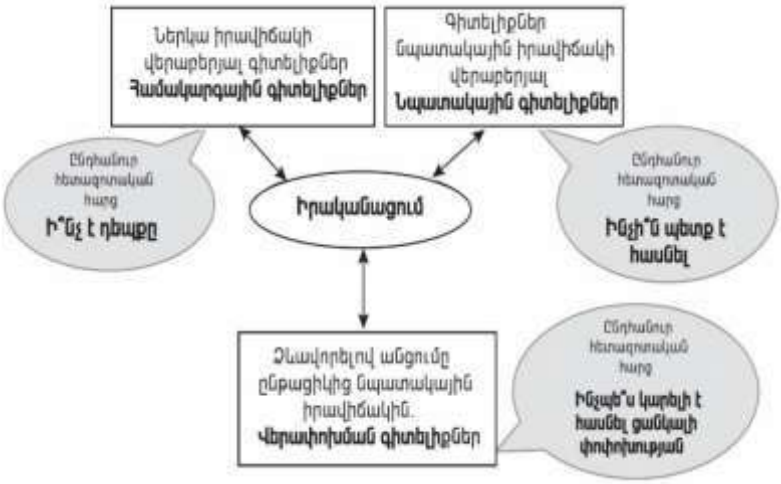

Աղբյուրը՝ ProClim / CASS- ի հիման վրա սեփական իլյուստրացիան (1997):

Ստորև ներկայացված գծապատկեր 2.6-ում նկարագրված է TD հետազոտական գործընթացի վերլուծական շրջանակ: Այն բաղկացած է հետևյալ տարրերից՝ (1) գործոնների տիպաբանություն, (2) հետազոտության փուլերի տարբերակում, (3) դերակատարների ինտեգրման նպատակներն ու ձևերը, և (4) գիտելիքի տեսակը (Enengel et al. 2012).

Դասավանդման ոլորտում տրանսիսցիպլինար մոտեցման օգտագործումը պետք է ներառի հետևյալ հիմնական ասպեկտները՝

1. տարբեր դերակատարների՝ գիտնականների (ուսանողների և ուսուցիչների) համախմբում խնդրի տարբեր առանձնահատկությունների վերաբերյալ փորձաքննություն տրամադրելու նպատակով;
2. համագործակցության հաստատում տարբեր ոչ ակադեմիական շահագրգիռ կողմերի, պրակտիկաների և փորձագետների հետ կոնկրետ դեպքերի վերաբերյալ, ինչպիսիք են տեղական համայնքը, որոշումներ կայացնողները և պրակտիկաները:

3. Հաջող արդյունքի համար կարևոր է ոչ ակադեմիական մասնակիցներին ներգրավել նախագծի մշակման վաղ փուլում (Muhar et al. 2006):

Գծապատկեր 2.6 Անդրգիտակարգային (TD) հետազոտական նախագծերը նկարագրելու և վերլուծելու շրջանակ:

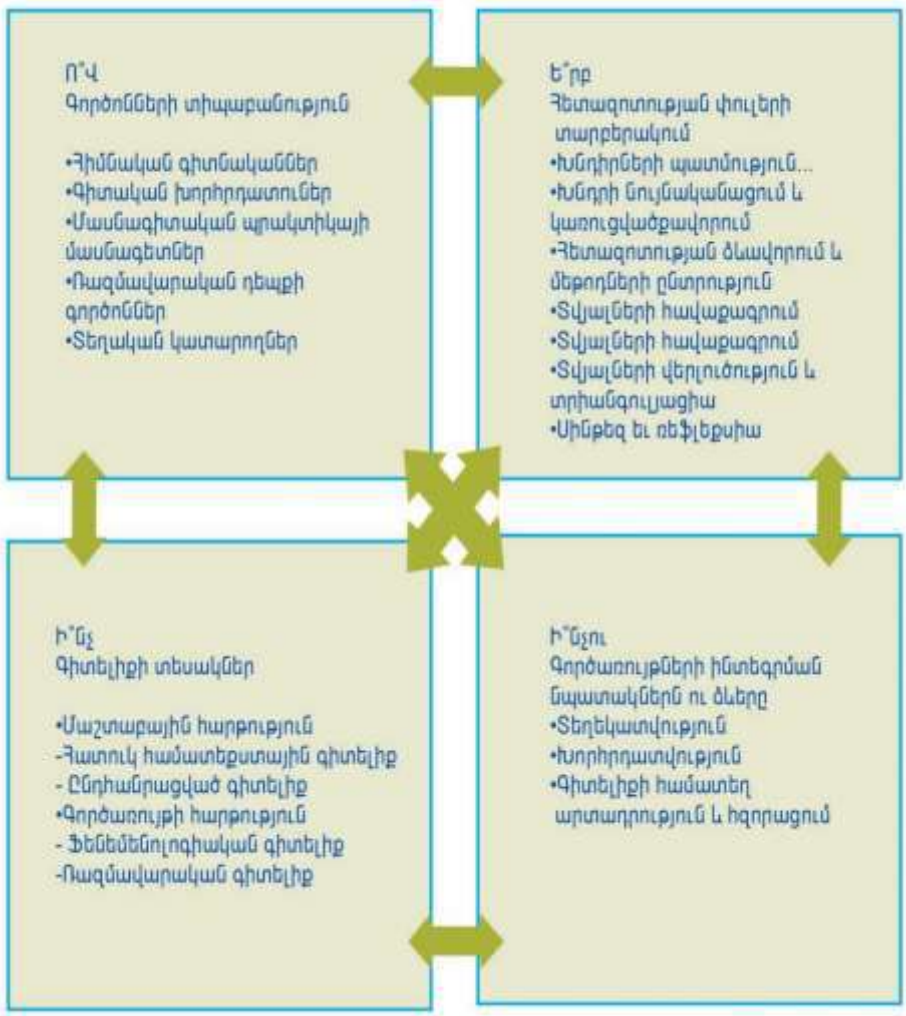

Աղբյուրը՝ Enengel et al (2012):

3 ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հասարակության ներգրավվածության հասկացություն

Կայունության և ամրության հովանու ներքո պարադիգմի փոփոխությունը միավորում է այն սկզբունքները, որոնք աջակցում և խրախուսում են սոցիալական գործընկերությունը և տարածաշրջանային **շահագրգիռ կողմերի համագործակցությունը**, ինչը հնարավորություններ է ստեղծում սոցիալ-տնտեսական զարգացման քաղաքականության շրջանակներում տարածաշրջանային և վերընթաց ներգրավվածության (մասնակցության) դերի բարձրացման համար: Այս ազդեցությունը կարևոր է զարգացող երկրների դեպքում, որտեղ կենտրոնացված որոշումների ընդունումը, միջմակարդակային և միջոլորտային համակարգման բացակայությունը, ինչպես նաև քաղաքացիական հասարակության թուլությունը արմատավորվել են քաղաքական և վարչական ավանդույթներով. չկա համայնքի ինքնապահովման և հզորացման կարողություն և «նրանց կյանքի և ապագայի վրա ազդելու» ունակություն (UN, 2012): Շատ երկրներ արտացոլել են նոր պարադիգմային փոփոխություն և մշակել են իրավական փաստաթղթեր՝ ներառյալ զբոսաշրջության հետ կապված քաղաքականություն, խրախուսելով հասարակության մասնակցությունն ու համագործակցությունը կայուն լուծումներ փնտրելու և հասարակության և բնության միջև ավելի լավ հավասարակշռություն գտնելու հարցում: (Honey 2008);

Մասնակցությունը սահմանվում է որպես «խորհրդակցական գործընթաց, որի ընթացքում շահագրգիռ կամ ազդակիր քաղաքացիները, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները և պետական դերակատարները ներգրավվում են քաղաքականության մշակման մեջ նախքան քաղաքական որոշում կայացնելը»: (EIPP, 2009; Popescu 2013): Տեղական զարգացման համատեքստում, այն կարևոր պրակտիկա է ճանաչվել տեղական մակարդակում ծագող և կիրառելի որոշումների մշակման և տարբեր տեղական սուբյեկտների ինտեգրման (լայն մասնակցության) ապահովման, ինչպես նաև կոնսենսուսի ձևավորման համար (UN 1992): Գիտնականներն ընդգծում են, որ հասարակության

մասնակցությունը կառավարական գործընթացներին կայուն զարգացմանը նպաստելու գործին մղելու հիմնական միջոցներից մեկն է (Saladin and van Dyke 1998):

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար՝

Հասարակայնության մասնակցությունը որոշումների կայացման տեղական պրակտիկային նկարագրվում է քաղաքացիների մասնակցությամբ, համայնքների ներգրավմամբ կամ ռեզիդենտների մասնակցությամբ և այլն: Համայնքի մասնակցությունը նկարագրվում է որպես համայնքի մարդկանց հետ աշխատանքային գործընթաց՝ի շահ համայնքի, իսկ համայնքը սահմանվում է որպես «Աշխարհագրական տարածքում գտնվող մարդկանց հավաքածու՝ կարող է ներառել նաև այն գաղափարը, որ ժողովածուն ունի սոցիալական կառուցվածք և համայնքի ոգու կամ պատկանելության զգացում (աղբյուր):

Տարբեր դերակատարների միջև մասնակցությունը և համագործակցությունը հետապնդում են մի քանի նպատակներ, օրինակ՝ կառավարության և քաղաքացիների միջև իշխանության բաժանում, որոշումների բովանդակային որակի և լեգիտիմության բարձրացում, մրցակցող շահերի միջև հակամարտությունների մեղմացում, համատեղ գիտելիքների ստեղծում, սոցիալական ուսուցում (Stauffacher et al. 2008; Beierle and Cayford 2002), ինչպես նաև խնդրի վերաբերյալ տարբեր տեսակետների փնտրտուքը տարբեր մակարդակներում և տարբեր գործառույթների ներգրավմամբ (տեղական, տարածաշրջանային, ազգային և միջազգային): Որպես այդպիսին, այն ժողովրդավարական հասարակության հիմնական սկզբունքներից է: Տեղական շահագրգիռ կողմերի մասնակցությունը զարգացման նախաձեռնություններին կարևոր պրակտիկա է համարվում տեղական մակարդակում ծագող և կիրառելի որոշումների մշակման համար (UN 1992). Դա արտացոլված է ծրագրային փաստաթղթերում (e.g. UN 2015), գիտական հրապարակումներում (e.g. Berkes 2009) և գործնական ուղեցույցներում (e.g. Geilfus 2008), և այն դարձել է տեղական ինքնակառավարման մարմինների հիմնական խնդիրներից մեկը, որոնք ձգտում են հուսալի և ապագային ուղղված

գործընկերային հարաբերությունների մեջ լինել տեղական և տարածաշրջանային մակարդակներում: Մասնակցային մոտեցումների հետագա օգտագործումը նպաստում է ավելի ինտերակտիվ պրակտիկայի զարգացմանը (Moulaert 2013; Schauppenlehner-Kloyber 2017):

Օգտակար հղումներ՝

Այստեղ նկարագրված են մասնակցային տարբեր մեթոդներ՝
https://www.participatorymethods.org/page/about-participatory-methods

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար՝

Գյուղական միջավայրի զարգացման պրակտիկայում մասնակցային մեթոդների ինտեգրման պատմություն

Մասնակցության մեթոդներն իրենից ներկայացնում են զարգացման պրակտիկայի լավ հաստատված առանձնահատկություն, որն առաջացել է որպես 1970-ական թվականներին զարգացման հիմնական (նվազող և գծային) մոտեցումների այլընտրանք: Միջազգային զարգացման Պրակտիկային մասնակցելու մեթոդների ինտեգրման շարժիչ ուժերից մեկը բրիտանացի գիտնական և զարգացման պրակտիկ Ռոբերտ Չեմբերսն էր, ով պնդում էր, որ զարգացման խնդիրը հայտնաբերելիս, երբ ձևավորվում է խնդրին ուղղված քաղաքականություն և երբ իրագործվում են իրավիճակի բարելավմանն ուղղված նախագծերը պետք է հաշվի առնել աղքատների գործառույթը: Նա մշակել է Գյուղական տարածքների մասնակցային գնահատման (ԳՏԳ) մեթոդներ՝ ուշադրությունը սևեռելով խթանման, հզորացման, վարքի փոփոխության, տեղական գիտելիքների և կայուն գործողությունների վրա (Chambers 1994a).

Մինչև 1980-ականները զարգացող երկրներում իրականացվող գյուղական շրջանների զարգացման նախագծերը ներգրավել են արտաքին փորձագետներ (հաճախ օտարերկրացիներ), որոնք ժամանակավորապես աշխատում են գյուղական վայրերում, և հետևել է համապատասխան գիտելիքներ ունեցող փորձագետների կողմից առաջ քաշվող գաղափարին, ովքեր տեղի բնակչությանը դիտարկել են ոչ կոմպետենտ: Այս պրակտիկան հայտնի է որպես *Գյուղական համայնքների արագ*

գնահատում (ԳՆՀ), և այն կիրառվել է գյուղատնտեսության զարգացման նախաձեռնությունների, ինչպես նաև համայնքային գործունեության դեպքում, ինչպիսիք են համայնքի վրա հիմնված բնության կառավարումը, համայնքային տուրիզմը և այլն: Այս նախագծերում տեղի քաղաքացիները չեն մասնակցել խնդիրների բացահայտմանը կամ որոշումների կայացմանը, իսկ կոնկրետ միջոցառումների պլանավորումը/իրականացումը իրականացվել է համայնքներից դուրս (Chambers 2002b): Աութսայդերները (դրսի փորձագետները) տեղացիներից արագ իմացել են իրենց իրողությունների և խնդիրների մասին և ստանձնել են «ուսուցիչներ» դեր, ովքեր պատմում են տեղի բնակիչներին, թե ինչպես պետք է մոտենալ զարգացման հայացակարգին: Այս միտումը մասամբ կարելի է դիտարկել նույնիսկ այսօր, և շատ դեպքերում դա համայնքների զարգացման որոշակի պրակտիկայի անարդյունավետության պատճառն է:

1980-ականներից սկսած մոտեցումները աստիճանաբար փոխվեցին, և հին պարադիգմը փոխարինվեց նորով՝ մասնավորապես, այն գաղափարը, որ տեղի բնակչությունը իր համայնքի և շրջակա միջավայրի մասին ունի համապարփակ գիտելիքներ: Հիմնվելով այդ տեղական և կոնկրետ գիտելիքների վրա՝ նրանք պլանավորում են, որոշումներ են կայացնում, ընտրում են առաջնահերթությունները և աջակցություն են խնդրում «դրսից» (Chambers 1994b): Այս պրակտիկան ստացել է *Մասնակիցների գյուղական գնահատում* անվանումը: Այն ներառում է ուժային հարաբերությունների արտացոլումը, ուսուցումը և ըմբռնումը: Ավելին, ընդունված է, որ այն նույն իմաստն ունի, ինչ որ *մասնակցային ուսուցման գործողությունը* (ՄՈՒԳ): ԳԱԳ-ը հետազոտության մեջ օգտագործելով, պրակտիկայի փորձագետները ունեն կատալիզատորների և դյուրացնողների դեր, նրանք աջակցում են շահագրգիռ կողմերին՝ իրենց սեփական գնահատականներն ու վերլուծությունները կատարելու, գործողությունների ծրագրեր մշակելու, արդյունքների նկատմամբ սեփականություն զգալու և իրենց տեղական գիտելիքները կիսելու մեջ և այլն (Chambers 2002b, 2011; Cornwall 2002a):

Աղյուսակ 3.1-ը համեմատում է վերը նկարագրված մասնակցային մեթոդները `ԳՏԳ, ՄՈՒԳ և ՄԳԳ, և ներկայացնում նրանց կողմից ներկայացված մարտահրավերներն ու հնարավորությունները:

Աղյուսակ 3.1 Մասնակցային մեթոդների համեմատությունը

Գյուղական մասնակիցների Գնահատում (ՄԳԳ)	**Գյուղական տարածքների մասնակցային գնահատում(ԳՏԳ)**	**Մասնակցային ուսուցման գործողություն (ՄՈւԳ)**
Փորձագետների դերը և գործառույթը		
Ուսուցիչներ,վերափոխողներ տվյալների հավաքագրում և վերլուծություն:	Կազմակերպիչներ/միջնորդներ թույլատալով "ուրիշներին" կատարել իրենց սեփական գնահատումները:	կազմակերպիչներ միջնորդներ, թույլ տալ, որ ուրիշները հետաքննեն, վերլուծեն, սովորեն, պլանավորեն, գործեն, վերահսկեն և գնահատեն:
	Առավելությունները	
Մեկանգամյա միջոցառում, ուղղակի շփում, դեմ առ դեմ, երբեմն դաշտային պայմաններում:	Գործընթաց, այլ ոչ թե մեկանգամյա միջոցառում ճկուն, ինտերակտիվ և նորարարական մոտեցումներ:	Համեմատաբար աղքատ համայնքներին տալ հնարավորություն ձեռք բերել ինքնավստահություն և ունակություններ բարդ խնդիրներ քննարկելու և առաջ քաշելու:
	Թերությունները և ռիսկերը	
Տեղի բնակիչները չեն մասնակցում վերլուծության և պլանավորման գործընթացներին:	Շատ բան կախված է փորձագետների վարքագծից, որպես գործընթացի կառավարող, իր անձնական կողմնորոշումից/ընտրությունից	Շատ բան կախված է փորձագետների մոտեցումներից, նրա հմտություններից, ինչպես նաև ղեկավարման գործընթացից: Տրվող հարցերը պետք է լինեն չեզոք:
	Օգտագործված մեթոդները	
Մեթոդները վերբալ են, երբ դրսի մասնագետներն ավելի ակտիվ են օգտագործելով՝ երկրորդական աղբյուրներ, կիսակազմակերպված հարցազրույցներ և դիտարկման մեթոդներ, զբոսանքներ և այլն:	Տեղական բնակչության հետ տվյալների հավաքագրման գրավոր, բանավոր, տեսողական մեթոդներ, ավելի ակտիվ՝ խմբային փոխազդեցություն, կոլեկտիվ հետազոտություն:	Մեթոդները ինտերակտիվ են, կրթական և խթանիչ: Օգտագործելով՝ կապի դիագրամներ, ընդհանուր պրեզենտացիաներ, տեսանյութեր, խաղեր և վերլուծություններ, համեմատություններ:

Աղբյուրը՝ Լ. Խարթիշվիլի:

Գործառույթների դերակատարության ձևերն ու աստիճանները

Հասարակական մասնակցության տեսության կարևորագույն մասը ուժի վերաբաշխումն է տարբեր շահագրգիռ կողմերի միջև օրինակ՝ կառավարությունը, հաստատությունները, համայնքները և քաղաքացիները: Սակայն ոչ մի մասնակցություն չի ենթադրում իրավունքների և հնարավորությունների ընդլայնում: Կարելի է տարբերակել մասնակցության տարբեր աստիճաններ ՝ մանիպուլյատիվ մասնակցությունից մինչև քաղաքացիական իշխանություն (Schauppenlehner-Kloyber 2017).

Շերրի Արնսթայնի առաջարկած *քաղաքացիական մասնակցության սանդուղքը* (1969), մինչև օրս հիմք է հանդիսանում մասնակցության հայեցակարգայի և գործնականում դրա իրականացման համար (Schauppenlehner-Kloyber 2017; Collins and Ison 2009; López-Ridaura et al. 2005).

Արնշտեյնը քննարկում է այն աստիճանը, որում մասնակցության տարբեր ձևերը քաղաքացիներին իշխանության են բերում: Այն նկարագրում է մասնակցության ութ մակարդակներ, որոնք հաճախ կոչվում է «Արնշտեյնի սանդուղք», որոնք խմբավորված են երեք կատեգորիաների՝ փոխգործակցային մասնակցություն, քաղաքացիական տոկենիզմ և քաղաքացու իշխանություն (Arnstein 1969): Նա եզրակացնում է, որ մասնակցությունը քաղաքացիական իշխանության համար կատեգորիկ եզրույթ է, քանի որ իշխանության վերաբաշխումը թույլ է տալիս տնտեսական և քաղաքական գործընթացից ներկայումս հեռացված քաղաքացիներին միանալ ապագային ամենացածր «առանց մասնակցության մակարդակից» (մանիպուլյացիա և թերապիա) մինչև «տոկենիզմի մասնակցության մակարդակ» (իրազեկում, խորհրդատվություն և տեղաբաշխում), և վերջապես հասնելով «քաղաքացիների ուժի մակարդակին» (գործընկերություն, պատվիրակված իշխանություն և քաղաքացիների վերահսկողություն):

Ինչպես ցանկացած կոնցեպտուալ մոդել, Արշտեյնի սանդուղքը պարզեցում է քաղաքացիների մասնակցության տարբեր աստիճանների միջև էական տարբերությունները և ենթադրում է, որ ավելի բարձր մակարդակները նախընտրելի են (Aarts and Leeuwis 2010; Wilcox 1994):

Ստորև բերված Գծապատկեր 3.1-ում պատկերված է աստիճանների սխեմայում մասնակցության ութ տեսակ, և յուրաքանչյուր աստիճանը համապատասխանում է վերջնական արտադրանքի սահմանման քաղաքացիների իշխանության աստիճանին:

1. Քաղաքացիներին իրենց իրավունքների մասին իրազեկելը կարևոր է, բայց կարող է չափազանց մեծ շեշտ դնել միակողմանի տեղեկատվական հոսքերի վրա;
2. Խորհրդատվություն՝ երբ քաղաքացիների կարծիքների ներգրավումը մասնակցելու ուղղությամբ օրինական քայլ լինել, բայց չի տալիս որևէ երաշխիք, որ քաղաքացիների շահերը հաշվի կառնվեն:
3. Գտնվելու վայրը, օրինակ, պետական մարմինների խորհուրդներում աղքատների տեղաբաշխումը;
4. Գործընկերություն՝ սանդուղքի այս մակարդակում իշխանությունը վերաբաշխվում է քաղաքացիների և իշխանության տերերի միջև բանակցությունների միջոցով:
5. Պատվիրակված լիազորություններ՝ երբ քաղաքացիները որոշակի պլանի կամ ծրագրի նկատմամբ ձեռք են բերում որոշումներ կայացնելու գերիշխող լիազորություններ:
6. Քաղաքացիները վերահսկում են իրավիճակը, որտեղ մարդիկ պահանջում են իշխանության այնպիսի աստիճան, որը երաշխավորում է, որ մասնակիցները կարող են կառավարել ծրագիրը:

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար՝

Ներկայումս առաջարկվել են քաղաքացիների մասնակցության այլ աստիճաններ, որոնք մասամբ հիմնված են Արնշտեյն աստիճանների վրա: Ստորև բերված օրինակում նկարագրված են հետազոտական նախագծում մասնակիցների ֆորմալ ներգրավման երեք աստիճաններ: Որոշման կայացման մեջ մասնակիցների ուժը գնահատելու համար սանդուղք հիշեցնող նման միաչափ մոդելների սահմանափակումը նշանակում է, որ նրանք հաշվի չեն առնում մասնակցության գործընթացների բազմազանությունը և նրանց նպատակները (Tritter and McCallum 2006) և բացառում են քաղաքացիների և որոշումներ կայացնողների միջև վերափոխումը և դինամիկ հարաբերությունները (Kotus and Sowada 2017):

Գծապատկեր 3.1 մասնակցային սանդուղք:

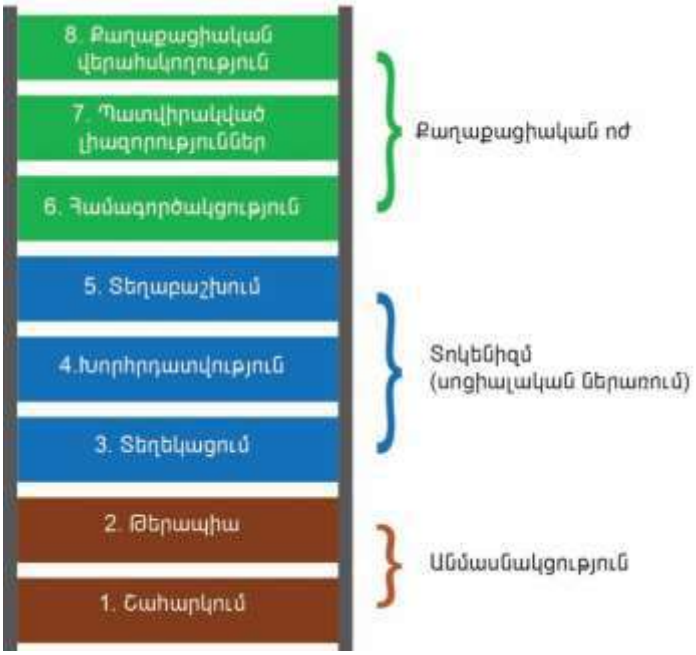

Աղբյուրը՝ վերարտադրված է Արնսթեյնից:

Նման հիերարխիկ հայեցակարգը անկարող է ընկալել կառավարության ավանդական տեսանկյունից (հիերարխիկ և կենտրոնական ղեկավարում, «վերևից ներքև») դեպի կառավարման(ինտերակտիվ քաղաքականության ձևավորում, ընդհանուր հիմքերով համայնքի ներգրավում) դեպի կայունուն

զարգացման գործընթաց (Felt et al. 2015), ապահովելով անցում դեպի համագործակցային գործ ընկերություն:

Իրականում, մասնակցությունը չի կարող լինել գծային գործընթաց, ավելին, իշխանության բաշխման կողմնորոշումը, որը բնորոշ է միաչափ մոդելներին, կարող է բացառել արդյունավետ համագործակցության, ուսուցման իմաստալից գործընթացների, ինչպես նաև փորձի և գիտելիքների փոխանակման

հնարավորությունները (Newig 2007) — ինտերակտիվ պրակտիկա՝ շեշտադրում կատարելով բարդ խնդիրների լուծումների որոնման երկկողմանի գործընթացների վրա:

Հանրային մասնակցության միջազգային ասոցիացիան (ՀՄՄԱ2) մշակել է հանրային մասնակցության՝ համայնքի ներգրավվածության սպեկտրը, որն օգնում է հստակեցնել պլանավորման և որոշումների կայացման գործում հասարակության (կամ համայնքի) մասնակցության դերն ու աստիճանը: Կազմակերպությունը ընդգծում է, որ մասնակցության մակարդակները, ինչպիսիք են իրազեկումը, խորհրդակցությունները, ներգրավումը, համագործակցությունը և հզորացումը, չեն կարող ճանաչվել որպես քայլեր, քանի որ յուրաքանչյուր մակարդակ ունի իր նպատակները, և դրանց համապատասխանությունը կախված է համատեքստից):

Մասնակցությունը որպես կրթական գործիք. Իրազեկության բարձրացում եվ սոցիալական ուսուցման գործընթացներ

«Մենք չենք կարող լուծել
մեր խնդիրները նույն
մտածողությամբ, որ մենք
օգտագործել ենք, երբ
դրանք ստեղծել ենք»:
Ալբերտ Էյնշտեյն

Լավ ներգրավվածությունը կապված է հզորացման հայեցակարգի հետ, որը վերջերս դարձել է ավելի տարածված պլանավորման մեջ, ներառյալ զբոսաշրջության պլանավորումը: Սակայն քաղաքացիների իշխանությունը միշտ չէ, որ ցանկալի է (Fung 2003), օրինակ, երբ խոսքը վերաբերում է շատ ավելի լայն հանրությանը, կամ երբ մասնակցությունը ուղղված է սոցիալական ուսուցմանը, այլ ոչ թե քաղաքացիական իշխանությանը (օրինակ՝ կլիմայի փոփոխությունը) (Collins and Ison 2009):

Սոցիալական ուսուցումը ճանաչվում է Կայուն զարգացման առանցքային գործընթաց, քանի որ այն նպաստում է մտավոր և վարքագծի մոդելների վերաիմաստավորմանը և փոփոխությանը՝ (Senge, 2010) օգնելով ադապտացվել նոր հանգամանքներին (Lozano and Arenas 2007; Peer and Stoeglehner 2013): Ավելին, սոցիալական ուսուցումն առաջարկվել է որպես մասնակցության ամենաբարձր մակարդակ (Collins and Ison 2009):

Սոցիալական ուսուցումը տեղի է ունենում գործառույթների կամ սուբյեկտների խմբերի սոցիալական փոխազդեցությունների միջոցով (Albert et al. 2002): Մասնակիցների պատրաստակամությունը՝իրենց ընկալումները և ուսումնական գործընթացին ադապտացվելը, այս նպատակներին հասնելու հիմնական պայմանն է:

Մասնակցությունը որպես հետազոտական գործընթացի մի մաս. Տարբեր դերակատարների համագործակցություն, գիտելիքների համատեղ ստեղծում

Հետազոտության մեջ մասնակցային մոտեցումները թույլ են տալիս համատեղ մոտենալ բարդ սոցիալական խնդիրներին՝ միավորելով տարբեր ակադեմիական և ոչ ակադեմիական սուբյեկտներ, համատեղելով գիտելիքները և համատեղ մշակելով համապատասխան խնդիրների լուծման գործողություններ (Enengel et al. 2012): Դրանք ուղղված են տարբեր սուբյեկտների ներգրավմանը, ներառյալ նրանց, ովքեր կանդրադառնան ուսումնասիրության ընթացքում քննարկված խնդիրներին և / կամ կարող են համապատասխան ներդրում ունենալ ուսումնասիրության գործընթացում: Սա թույլ է տալիս հետազոտողներին ավելի լավ հասկանալ խնդիրը, հասկանալ դրա բարդ բնույթը և համատեղ ստեղծել սոցիալապես կարևոր լուծումներ: Տարբեր գործնական և գիտական փորձ և աշխատանքային փորձ ունեցող սուբյեկտները տարբեր շահեր, գիտելիքներ ունեն և տարբեր դերեր են կատարում հետազոտական գործընթացում: Մասնակիցների լայն շրջանակն ապահովում է ուսուցման հնարավորություններն ու արդյունքները, որոնք դուրս են գալիս ավանդական հետազոտական ծրագրի շրջանակներից, ձեռք բերված սոցիալական իրավասությունների և գիտելիքների շնորհիվ, որոնք ձեռք են բերվել ակադեմիական շրջանակների ներսում և նրա սահմաններից դուրս տարբեր խմբերի հետ փոխգործակցության արդյունքում:

Նախագծի շահագրգիռ կողմերը (դերակատարները) կարող են բաժանվել մի քանի տարաբնույթ խմբերի՝

1) Գիտնականները և նրանք, ովքեր կենտրոնացած են կոնկրետ թեմաների վրա;

2) Դերակատարներ, որոնք կատարում են Ռիտերի կողմից առաջարկված կոնկրետ դերեր և այլն (2010):

1. Հիմնական գիտնականները - ողջ հետազոտական ծրագրի հիմնական գիտական դերակատարները (դոկտորանտներ / մագիստրոսներ և գիտական ղեկավարները)

2. Գիտական խորհրդատուներ - հիմնական խմբի աջակցություն նախագծի կոնկրետ փուլերում (օրինակ՝ արտաքին ակադեմիական անձնակազմ, որը տրամադրում է կոնկրետ փորձաքննություն).

3. Մասնագիտական պրակտիկայի փորձագետներ '

4. ՀԿ – ներում և հանրային ծառայություններում աշխատող պրակտիկանտեր:

5. Նրանք հաճախ շատ լավ ծանոթ են հետազոտվող հարցերի գործնական և քաղաքական ասպեկտներին, բայց պարտադիր չէ, որ գործի կոնկրետ տեղական համատեքստի:

6. Գործի ռազմավարական դերակատարներ, ովքեր ներգրավված են գործի մակարդակով, որոշակի ֆորմալ կամ ոչ ֆորմալ պատասխանատվությամբ (օրինակ, տեղական քաղաքական գործիչները, շահագրգիռ խմբերի ղեկավարները) կամ մասնագիտական իրավասությամբ (օրինակ՝ տարածաշրջանային ղեկավարները), նրանցից ոմանք կարող են մասնակցել նաև հետազոտական նախագծի կազմակերպմանը, մշակմանը և ֆինանսավորմանը:

7. Իրավիճակի տեղային դերակատարները բոլոր մյուս սուբյեկտներն են, ովքեր մասնակցում են դեպքի մակարդակային գործընթացներին: Նրանք կարող են լինել այնպիսի դերակատարներ, ովքեր չունեն տվյալ իրավիճակի վերաբերյալ կոնկրետ թեմատիկ գիտելիքներ, ինչպիսիք են Կայուն զարգացման խնդրով տուժած բնակիչները, ինչպիսիք են օրինակ՝ ֆերմերները, տեղական բնապահպանական խմբերի անդամները* և այլն:

Տարբեր կողմից դերակատարների կողմից հետազոտության տարբեր փուլերում գիտելիքների ներդրում

Առանձին սուբյեկտների ներդրումը վերլուծելիս կարող են օգտակար լինել հետևյալ հարթություններն ու գիտելիքների տեսակները (աղյուսակ 3.2)

Աղյուսակ 3.2 երեք հարթություններն ու գիտելիքների տեսակները:

Սանդղակային հարթություն	*Համատեքստին բնորոշ գիտելիքները* վերաբերում են առանձին գործի կոնկրետ դրույթներին: Երբ խոսքը վերաբերում է լանդշաֆտի զարգացման ծրագրերին, դա սովորաբար նշանակում է տարածականորեն տեղայնացված գիտելիքներ: Այս գիտելիքները կարող են շատ մանրամասն լինել, ինչպես տարածական, այնպես էլ ժամանակային լուծումների տեսանկյունից և սովորաբար դիմակավորված են «տվյալների աղմուկով»՝ այսինքն, համատեքստային կոնկրետ պայմաններ, տեղական երևույթներ, որոնք դիտվում են որպես եզակի և ոչ ընդհանրացվելի: *Ընդհանրացված գիտելիքներ* – համընդհանուր վավերական, համակարգված կերպով արտահայտված, ազատ կոնտեքստային հատուկ պայմաններից և սահմանափակումներից: Սակայն դրա կիրառումը տեղական համատեքստին հաճախ պահանջում է թարգմանություն և հարմարեցում: Երբեմն դա կարող է նույնիսկ հակասել տեղական կամ համատեքստային կոնկրետ գիտելիքներին:
Ֆունկցիոնալ հարթություն	*Ֆենոմենոլոգիական գիտելիքներ* - դիտարկվում են տեղական սոցիալական և բնապահպանական երևույթները և դրանց նկարագրությունները: Այն հաճախ կենտրոնանում է վերլուծվող համակարգի առանձին տարրերի նկարագրության և բացատրության վրա:*Ռազմավարական գիտելիքներ* – կենտրոնանում է համակարգի տարրերի կապերի և փոխկապակցվածության վրա: Այն հաճախ անդրադառնում է համակարգային փոփոխությունների կազմակերպչական, ֆունկցիոնալ և ցանցային հարցերին, և էական նշանակություն ունի հետազոտական գործընթացի կառուցման համար (տարածաշրջանային ղեկավարների գիտելիքները առանցքային դերակատարների մասին):
Իմացական (ճանաչողական) հարթություն	*Փորձարարական գիտելիքներ* – ստացված սեփական կյանքի փորձից կամ ընդունված ավանդական գիտելիքներից; այն հաճախ անձայն կամ հստակ է և, հետևաբար, սովորաբար չի ձևակերպվում կամ համակարգված:*Գիտական գիտելիքներ* – հիմնված էմպիրիկ տվյալների կամ գիտականորեն ճանաչված տեսությունների վրա, դա համակարգված է, ձևավորված և բացահայտ:

Աղբյուր՝(Enengel et al. 2012):

Դերակատարների ինտեգրումը հետազոտական փուլերին կախված է նրանց դերից և իրավասություններից (Enengel et al. 2012): Օրինակ՝ պրոֆեսիոնալ փորձի մասնագետները կարևոր դեր ունեն ծրագրի վաղ փուլերում հիմնախնդրի կառուցվածքի և դեպքերի ուսումնասիրման ոլորտների ընտրության հարցում: Ռազմավարական դեպքով զբաղվող դերակատարները «դարպասապահներ» են տեղային դեպքով զբաղվող դերակատարների համար, մինչդեռ տեղակային գործում ներգրավված դերակատարները հիմնականում նպաստում են համատեքստին բնորոշ, ֆենոմենոլոգիական և փորձառական գիտելիքների սեղմանը:

Ուսումնասիրության վաղ փուլերում համապատասխան սուբյեկտների ներգրավումը տարբեր մասնակիցների միջև համագործակցության համար հիմք է ստեղծում:

Որոշ դեպքերում, հետազոտողները սկսում են գործընթացը նախապատրաստական փուլում, ինչը թույլ է տալիս նրանց ուսումնասիրել խնդրի պատմությունը և հասկանալ որոշակի մասնակիցների վարքը և նրանց միկջև փոխհարաբերությունները (Enengel et al. 2012):

Համատեղ պլանավորման գործընթացի պարզեցման նպատակով նորարարական մոտեցումների կիրառում

Մասնակցային հետազոտությունն ու պլանավորումը հստակ մշակված են ՝ համառորեն մոտենալու համառ խնդիրներին՝ այդ խնդիրներով մտահոգվածների ակտիվ մասնակցությամբ: Այն դուրս է գալիս դերակատարնների ուսումնասիրությունից և ենթադրում է, որ դերակատարները կարող են օգնել ձևավորել հետազոտական և պլանավորման գործընթացները:[6] Այս է անդրգիտակարգային հետազոտության կարևորագույն բաղադրիչը (TD հետազոտությունների ձեռնարկ), որը զբաղվում է աշխատանքի ընթացքում ծագող խնդիրների հետ, այն ուղղելով է տարբեր գիտակարգեր և գործող անձանց՝ հնարավորություն ընձեռելով տեսական գիտելիքների և գործնականի զարգացում՝ ձևավորելով ընդհանուր արժեք: (Pohl and Hadorn 2007) (Elzinga, 2008; Mobjo¨rk, 2010, Barth et al. 2019).

[6] Hubert and Bonnemaire 2000, p.7; translation by A. Zimmermann).

Մասնակցային պլանավորման մոտեցումը կարիք ունի օժանդակ միջավայրի, ինչպես նաև բարենպաստ քաղաքական, տնտեսական, մշակութային և սոցիալական պայմանների գերակայության: Նախ և առաջ կարևոր է ունենալ «քաղաքական կամք»՝ մասնակցային պլանավորումը խթանելու համար ոչ միայն օրենքով, այլև գործնականում: Այս պարագայում մասնակցային պլանավորման գործընթացը վերահսկելը և գնահատելը համարվում են հիմնական տարրեր: Մյուս կողմից, ֆինանսական ռեսուրսները նույնպես կարևոր դեր ունեն հաջող մասնակցային պլանավորման և նախագծերի իրականացման գործում: Համատեքստերը կարևոր են, հատկապես, երբ մենք վիճում ենք յուրաքանչյուր համայնքում տարբեր մշակութային կամ սոցիալական պայմանների մասին: Այսպիսով, կարևոր է օգտագործել տարբեր և համապատասխան մեթոդներ և գործիքներ, ոչ միայն մասնակցության մակարդակի հարցում, նաև կապված տեղեկատվության և հաղորդակցության մակարդակների հետ:

Լավ, ակտիվ և լայն մասնակցության հասնելու համար, կարևոր է մասնակցային գործընթացի ձևավորումը: Նոր գործիքների կիրառումը, քաղաքային սեղանի խաղերն և համակարգչային ծրագրերը նպատակ ունեն բարելավել հասարակության ու քաղաքացիների ներգրավվածությունը մասնակցային գործողություններում: Սեղանի և քարտեզային խաղերը մասնակցային պլանավորման իրականացման լայն տարածում ունեցող գործիքներ են, նրանք համայնքներին հնարավորություն են տալիս իրենց քաղաքի կամ շրջանի վերաբերյալ մշակել ընդհանուր տեսլական և ձևավորել իրենց տեղական տարածքի զարգացումը: Այս եղանակով նրանք կարողանում են քարտեզի վրա ընտրել հիմնական խնդրահարույց իրավիճակները և խաղերի օգնությամբ քննարկել կարևոր թեմաներ:

Կան բազմաթիվ քաղաքային խաղեր, բայց բոլորն ունեն մեկ առաքելություն՝ բացահայտել խնդիրները և գտնել արդյունավետ և նորարարական լուծումներ: Աշակերտներն ու ուսանողները խաղի հիմնական մասնակիցներն էին: Խաղին մասնակցում են չորս հակառակորդ թիմեր, նրանք նստած էին իրենց սեղանների շուրջը, խաղում էին յուրաքանչյուր փուլում միավորներ հավաքելու և վիրտուալ գումար վաստակելու նպատակով: Խաղի մասնակիցները քաղաքի քարտեզում նշում են խնդրահարույց տարածքները և թեմաները: Երիտասարդ գործընկերները ներգրավվում են մասնակցային պլանավորման և

իշխանությունների հետ հաղորդակցման բոլոր մակարդակներին: Խաղի փուլերից մեկում մասնակիցներին խնդրում էին ցուցադրել իրենց լուծումները քաղաքային որոշակի տարածքներում հայտնաբերված խնդիրների վերաբերյալ: Նրանց հասանելի բյուջեն բաղկացած էր վիրտուալ գումարներից, որոնք նրանք վաստակել էին նախորդ փուլերում: Դրանից հետո նրանց ներկայացրած լուծումները պետք է ուսումնասիրվեին և ամփոփվեին փորձագետների և հետազոտողների կողմից:

Ծրագրի շրջանակներում իրականացված խաղի ժամանակ մասնակիցները բացահայտեցին քաղաքի երեք հիմնական խնդիրները՝ թափոնների կառավարում, օդի և ջրի աղտոտում: Ըստ նրանց, Ռուսթավիի քաղաքապետարանը պետք է նախաձեռնի աղբի տեսակավորման գործընթաց, նշվեց նաև թափոնների վերամշակման մեքենաների և գործարանների կարևորությունը: Խաղի մասնակիցները առաջարկություններ ներկայացրեցին թափոնների կառավարման նորարարական պրակտիկայի վերաբերյալ, որը վերաբերում էր թափոնների վերամշակման հարցում բնակիչների խրախուսմանը: Ավելին, ըստ մասնակիցների գաղափարների, ջրի աղտոտման բարձր ցուցանիշը պետք է կասեցվի ֆիլտրերի և գործող մեխանիզմների տեղադրմամբ: Վերջապես, մասնակիցների կողմից հայտնաբերված հիմնական խնդիրը շրջակա միջավայրի խնդիրների վերաբերյալ հանրության շրջանում իրազեկության բացակայությունն էր (Justyna Król ; UNDP, 2019):

Ռուսթավիի ինովացիոն կենտրոնի առաքելությունն է քաղաքի զարգացման, տարածքային պլանավորման և հանրության ներգրավման ոլորտում առավել արդյունավետ լուծումների փորձարկումն ու ներդրումը: Նրանց "Ռուսթավիի քաղաքային խաղ" նախաձեռնությունը սահմանել է առաջնահերթությունների ցանկը և սցենարներ տրամադրել քաղաքային խնդիրների հետագա հասարակական քննարկման համար: Սեղանային խաղի ձևաչափը թույլ էր տալիս քաղաքապետարանին խրախուսել հասարակայնության մասնակցությունը գրեթե ցանկացած անհրաժեշտ թեմայով: Երիտասարդ մասնակիցներից բացի, դրան մասնակցել են նաև այլ շահագրգիռ կողմեր, ինչպիսիք են ՀԿ-ները, փորձագետները, գիտնականները և մասնավոր հատվածի ներկայացուցիչները:

Բացի քաղաքային խաղերից, կան նաև այլ նորարարական մեթոդներ, որոնք հեշտացնում են համատեղ պլանավորումը՝ առցանց

քննարկումներ, վիրտուալ սեմինարներ, քարտեզի վրա հիմնված առցանց քննարկումներ և այլն: Նոր տեխնոլոգիական գործիքներից օգտվելու սովորելը նոր մարտահրավեր է իշխանություններին: Խաղերն ունեն քաղաքացիների մասնակցային պլանավորման մեջ ներգրավելու կարողություն. նրանք զուգավորում են խաղն ու հաճույքը՝ ծանոթանալով նոր տեխնոլոգիաների և մասնակցության հետ (Krek, 2008): Կան բազմաթիվ այլ խաղեր, որոնք իշխանություններին հնարավորություն են տալիս ընտրելու, թե խաղի որ տեսակն է հատկապես տեղական համայնքին հարմար: Այնուամենայնիվ, պետք է հաշվի առնել թվային տեխնոլոգիական գրագիտությունը, ներքինացման մակարդակը, ինչպես նաև սոցիալական և տնտեսական պայմանները: Մասնակցային պլանավորումը կարող է նաև աջակցել քաղաքացիների շրջանում նոր հմտությունների և տեխնոլոգիական գործիքների գործածման հմտությանը:

Տեղական տարածքի և բնակիչների հաշվարկման համար երբեմն անհրաժեշտ են հարմարվողական մոտեցումներ: Իշխանությունները կամ կազմակերպությունները պետք է հաշվի առնեն բնակիչների կամ մասնակիցների սոցիալ-տնտեսական պայմանները, նրանց ավանդույթները, տեղի տարածքի պատմությունը, ինչպես նաև դրա խնդիրները, և դրա հիման վրա միայն որոշում կայացնեն, թե գոյություն ունեցող մասնակցային մեթոդը հարմար է բնակչության համար, կամ արդյո՞ք պահանջվում են նորարարական մոտեցումների նոր գաղափարներ:

Իմաստ ստեղծող մոտեցում – Պլասա դե Սոլ (Բարսելոնա)

Պլասա դել Սոլը (Բարսելոնա) լրջորեն տուժել էր աղմկի աղտոտումից: Տեղական համայնքը համաձայնել է, որ այս տեղը հիմնականում դիտվում է որպես ամբողջ քաղաքի երիտասարդների համար գիշերային կյանքի վայր: 2017 թվականի մայիսին, հավաքագրված տվյալները ցույց են տվել, որ հրապարակում չափազանց բարձր միջին աղմուկի ցուցանիշը դիտվում է (70dB) մինչև կեսգիշեր: Այս խնդրի լուծման կոլեկտիվ որոնման համար օգտագործվել է առողջ դատողության վրա հիմնված մոտեցում: Այն արդյունք է համատեղ ստեղծագործական անդրգիտակարգային (TD) գործընթացի, որն ուղղված է «ցանցերի միացմանը և բնապահպանական խնդիրների վերաբերյալ հավաքական իրազեկության խթանման մեթոդների ստեղծմանը» (Coulson et al., 2018): Հիմնական մասնակիցները ներառում էին. (i) համայնքի

կազմակերպիչներ, ովքեր նախագծի նախաձեռնողներ են, (ii) ծրագրի թիմը, որը ղեկավարում է գործընթացը և ունի միջնորդի դեր, (iii) համայնքի անդամներ, ովքեր բնակիչներ են, (iv) արտաքին փորձագետներ տվյալների վիզուալիզատորներ, (v) պետական պաշտոնյաներ (Coulson et al., 2018):

Պլանավորման գործում ներգրավված էին ճարտարապետներ, քաղաքաշինարարներ, ինժեներներ, տեղական տվյալների սթրիմերներ, տվյալների նախագծման ստուդիա, որն օգնում էր նրանց և բնակիչներին նկարել, Բարսելոնայի նկարը, ինչպես նաև Գրասիայի հարևանության մի խումբ բնակիչներ, ով վերջին տարիներին նույն խնդիրն ուներ: Լուսանկարի աղբյուր՝ Mapping the problem, Placa del Sol)

Պիլոտային նախագիծը կենտրոնացած էր Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության (WHO) կողմից տարածքում աղմուկի մակարդակի վերաբերյալ առաջարկությունների վրա: Ավելի քան տասնհինգ հանդիպում և սեմինար էր անցկացվել հասկանալու համար, թե ինչպես է

գործում քաղաքացիների մասնակցությունը: Այս գործունեության շնորհիվ շատ մարդիկ հետաքրքրված էին տանը աղմուկի սենսոր ունենալով: Մասնակիցները համատեղ ստեղծեցին չափման ռազմավարություն, որը ենթադրում էր տվյալների հավաքում վեց շաբաթվա ընթացքում օրական 24 ժամով, այնպես որ նրանք կարողանային պարզել, թե շաբաթվա որ օրերին էր աղմուկն ամենաբարձր մակարդակին հասնում: Որպեսզի ավելի հստակ պատկերացում կազմեն աղմուկի խնդրի մասին, մասնակիցները օգտագործեցին իրենց տվիչների տվյալները, որոշեցին աղմուկի այլ ցուցանիշներ և նշեցին կատարված դիտարկումները իրենց գրքույկներում:

Նրանք նաև զարգացրեցին բաց աղբյուրների տեխնոլոգիայի վերաբերյալ իրազեկությունը: Մասնակիցները համատեղ ստեղծեցին լուծումներ՝ իրենց կենսապայմաններում դրական փոփոխություն կատարելու համար: Նրանք շարունակում են հանդիպել ամեն ամիս՝ աղմուկի աղտոտման դեմ իրենց գործունեությունն առաջ տանելու համար: Մասնակիցների առաջարկների ի հիման վրա քաղաքային խորհուրդը նախաձեռնել է նորոգման աշխատանքներ՝ տեղադրելով մեծ ծաղկամաններ, զվարճացողների ստվար խմբերի կուտակումից զերծ մնալու համար:

Վերը նկարագրված Պլասա դե Սոլի ձայների դեպքը մասնակցային պլանավորման փուլերի հետաքրքիր օրինակ է, որը ներառում է մասշտաբավորում, հասարակության կառուցվածք, պլանավորում, կյանքի կոչում, բնութագրում, զարգացում (Coulson et al., 2018):

Լուսանկարի աղբյուր՝ UNDP Վրաստան, Քաղաքային սեմինար Ռուսթավիում:

1) Առաջին փուլը մասշտաբայնացումն է – երբ հայտնաբերվում են կարևոր խնդիրները, քարտեզագրվում և քննարկվում հիմնական մասնակիցների կողմից: Պլասա դե Սոլ համայնքը ուսումնասիրել է հրապարակի պատմությունը, օգտագործելով ժամանակացույց, որում ներկայացված են հիշողություններ, անեկդոտներ, նկարներ և տարբեր տեսակի քարտեզներ և տվյալներ: Նրանք ներկա իրավիճակի վերաբերյալ քննարկում են անցկացրել և որոշել են խնդիրը՝ աղմուկը:

2) Հաջորդ փուլը համայնքային կառուցումն է, երբ մասնակիցները անցնում են ծրագրի ընդհանուր նպատակներին. նրանք համաձայնել են, որ կլուծեն այդ խնդիրը ՝ ցույց տալով, որ այդ շրջանում աղմուկի մակարդակը բարձր է ԱՀԿ-ի առաջարկած ցուցանիշից: Բացի այդ, նրանք պարզ դարձավ, թե ինչպես բաց աղբյուրով տեխնոլոգիաները և տվյալները կարող են օգնել նրանց բնապահպանական խնդիրների լուծման հարցում:

3) Պլանավորումը երրորդ փուլում մասնակիցները հավաքականորեն որոշում են նախագծի պլանը և սովորում են տվյալների հավաքման համար օգտագործել արձանագրությունները: Պլաս դել Սոլ քաղաքի բնակիչները 25 smart Citizen Kit սենսորներ են տեղադրել իրենց տներում և սանդղափուլերում: Նրանք նաև ստեղծեցին չափման ռազմավարություններ և արձանագրություններ:

4) Զգայական փուլ – երբ մասնակիցները հավաքում էին տվյալներ ՝ դրանք գրանցելով իրենց բուկլետներում: Ինչպես նշվեց վերևում, բնակիչները պարզեցին աղմուկի ցուցանիշները:

5) Տեղեկացվածություն - երբ մասնակիցները կիսում էին իրենց դիտարկումները: Նրանք կարողացան հավաքել տվյալներ և իմաստավորել հավաքված տեղեկատվությունը:

6) Գործողություն - երբ մասնակիցները (ովքեր նախկինում երբեք չեն հանդիպել) աշխատել են իշխանությունների հետ և առաջարկություններ են արել:

7) Ռեֆլեքսիայի փուլը, երբ մասնակիցները մտածում էին գործընթացի մասին և մտածում էին, թե ինչն է լավ աշխատում,և ինչը կարող էր բարելավվել: Այս փուլը կարող է կապել հաջորդ փուլի հետ,

8) Ժառանգություն - երբ մասնակիցները ձգտում էին հանդիպել միմյանց և աշխատել այլ խնդիրների վրա: Կարևոր է նշել, որ »Պլասա դել

Սոլում մասնակցային պլանավորման մոտեցման ավարտից ի վեր, մասնակիցները (ոչ միայն բնակիչները, այլ նաև այլ կարևոր դերակատարներ) շարունակում էին հանդիպել ամեն ամիս՝ աղմուկի աղտոտման դեմ իրենց գործունեությունն շարունակելու համար:

Քաղաքային խաղ «Ռուսթավի» - «եկեք խաղանք քաղաքներ»

Այս բաժնում ներկայացված է Ռուսթավիում մասնակցային պլանավորման նորարարական մոտեցումը, որը Վրաստանի խոշորագույն քաղաքներից մեկն է: «Ռուսթավի» քաղաքային խաղը ստեղծվել է երիտասարդությանը համայնքային խնդիրների լուծման գործընթացում ներգրավելու համար: Ռուսթավիի քաղաքային սեղանի խաղն անցկացվել է 2019 թ.-ին ՝ Ռուսթավիի քաղաքապետարանի կողմից, քաղաքային նորարարական կենտրոնում, լեհական «Pracownia Miejska» կազմակերպությունը և UNDP-ում:

Ռուսթավի քաղաքի մասնակցային պլանավորման հիմնական մասը կազմում են քաղաքի քարտեզը / թղթային փող, զառեր և հանելուկներ/, և վիրտուալ գործիքները: Ռուսթավի քաղաքի խաղը հետաքրքիր գործիք է քաղաքում առկա խնդիրները բացահայտելու և մարդկանց տարբեր խմբերի, հատկապես երիտասարդության ներգրավման համար:

Օգտակար հղումներ՝ *Վեբ աղբյուրներ «Ռուսթավի» քաղաքային խաղի մասին* Video source: city game of Rustavi

https://www.participatorymethods.org/page/about-participatory-methods

Մաս II

4 ԴԵՊՔԻ/ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ (Case Study) ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄ. ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐ ԵՎ ՄԵԹՈԴՆԵՐ

«Ասա ինձ, և ես կմոռանամ.
ցույց տուր ինձ, և ես կարող եմ հիշել.
ներգրավել ինձ, և ես կհասկանամ»:
Չինական ասացվածք

Դասավանդման գործում դեպքերի ուսումնասիրման մեթոդի օգտագործումը երկար պատմություն ունի և համարվում է տեսության և պրակտիկայի միջև եղած անջրպետը կամրջելու եզակի գործիքներից մեկը: Իրավիճակի ուսումնասիրությունները կարևոր են ուսանողներին հասարակության խնդիրների և տեսական գիտելիքների միջև անմիջական

կապի հաստատման օգնության համար: Ավելին, Դաներին, Թրենչերը, Պետերսոնը (2015) պնդում են, որ ուսանողների վրա հիմնված իրավիճակի ուսումնասիրությունները կարող են էական դեր ունենալ տեղական խնդիրների լուծման գործում ներգրավման համար:Դեպքի ուսումնասիրությունը որպես հետազոտության մեթոդ օգտագործելը արտացոլվում է հետևյալ երկակի սահմանման մեջ՝ *«Գործի ուսումնասիրությունը էմպիրիկ մեթոդ է, որը խորը և իր իրական համատեքստում ուսումնասիրում է ժամանակակից երևույթը («դեպքը»), հատկապես, երբ երևույթի և համատեքստի սահմանները կարող են լղոզված լինել» (Campbell, Donald Thomas; Yin, Robert K., 2018, p. 35).*

Հետազոտության մեթոդների վերաբերյալ ավելի վաղ դասագրքերը չէին կարող համարել դեպքերի ուսումնասիրությունը որպես պաշտոնական մեթոդ (Campbell, Donald Thomas; Yin, Robert K., 2018, p. 45), անկախ բարդ հարցի ուսումնասիրությունը և ընկալումը պարզեցնելու իրենց բնույթից (Zainal, 2007, p. 1): Սակայն 1989 թվականից ի վեր Case Study-ի՝ որպես

հետազոտության մեթոդի շահն ու ճանաչումն աճել է: (e.g., Creswell & Poth, 2017) Այն տարածված է քանակական հետազոտության իրականացման ժամանակ: Իրականում, հետազոտողների մտահոգությունը քանակական մեթոդների սահմանափակությամբ և վիճակագրական արդյունքների սահմաններից դուրս իրենց աշխատանքը ընդլայնելու ձգտումը, ըստ երևույթին, նպաստել է Case Study –ի մեթոդի կիրառմանը: Ինչպես քանակական, այնպես էլ որակական տվյալների ընդգրկումը թույլ է տալիս մշակել ուսումնասիրվող երևույթի գործընթացի և արդյունքի ավելի ամբողջական պատկերացում (Tellis, 1997, p.6):

«Դեպքը կամ իրավիճակը» կարող է լինել անհատը, խումբը, համայնքը, օրինակ, դրվագ, իրադարձություն, բնակչության ենթախումբ, բնակավայրը: Ուսումնասիրությունն Իրավիճակային անվանվելու համար

կարևոր է դիտարկել ուսումնասիրման «թիրախային» հասարակությունը որպես մեկ սուբյեկտ: Ընտրված դեպքը դառնում է այն ասպեկտների (մանրակրկիտ) ամբողջական, լիակատար և խորը ուսումնասիրության հիմքը, որի մասին հետազոտողները ցանկանում են պարզել: Ըստ Բամսի (1997: 364) ՝ «Որպես իրավիճակի ուսումնասիրություն որակվելու համար, այն պետք է լինի սահմանափակ համակարգ, ինքնին սուբյեկտ: Իրավիճակի ուսումնասիրությունը պետք է կենտրոնանա սահմանափակ միավորի վրա, որը կա՛մ շատ ներկայացուցչական է, կա՛մ ծայրաստիճան անտիպ»:

Գծապատկեր 4.1. Միջառարկայական և անդրառարկայական դեպքերի ուսումնասիրության դասավանդման հիմնական բաղադրիչները:

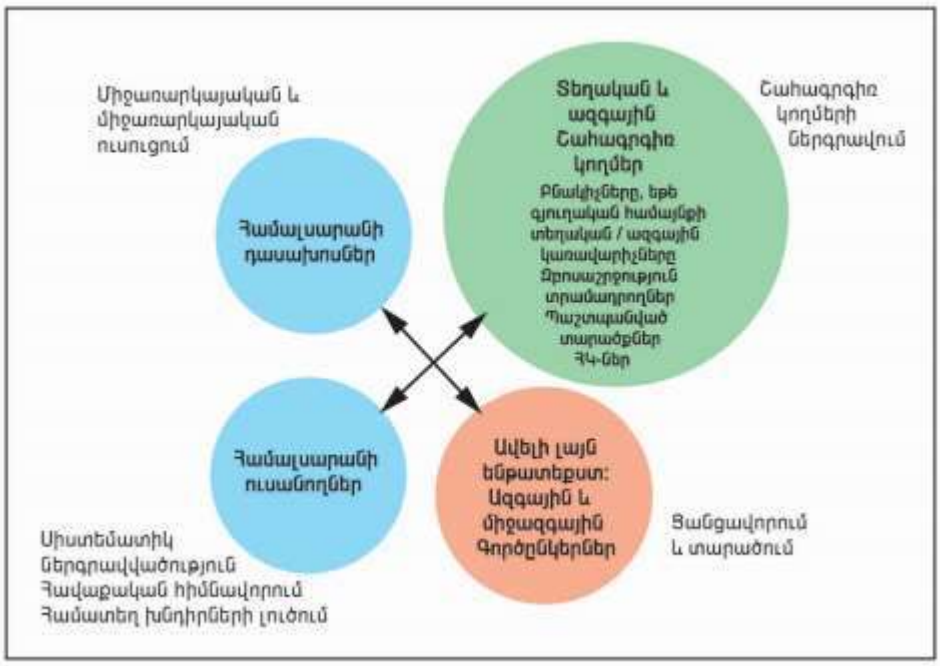

Աղբյուրը՝ CaucaSusT ծրագրի թիմի պատրաստած սեփական նկարը:

Իրավիճակի ուսումնասիրությունը, ըստ Գրիննելի (1981: 302), «բնութագրվում է տվյալների հավաքագրման և վերլուծության շատ ճկուն և բաց տեխնիկայով»: Ուսումնասիրության նման ձևավորումը հիմնված է ենթադրության վրա, ուսումնասիրվող գործը կարող է լույս սփռել այն իրադարձությունների և իրավիճակների մասին, որոնք գերակշռում են այն խմբում, որից այն վերցվել է: Ըստ Բամսի (1997: 365)՝ «Դեպքի

ուսումնասիրության ընթացքում ուշադրությունը կենտրոնանում է բուն դեպքի վրա (և դրա բարդության վրա), այլ ոչ թե առկա տարբեր դեպքերի վրա»: Հետևաբար, դեպքը ընտրելիս հաճախ օգտագործվում են նպատակային, սուբյեկտիվ կամ տեղեկատվական կողմնորոշված նմուշառման մեթոդներ (տես նկարագրությունները ստորև).

Թեմատիկ ուսումնասիրությունները օգտագործվում են խորը գիտելիքներ ստանալու համար, բայց նպատակը ոչ միայն տվյալների հավաքագրման և վերլուծության վրա հիմնված տեսական գաղափարներ ստեղծելն է, այլ նաև ավելի լայն զարգացնել ըմբռնումները, քան կիրառվող ընտրված դեպքի ուսումնասիրության համար (Hardy, 2005): Դեպքի ուսումնասիրությունների արդյունքները ընդունում են «կրկնօրինակման տրամաբանությունը» (Walter, 2009), նկատի ունենալով այն գաղափարը, որ ձեռք բերված արդյունքները կարող են կրկնօրինակվել կամ կիրառվել այլ նմանատիպ դեպքերի վրա:

Որպես դասավանդման և հետազոտության մեթոդի նախագծում միջառարկայական իրավիճակի/ դեպքի ուսումնասիրություն

Դեպքի ուսումնասիրության ձևավորումը *«ծրամաբանական ծրագիր է՝ «այստեղից» «այնտեղ» հասնելու համար, որտեղ «այստեղ»-ը կարող է սահմանվել որպես հարցերի շարք, որոնք պետք է հասցեագրվեն, և «կա» եզրակացությունների մի շարք այս հարցերի վերաբերյալ» (Campbell, Donald Thomas; Yin, Robert K., 2018, p. 60):*

Դեպքի ուսումնասիրության դեպքում նախագծի հետևյալ հինգ բաղադրիչները համարվում են լիովին նշանակալից՝

- Դեպքի ուսումնասիրության հարցեր,
- Դեպքի ուսումնասիրության առաջարկներ, (Դեպքեր),
- Տվյալները առաջարկներին կապող տրամաբանությունը և
- Արդյունքները մեկնաբանելու չափանիշներ» (Campbell, Donald Thomas; Yin, Robert K., 2018):

Ճիշտ այնպես, ինչպես ընդհանուր առմամբ հետազոտական նախագծում, թեմատիկ հետազոտությունների նպատակները, ինչպես նաև նրա բնավորությունը և ընդհանուր կառուցվածքը տարբեր են, կախված հետազոտական հարցերի տեսակից (Albert J. Mills, Gabrielle Durepos, Elden Wiebe, 2009, p. 62), ինչպիսիք են՝

- **Հետազոտական** - գործի ընտրությունը հիմնված է տեսական նկատառումների վրա.
- **Նկարագրական** - ընտրված դեպքը պետք է առավելագույն տեղեկատվություն տա որոշակի սոցիալական երևույթի առանձնահատկությունների և բնութագրերի մասին:
- **Բացատրական** - ընտրված դեպքը պետք է առավելագույնի հասցնի վարկածների կամ տեսությունների մշակման հնարավորությունները, որոնք բացատրում են վտանգված սոցիալական երևույթը:

Դեպքի ուսումնասիրության և հետազոտական հարցի տեսակը հաստատելուց հետո, դեպքը (կամ դեպքերը), որպես հետազոտության որոշակի առարկա, կարող է ընտրվել: Դեպքի (երի) ընտրության չափանիշները տատանվում են հետազոտողի հետաքրքրությունից՝տվյալ դեպքում, տեսական նկատառումներից ելնելով: Մեկ դեպքերի նմուշները ուսումնասիրում են սոցիալական ֆենոմենի մեկ միավորը, մինչդեռ բազմապատիկ նմուշները համեմատում են երկուսից տաս դեպքերի հետ (Albert J. Mills, Gabrielle Durepos, Elden Wiebe, 2009, p. 61). Կարևոր է, որ դեպքերի բարդությունը կախված է ուսման մակարդակից (բակալավրիատի, մագիստրոսի մակարդակ): Այնուամենայնիվ, յուրաքանչյուր մակարդակի համար կարող է առաջարկվել դեպքի ուսումնասիրության դասավանդման հետևյալ ընդհանուր ընթացակարգը (Albert J. Mills, Gabrielle Durepos, Elden Wiebe, 2009, p. 77):

- Դեպքի և դրա առանձնահատկությունների ներկայացումը,
- Ուսումնասիրության նպատակն ու խնդիրները,
- Հետազոտության մեթոդաբանության ձևակերպում (տվյալների հավաքագրում և վերլուծության մեթոդներ),
- Որոշումների կայացման և փաստարկման գործընթաց,
- Ուսումնասիրության արդյունքների և հաշվետվությունների խմբային քննարկում:

Ստորև ներկայացված և նկարագրված են դեպքի ուսումնասիրության տարբեր բաղադրիչներ, ինչպես նաև ընտրված հնարավոր մեթոդներ, որոնք կարող են օգտագործվել որպես դեպքերի ուսումնասիրության ուսուցման մաս, ներառյալ՝

- Գրականության տեսություն

- Հետազոտական հարցերի ձևակերպում
- Հետազոտության Որակական Մեթոդներ (Նմուշառում, տվյալների հավաքում, Տվյալների վերլուծություն, հետազոտության որակական արդյունքների արտացոլման ձևեր)
- Հետազոտության քանակական մեթոդներ (Նմուշառում, տվյալների հավաքում, Տվյալների վերլուծություն, հետազոտության քանակականական արդյունքների արտացոլման ձևեր)
- Միջդիսցիպլինար և տրանսդիսցիպլինար մեթոդներ:

Գծապատկեր 4.2 Հետազոտության հարցի ձևակերպում. Որոշում կայացնելու գործընթաց:

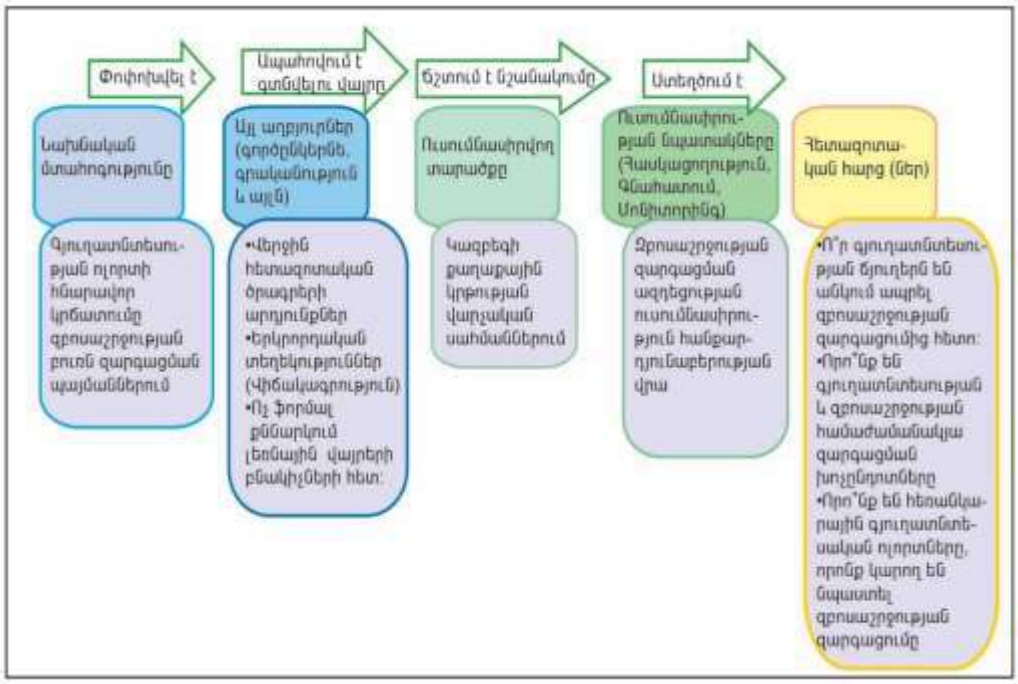

Աղբյուրը ՝ Հեղինակներն ունեն օրինակ և օրինակ, որը հիմնված է Որոշումների կայացման գործընթացի վրա (p. 17), (1987), Լյուիս Յեն և Մանն Պամելա:

Աղյուսակ 4.1: ՏԴ հետազոտության մեջ խնդիրների կառուցվածք, որը վերաբերում է գիտելիքների երեք ձևերին

	Հետազոտական հարց	Դիրքավորման հարցեր
Համակարգային գիտելիքներ	Հարցեր խնդրի ծագման և հնարավոր զարգացման Եվ խնդրի աշխարհի մեկնաբանությունների մասին	Հետազոտության հարցն ինչ փոփոխությունների, ցանկալի նպատակների և լավագույն փորձի մասին է: Ինչ տեխնիկական, սոցիալական, մշակութային, իրավական և այլ հնարավոր միջոցներին է վերաբերում հետազոտության հարցը:
Նպատակային գիտելիքներ	Հարցեր կապված փոփոխությունների անհրաժեշտության, ցանկալի նպատակների և լավագույն փորձի սահմանման և բացատրության հետ կապված	Հետազոտական հարցի համար ի՞նչ նշանակություն ունի գենեզիսը և խնդրի հնարավոր զարգացումը և դրա աշխարհիկ մեկնաբանությունը
Վերափոխման գիտելիքներ	Գոյություն ունեցող փորձը վերափոխելու և ցանկալի փորձը ներմուծելու համար գործելու տեխնիկական, սոցիալական, մշակութային, իրավական և այլ հնարավոր միջոցների վերաբերյալ հարցեր	Հետազոտական հարցի համար ի՞նչ նշանակություն ունի գենեզիսը և խնդրի հնարավոր զարգացումը և դրա աշխարհիկ մեկնաբանությունը: Ինչ տեսակի փոփոխությունների անհրաժեշտության, ցանկալի նպատակների և լավագույն փորձի մասին է հետազոտության հարցը:

Աղբյուր՝ Pohl and Hirsch Hadorn 2007.

Առկա գրականության հետազոտություն և հետազոտական խնդրի ձևակերպում

Առկա գրականության հետազոտությունը հետազոտական գործընթացի անբաժանելի մասն է, որն ապահովում հետազոտողի ծանոթությունը իր հետազոտության համապատասխան ոլորտում ընթացիկ միտումներին (ոլորտի նորագույն խնդիրներին և մարտահրավերներին): Սա օգնում է հստակեցնել գաղափարները և սահմանել ուսումնասիրության տեսական հիմքը, ինչպես նաև ընտրել ճիշտ տեխնիկա և

համապատասխան հետազոտական մեթոդներ: Ուսումնասիրության հետագա փուլերում, այն օգնում է կատարված աշխատանքի արդյունքում ստացված տեղեկությունը և արդյունքները ներդնել և ուսումնասիրել առկա գիտելիքների համատեքստում: Գրականության ուսումնասիրությունն օգնում է հասկանալ թեման՝ կենտրոնացնելով ուսումնասիրությունը և գիտելիքներ ձեռք բերելով սեփական հետազոտական առարկայի վերաբերյալ: Գրականության ուսումնասիրությունը նպատակ ունի համակարգելու տվյալ ոլորտում առկա գիտելիքները և պարզելու, թե ընտրված թեմայում որտեղ է առկա հետազոտության պակաս, կամ որ ուղղությամբ հետազոտություններ ընդհանրապես չեն կատարվել: Գրականության ուսումնասիրման գործընթացի վրա ազդում են մի քանի գործոններ, որոնք ոչ պատշաճ կերպով չկատարվելու դեպքում կարող են հանգեցնել ոչ օբյեկտիվ եզրակացությունների: Ավելին, գրականության վերանայման ոչ կառուցվածքային և ոչ համակարգված մոտեցումն ավելի ժամանակատար է: Գրականության կողմնակալ ուսումնասիրումից խուսափելու համար Petticrew & Roberts- ը (Petticrew & Roberts, 2006 թ.) քայլ առ քայլ ուղեցույցներ են առաջարկում՝սկսած վերանայման հարցի սահմանումից և վերջացրած տարբեր հետազոտական արդյունքների սինթեզմամբ:

Առկա գրականության տվյալների բազաների օգտագործումը

Գրականության վերանայման հիմնական մասը ներառում է նյութերի որոնումը և հավաքումը էլեկտրոնային շտեմարանների միջոցով: Շատ էլեկտրոնային տվյալների բազաներ, ինչպիսիք են google scholar, science direct, Scopus, web of science, ապահովում են հիմնական կամ Ընդլայնված որոնման հնարավորությունները: Հետազոտության հարցերի հիման վրա համապատասխան գրականություն գտնելու համար անհրաժեշտ է սահմանել հիմնաբառեր և արտահայտություններ (օրինակ ՝«Զբոսաշրջություն», «լեռնային շրջանների զարգացում», «գյուղական շրջաններ»): Որոնման հիմնաբառերը կարելի է համատեղել՝ օգտագործելով Բուլյան օպերատորները՝ և, կամ, և ոչ (տրամաբանական արտահայտություններ): Քանի որ մեկ տվյալների շտեմարանը չի ընդգրկում գոյություն ունեցող բոլոր ակադեմիական հրապարակումները, տարբեր պլատֆորմների համադրությունը շահավետ որոնման ռազմավարություն է:

Բացի այդ, ոչ բոլոր հետազոտությունների արդյունքներն են հայտնվում ինդեքսավորված ամսագրերում. այդ պատճառով այլ աղբյուրներ, ինչպիսիք են «գորշ գրականությունը», չպետք է անտեսվեն: Մոխրագույն գրականությունը ներառում է «կառավարման, ակադեմիական, բիզնեսի և արդյունաբերության բոլոր մակարդակների վերաբերյալ էլեկտրոնային և տպագիր ձևաչափերով պատրաստված տեղեկատվություն չի վերահսկվում առևտրային հրատարակչությունների կողմից, «այսինքն. երբ հրատարակչությունն արտադրող մարմնի հիմնական գործունեությունը չէ»:

Հղումների կառավարման ծրագրակազմը (օրինակ ՝ Mendeley, Zotero, Citavi) տարբեր գործիքներից հոդվածներ հատկացնելու արդյունավետ գործիքներ է տրամադրում: Այս գործիքները օգնում են վերջնական տեսքի բերել գրականությունը, սինթեզելով հետազոտության տարբեր արդյունքներ ՝ հետևյալ քայլերով՝

1. ուսումնասիրությունների նկարագրումը տրամաբանական կատեգորիաների մեջ.
2. յուրաքանչյուր կատեգորիայի հետ կապված արդյունքների վերլուծություն.
3. բոլոր ներառված հետազոտությունների արդյունքների ամփոփում:

Գրականության համապարփակ վերանայումը թույլ է տալիս հետազոտողներին բարձրացնել գիտելիքների մակարդակը, ինչը հանգեցնում է ուսումնասիրության տեսական/հայեցակարգային հիմքի ձևակերպմանը: Այնտեղից, տեսության կամ մոդելի հիման վրա, կարող է մշակվել մի շարք հետազոտական հարցեր, որոնք կուղեկցվեն գործի ընտրությամբ (ինչպես եզակի, այնպես էլ բազմակի հետազոտության դեպքում) (Albert J. Mills, Gabrielle Durepos, Elden Wiebe, 2009, p.120):

Օգտակար հղումներ:

(Creswell and Clark,Google scholar-ի նախնական որոնման ձեռնարկը կարելի է գտնել այստեղ՝ https://www.youtube.com/watch?v=C7Y5T8in6bA)

https://www.sciencedirect.com/search

Sciencedirect-ի նախնական որոնման ձեռնարկը կարելի է գտնել այստեղ՝ https://www.youtube.com/watch?v=nyEFtclLR5g)

Հետազոտական հարցերի ներկայացում

Որակական հետազոտություններում հետազոտական հարցերի ձևակերպումը տարբերվում է քանակական հետազոտություններից: Որակական հետազոտության նպատակն է զարգացնել ուսումնասիրվող ֆենոմենի խորը ընկալում, ճկուն և բաց մնալ նոր գաղափարների համար, շարունակաբար անդրադառնալ հետազոտական հարցի արդիականությանը և բացառել այն կողմերը, որոնք այլևս արդիական չեն համարվում: Հետազոտության հարցը միշտ պետք է «խթանի ուսումնասիրության ձևավորումը, և ոչ թե հակառակը» (ցիտված է Hass, 2004, p. 4):

Հետազոտության գործընթացը սկսելուց առաջ հետազոտողը պետք է քաջատեղյակ լինի հետաքննության ճշգրիտ խնդրին (հարցերին): Հետազոտության հարցի(հարցերի) ձևակերպումը կարևոր առաջին քայլն է ցանկացած ուսումնասիրության մեջ, քանի որ դրանք ծառայում են որպես հավաքագրման համար անհրաժեշտ տեղեկատվության տեսակ: Հետազոտական հարցը (երը) հստակ սահմանում է/են ուսումնասիրության ճշգրիտ ոլորտը, ինչպես նաև հատուկ հետաքրքրություն ներկայացնող կոնկրետ ասպեկտը(ները) (Lewis Ian & Munn Pamela, 1987):

Ըստ Կումարի (2014), հետազոտության հարց ընտրելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել հետևյալ ասպեկտները՝ 1) հետաքրքրություն, 2) սանդղակ, 3) հասկացությունների (ցուցանիշների) չափում, 4) փորձաքննության մակարդակ, 5) արդիականություն, 6) տվյալների մատչելիություն, 7) էթիկական հարցեր: Բացի այդ, հետազոտական հարցերի ներկայացումը պետք է իրականացվի հետազոտվող հիմնախնդիրներով / երևույթներով արծարծված հասարակական սուբյեկտների ակտիվ մասնակցությամբ:

Տեղական շահագրգիռ կողմերի հետ սերտ համագործակցությունը կարևոր է կոնկրետ սոցիալական երևույթի վերաբերյալ նկարագրական և սոցիալական նշանակություն ունեցող հետազոտական հարցերի որոշման համար (Albert J. Mills, Gabrielle Durepos, Elden Wiebe, 2009, p.120, p. 4): Հետազոտության որոշակի թեմայի վերաբերյալ ցանկացած հարց կամ ենթադրություն, որն ուղղված է ուսումնասիրության տարածքի հետազոտմանը, կարող է հիմք ծառայել հետազոտական հարցի համար, բայց որոշ հարցեր չափազանց բարդ են և չեն կարող լուծվել տվյալ ժամանակամիջոցում կամ առկա ռեսուրսների շրջանակներում:

Հետազոտության յուրաքանչյուր տեսակ համապատասխանում է գիտելիքների տարբեր ձևերին, ինչպիսիք են համակարգերը,

նպատակային և փոխակերպման գիտելիքները: ՏԴ հետազոտություններում համակարգերի հետ կապված հարցերում թիրախային և փոխակերպման գիտելիքները կարող են պատասխանվել միայն գիտելիքի մյուս երկու ձևերի հետ կապված ենթադրությունները բացատրելով: Այսպիսով, նրանք երեքն էլ փոխկապակցված են: Աղյուսակ 4.1-ը ամփոփում է գիտելիքների յուրաքանչյուր ձևի վերաբերյալ հետազոտական հարցերը և առաջարկում է հարցեր, որոնք օգնում են տեղակայել ՏԴ հետազոտությունը գիտելիքների փոխկախված ձևերի մեջ:

Համակարգային գիտելիքների օրինակը գործածելով՝ 4.1 աղյուսակը պետք է մեկնաբանել հետևյալ կերպ: Համակարգային գիտելիքների վերաբերյալ ՏԴ ուսումնասիրությունը զբաղվում է խնդրի ծագման և հնարավոր զարգացման հարցերի, ինչպես նաև խնդրի մեկնաբանությունների և դրա պատճառների մասին: *Նպատակային և վերափոխման գիտելիքների հետ փոխկապակցված համակարգային գիտելիքներ ձեռք բերելու համար հետազոտական խումբը պետք է պատասխանի երկու հարցի՝ ի՞նչ տեսակի փոփոխությունների, ցանկալի նպատակների և լավագույն փորձի կարիքներին է վերաբերում հետազոտական հարցը (նպատակային գիտելիքներ), ի՞նչ տեխնիկական, սոցիալական, մշակութային, իրավական և այլ հնարավոր միջոցների է վերաբերում հետազոտական հարցը (տրանսֆորմացիոն գիտելիքներ): (Pohl and Hirsch Hadorn, 2007, p. 40).*

Հաջորդ փուլը, հետազոտության և հետազոտական հարցերի որոշումից հետո, ներառում է տվյալների հավաքում, որը, ինչպես վերը նշվեց, կարող է ներառել ինչպես որակական, այնպես էլ քանակական մեթոդներ:

Քանակական հետազոտություն

Քանակական հետազոտությունը սոցիալական վարքագծում փորձում է մշակել համընդհանուր բացատրական օրենքներ՝ վիճակագրորեն չափելով այն, ինչը ենթադրում է ստատիկ իրականություն: Ի տարբերություն դրա, որակական հետազոտությունը չի վերաբերում թվային տվյալների ներկայացմանը, սակայն, վերլուծության շրջանակներում գտնվող խնդրի հասկանալու համար երևույթի մասին խորը և պատկերավոր տեղեկատվության ուսումնասիրություն է ներկայացնում (Yilmaz, 2013):

Այս մեթոդներից որևէ մեկի օգտագործման առավելությունները որոշվում են ուսումնասիրության նպատակով և հիմնականում կախված են հետազոտական հարցերից: Աղյուսակ 4.2-ը ցույց է տալիս քանակական և որակական հետազոտությունների մեթոդաբանության միջև հիմնական տարբերությունները:

Աղյուսակ 4.2. Հետազոտությունների քանակական և որակական մեթոդոլոգիաների միջև առկա տարբերությունները:

Հարթություն	Քանակական հետազոտություն	Որակական հետազոտություն
Կենտրոնացում խնդրի համատեքստի ըմբռնման վրա	Ավելի քիչ	Ավելի շատ
Խմբային հետազոտությունների չափում	Ավելի քիչ	Ավելի շատ
Հետազոտողի մոտիկությունը հետազոտվող խնդրին	Ավելի քիչ	Ավելի շատ
Ուսումնասիրության շրջանակը ժամանակի մեջ	Անմիջական	Հեռավոր շառավիղը
Հետազոտողի տեսակետը	Արտաքին	Ներքին
Տեսական հիմունքներ և հիպոթեզներ	Լավ կառուցված	Պակաս համակարգված
Ճկունություն և հետազոտական վերլուծություն	Ավելի ցածր	Ավելի բարձր

Աղբյուր՝ Almeida, Faria and Queirós 2017:

Հետազոտության Որակական Մեթոդներ

ՏԴ դեպքի ուսումնասիրության որակական մեթոդները պետք է ինտեգրվեն և հիմնավովեն մասնակցությամբ տարբեր ակադեմիական և այլ շահագրգիռ կողմերի, ընդունեն բաց քննարկումներ և գիտելիքների ինտեգրման այլ մոտեցումներ՝ մանրաման տեղեկատվություն ստանալու և ուսումնասիրվող թեմաների խոր ըմբռնման նպատակով:

Նմուշառում

Նմուշառման մեթոդները ծառայում են որպես դեպքերի ընտրության ուղեցույց (կամ հարցազրույց գործընկերների հետ) բնակչության ավելի լայն շրջանակներից: Յուվի Ֆլիկը (2014) առաջարկում է հարցազրուցավարների ընտրության մեթոդներն ու սկզբունքները՝ համաձայն հետազոտության նպատակի:

Նպատակային նմուշառում

Նպատակային ընտրանքի ուժը խորը ուսումնասիրության մեջ է, որը հարուստ է տեղեկատվական դեպքերի ուսումնասիրությամբ, որն ուղղված է հետազոտողի հարցի և այն խնդիրների ուսումնասիրությանը, որոնք նա համարում է անհրաժեշտ: Կա արդյունավետ կողմ, որտեղ հետազոտողը ձգտում է լուծել իրական խնդիրները:

Տրամաբանությունը տեղեկատվության հարուստ դեպքերի որոնումն է, որոնցից հետազոտողը կարող է ավելին իմանալ ուսումնասիրվող խնդրի մասին: Պատկերավորությունը կարևոր չէ նպատակային ընտրանքի դեպքերի ընտրելության համար (Uwe Flick, 2014):

Պատտոնի ուսումնասիրության հիման վրա (2002), Ֆլիկը կարևորում ռազմավարության մշակման և նպատակային նմուշառման անցկացման հետևյալ սկզբունքները՝

- Ծայրահեղ կամ շեղված դեպքերի ընտրություն,
- Հատկապես բնորոշ դեպքերի ընտրություն (այսինքն ՝ այն դեպքերը, երբ հաջողությունն ու ձախողումը հատկապես բնութագրվում են դեպքերի միջին կամ մեծամասնության համար):
- Ժամանակի և ռեսուրսների սահմանափակումների պատճառով հետազոտության նմուշը կարող է փոքր լինել, բայց ներառել դեպքերի առավելագույն տատանումները; Սա ապահովում է բացահայտելու ոլորտում առկա տատանումների և տարբերակման միջակայքը:
- Դեպքերը կարող են ընտրվել ըստ ինտենսիվության, որում ենթադրվում է հետաքրքիր հատկություններ, գործընթացներ, փորձառություններ և այլն:
- Հաջորդ ռազմավարությունում ենթադրվում է կարևոր դեպքերի ընտրություն (օրինակ ՝ ոլորտի փորձագետների

կամ ուսումնասիրության թեմայի հիմնական շահագրգիռ կողմի կարծիքով):

- Ընտրել զգայուն դեպք՝ հետազոտության արդյունքները առավել արդյունավետ ներկայացնելու համար;
- Վերջին սկզբունքները նույնպես օգտակար են, երբ մենք ժամանակի և մարդկանց սահմանափակ ռեսուրսներ ունենք, հարմարության չափանիշը, որը վերաբերում է այն դեպքերի ընտրությանը, որոնց հասանելիությունն ամենադյուրինն է:

Դատողական նմուշառում

Դատողական նմուշառումը մի ռազմավարություն է, որտեղ անձի կոնկրետ պարամետրերը կամ իրադարձությունները ընտրվում են միտումնավոր՝ իմպերատիվ տեղեկատվություն տրամադրելու համար, որոնք հնարավոր չէ ստանալ այլ ընտրություններից (Maxwell, 1996): Այս տեսակի նմուշներում փորձարկվող թեմաները ընտրվում են որոշակի նպատակով: Դատողական նմուշառումը ներառում է դեպքեր, որոնք համարվում են անհրաժեշտ լրացում և այլ դեպքերի համեմատ ավելի հարմար ուսումնասիրության համար:

Իսակիի և Բակարի կարծիքով դատողական ընտրանքը օգտակար է հետևյալ երեք իրավիճակներում կոնկրետ դեպքերի առաջնային ուսումնասիրման համար՝

- ընտրել եզակի դեպքեր՝ հատկապես տեղեկատվական բնույթի,
- ընտրել դժվար հասանելիություն ունեցող, հանրության հատուկ դեպքերի,
- բացահայտել դեպքերի որոշակի տեսակներ՝հետագա մանրամասն քննության համար:

Տեղեկատվական ուղղվածության նմուշառում

Տեղեկատվական ուղղվածության նմուշառումը հիմնականում օգտագործվում է փոքր նմուշներից և առանձին դեպքերից տեղեկատվության օգտակարությունը առավելագույնի հասցնելու համար (Flyvbjerg, 2011): Հիմնվելով Widdowson- ի (2011 թ.) «Դեպքի ուսումնասիրության հետազոտության մեթոդաբանություն» հոդվածի վրա՝ տեղեկատվական ուղղվածության նմուշառման դեպքերը դիտվում են ըստ իրենց կարևորության: Դեպքերն ընտրվում են իրենց տեղեկատվական բովանդակության վերաբերյալ ակնկալիքների հիման վրա: Դրանք կարող են լինել ռիսկային դեպքեր, որոնք կարող են բացահայտել կամ առաջարկել որոշակի եզրակացություններ, կամ քննադատական դեպքեր, որոնք կարող

են օրինակներ լինել, կամ «բնորոշ» դեպքեր, որոնցից տրամաբանական դեդուկցիայի միջոցով կարելի է ընդհանրացումներ անել:

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար՝
Լրացուցիչ նմուշառման մեթոդները ներառում են՝ ռազմավարական նմուշառում, տեսական նմուշառում, պատահական նպատակային նմուշառում, շերտավորված նպատակային նմուշառում, խառը նմուշառում, ձնագնդի նմուշառում և այլն:
Առաջարկվող Նյութեր՝
Որակական Տվյալների Վերլուծություն՝ Նոր մեթոդների աղբյուրների ուղեցույց (2-րդ հրատարակություն) (1994), Miles, M.B. and Huberman, A.M.; Որակական հետազոտությունների նախագծում (2007), Uwe Flick.

Նմուշի կառուցվածքը

Նմուշառման կառուցվածքը որոշվում է նախապես: Տեխնիկայի հիմնական սկզբունքներն են ընտրանքի չափանիշները (օրինակ՝ տեղական հյուրատների ներկայացուցիչը) և նմուշառման հարթությունները, որը ղեկավարում է ընտրանքի ամբողջ գործընթացը: Նմուշի կառուցվածքը կարող է փոփոխվել, վերաձևակերպվել դեպքի ուսումնասիրության ընթացքում:

Նմուշառման չափը

Նմուշի չափի գնահատումը կապված է այս հարցի հետ՝ «Որքան հարցազրույց (կամ դեպքեր) են անհրաժեշտ կոնկրետ թեման ուսումնասիրելու համար»: Սատուրացիայի մեթոդաբանական սկզբունքը հանդիսանում է տվյալների հավաքման որակյալ հետազոտություններում նմուշի չափը որոշելու ընդհանուր ընդունված մոտեցումներից մեկը: Այս մոտեցման համաձայն, հետազոտության ընթացքում հետազոտողը կարող է որոշում կայացնել «կանգ առնել» արդեն հավաքված տվյալների հիման վրա տվյալների հետագա հավաքագրման համար (Saunders et al., 2018):

Առաջարկվող նյութեր՝
Ներածություն որակական հետազոտությունների վերաբերյալ (2014), Uwe Flick, (p. 464-502);

რაოდენობრივიკვლევისმეთოდებისოციალურმეცნიერებებში (2008), ლიაწულაძე, (გვ. 42-43); // Քանակական հետազոտության մեթոդները հասարակական գիտություններում (2008), Lia Tsuladze, (pp. 42-43); Tadevosyan G. 2006 Քանակական հետազոտության մեթոդները հասարակական գիտություններում: մեթոդ (ուսումնական ձեռնարկ):Yerevan

Տվյալների հավաքագրում

Որակական մոտեցումն առաջարկում է տվյալների հավաքագրման մեթոդների բազմություն՝ հարցազրույցներից մինչև խմբային քննարկումներ: Ստորև համառոտ նկարագրված են առավել հաճախ օգտագործվող, ավելի խորը ընթերցումներ կատարելու առաջարկներով մոտեցումներ:

Կարևոր է նշել, որ հետազոտողը պետք է տեղյակ լինի մի քանի հիմնական սկզբունքների մասին (օրինակ ՝ տեղեկացված համաձայնություն, մասնակիցների գաղտնիություն, տվյալների ճշգրտություն և պահպանում), ապահովի տվյալների հավաքագրման էթիկապես հիմնավոր գործընթացի իրականացումը: Քանի որ էթիկական հարցերը տարբերվում են ըստ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների, համոզվի խորհրդակցելով իր համալսարանի հետ, ծանոթանալու այն ընթացակարգերին, որոնք նրանք սահմանում են տվյալների հավաքագրման մի քանի փուլերի համար՝ ներառյալ հարցազրույցների ուղեցույցի ստեղծումը:

Կիսահամակարգված հարցազրույց

Չնայած կիսահամակարգված հարցազրույցի գործընթացը հետևում է նախորոշված թեմաներին՝ առաջարկվող հարցերով, հարցվողները միշտ հնարավորություն ունեն կիսվել իրենց տեսակետներով և նշված հարցերին ավելացնել այլ թեմաներ: Կիսահամակարգված հարցազրույցի քննարկման ուղեցույցը ներառում է հիմնականում բաց հարցեր, մինչ մյուսները առաջանում են ինքնաբուխ ազատ զրույցի ընթացքում (Flick, 2014): Այնուամենայնիվ, որքանով է հետազոտողը հետևում հարցերի ժամանակագրությանը և որքանով է նա հավատարիմ ուղեցույցին, կախված է կոնկրետ ուսումնասիրությունից (Kvale, 2007):

Առաջարկվող Նյութեր՝
Ստեյնար Քվալ Հարցազրույցների անցկացում (Որակական հետազոտությունների անցկացում)

Խորացված հարցազրույց

Խորացված հարցազրույցի մեթոդը զրույց է, որն ուղղված է հետաքրքրող թեմայի խորությունը բացահայտելուն: Գրեգ Գեսթը, Էմիլի Նեյմին և Մարլին Միթչելը (2013) առանձնանում է խորացված հարցազրույցի չորս հիմնական հատկանիշները:

- **Երկար պատասխաններ ենթադրող հարցերի ներառում –** Խորացված հարցազրույցները (ԽՀ) տարբերվում են երկար պատասխաններ ենթադրող հարցերի գերակշռմամբ: ԽՀ - ի քննարկման ուղեցույցում նախատեսված ցանկացած հարց նախատեսված է խոսակցությունը հետաքրքիր թեմայի շուրջ պտտելու համար և կառուցված են այնպես, որ առավելագույնի հասցնեն խոսակցական, մանրամասն և երկար պատասխանների հնարավորությունները:
- **Օգտագործեք ինդուկտիվ զննում՝ պատասխանների խորությանը հասնելու համար** - Խորքային հարցազրույցների միակ որոշիչ բնութագիրը

ինդուկտիվ զննումն է — տալ հարցեր, որոնք հիմնված են հարցազրուցավարի պատասխանների վրա և միաժամանակ կապված են հետազոտության նպատակների հետ:

- **Հարցազրույցը պետք է ունենա երկխոսության տեսք և կատարվի որպես եկխոսություն** – Արհեստավարժ հարցազրուցավարի կողմից անցկացված ԽՀ-ները ակտիվ երկխոսության բնույթ են կրում՝ հարցազրույցի անցկացման տեխնիկան արտաքին դիտորդների համար խաբուսիկորեն պարզ դարձնելով:
- **Անցկացվում են դեմ առ դեմ** - Խորացված հարցազրույցի հիմքում ընկած ինդուկտիվ զննումը պահանջում է, որ հարցազրուցավարը դինամիկ կերպով ձևավորի զննման հարցերը՝ մտքում պահելով և՛ հարցազրույցի նպատակները, և՛ մասնակցի նախորդ պատասխանների բովանդակությունը:

Խորացված հարցազրույցի ուղեցույցը կարող է որոշակի նախնական կառուցվածքի տեսք ունենալ՝ հինված լինելով հարցերի վրա, այնուամենայնիվ, դա պետք է բաց քննարկման տեղ թողնի դեպքի ավելի խորը ընկալման համար:

Պատմողական հարցազրույցներ

Պատմողական հարցազրույցը պակաս համակարգված է խորացված և կիսահամակարգված հարցազրույցի համեմատությամբ:

Հարցազրուցավարը սահմանում է հարցը և այն ժամանակը, որին պետք է անդրադառնա պատմումը: Բացի այդ, պատասխանողը վերցնում է առաջատարությունը: Ընդհանրապես, պատմությունը պատասխանողների ամբողջ կյանքի կամ որոշակի փորձի մասին է: Հարցազրույցավարը ձեռնպահ է մնում այն միջամտություններից, որոնք կարող են ընդհատել պատասխանողին (Flick, 2014):

Ստեյնար Քվալ Հարցազրույցների անցկացում (Որակական հետազոտությունների անցկացում) (Kvale, 2007).

Թեմատիկ խմբեր

Թեմատիկ խմբերը հիմնականում կազմված են մի խումբ մարդկանցից, որոնք ղեկավարվում են հետազոտողների կողմից: Խմբի առանձնահատկությունները և դինամիկան տվյալների հավաքագրման բաղկացուցիչ մասերն են: Թեմատիկ խմբային քննարկման համար օգտագործվում են մարդկային հաղորդակցության հիմնական տարրերը (փորձի, կարծիքների, ընկալումների և արձագանքների փոխանակում) ՝ խմբին հետազոտական խնդիրները լուծելու հնարավորություն տալու նպատակով (Greg Guest et al., 2013):

Թեմատիկ խմբերը, որպես որակական մեթոդ, օգտագործվում են հետազոտության համար՝ իրենց առավելությունների պատճառով: Դրանք ընկալվում է, որպես ավելի հեշտ վերլուծվող, ավելի արագ և ավելի էժան տեղեկատվության աղբյուր և հակված են տեղեկատվության ավելի լայն շրջանակի, քան խորը հարցազրույցները, քանի որ հարցվողները միմյանց խթանում են խմբային գործընթացում (Bergin, Strokes, 2006): Մյուս կողմից, խմբի որոշ անդամներ կարող են սոցիալական ճնշում զգալ և հակված լինեն համաձայնվել ուրիշների կարծիքների հետ, չնայած իրենց անձնական կարծիքը չի համընկնում այլոց տեսակետի հետ, այդպիսով ստեղծելով կոնսենսուս, որի հետ ոչ ոք չի համաձայնվում, բայց և ոչ ոք լիովին չի ընդունում (Bergin, Strokes, 2006):

Խմբի ղեկավարի (համակարգողի) դերը տարբերվում է՝ելնելով թեմատիկ խմբի տեսակից, որը կարող է լինել կամ քննարկում, կամ հարցազրույց: Թեմատիկ խմբում քննարկման ժամանակ համակարգողը թույլ է տալիս քննարկումը հոսի բնականոն հունով, մասնակիցները կարող են միմյանց հարցեր ուղղել, համաձայնվել կամ չհամաձայնել կարծիքի հետ և համոզել այս կամ այն հարցում: Համակարգողը միջամտում է քննարկումանը, այն նորից դեպի քննարկվող թեման ուղղորդելու կամ վեճերը լուծելու համար: Քննարկման վարողը կարող է հետաքրքրվել խմբի անդամների որոշակի հայտարարությունների վերաբերյալ և քննարկումն ավելի խորացնելու ուսումնասիրվող թեմայի ուղղությամբ՝ պահպանելով ընկերական և ազատ մթնոլորտ (Bobby, 2005):

Թեմատիկ խմբային հարցազրույցներում մոդերատորների դերը խմբային փոխազդեցություններն ավելի սերտորեն վերահսկելն է՝ խմբի անդամներին դնելով ոչ թե մասնակիցների, այլ հարցվողների դերում: Քննարկումը տեղի է ունենում հիմնականում վարողի և հասցեագրված պատասխանողի, և ոչ թե խմբի անդամների միջև (Bobby, 2005): Սա խմբի անդամներին իրենց

անհատական կարծիքները արտահայտելու ավելի մեծ հնարավորություն է տալիս:

Մասնակիցների դիտարկում

Այս մեթոդի հիմնական առանձնահատկությունները թույլ են տալիս հետազոտողին ավելի խորանալ դեպքի ուսումնասիրման դաշտում: Իրական կյանքում նման մասնակցությունը թույլ է տալիս հետազոտողներին դիտարկել հետազոտական խնդիրները համայնքի անդամի տեսանկյունից: Այնուամենայնիվ, հետազոտողի մասնակցությունը ազդում է այն բանի վրա, թե ինչ է նա ընկալում (Flick, 2014):

Օգտակար հղումներ՝

Մասնակիցների դիտարկման ընթացքում բջջային հավելվածները (MAXapp, ATLAS. Ti Mobile) կարող են օգնել արդյունավետորեն կառավարել հավաքագրված դաշտային բոլոր տվյալները, ներառյալ գրառումները, լուսանկարները, տեսանյութերը, հարցազրույցները և այլն: Հղում՝ Ti Mobile-ին՝ https://play.google.com/store/apps/details?id=de.maxqda.maxapp&hl=en_US

Առաջարկվող նյութեր՝

Մայքլ Անգրոսինո Ազգագրական և դիտորդական հետազոտությունների իրականացում որակական հետազոտությունների հավաքածուից (Flick 2007) հասանելի է՝ http://93.174.95.29/main/94C

Համատեղ Քարտեզագրում

Քարտեզագրումը վերաբերում է դեպքի ուսումնասիրության ընթացքում հետազոտողների աջակցությամբ համայնքի անդամների կամ այլ շահագրգիռ կողմերի կողմից ստեղծված կամ նկարված քարտեզագրական նյութերին: Սա գործընթաց է, որի միջոցով տեղեկատվությունը ներկայացվում է տարածական ձևով:

CaucasusT-ի շրջանակներում դեպքի ուսումնասիրություն Կազբեգիի քաղաքապետարանում: Մասնակցային քարտեզագրում Խուրփիսի գյուղում

Տեղացիները, ովքեր ուսումնասիրվող շրջանի բնիկներ են, կարող են արագ փոխանցել իրենց մտապահած պատկերները և ընկալումները, ինչպես նաև շրջակա միջավայրի մասին գիտելիքները իրենց

պատկերացումից նախապես տպագրված քարտեզի վրա: Համակարգողը կարող է մասնակիցներին հնարավորություն տալ իրենց գիտելիքներն ու գաղափարները ինտեգրել ուսումնասիրվող տարածքի քարտեզին (կախված հետազոտական հարցերից, քարտեզը կարող է կենտրոնացած լինել տեղական փողոցային կամ շրջանային մակարդակի վրա, ծածկել ամբողջ համայնքը/գյուղը կամ նույնիսկ պատկերացնել ուսումնասիրվող տարածքը ազգային, տարածաշրջանային կամ միջազգային համատեքստում), միաժամանակ նպաստելով թեմատիկ ուսումնասիրության նպատակների ոչ ֆորմալ քննարկմանը քարտեզի լեզվով (Narayanasamy, 2009):

Կառուցվածքային հարցաշար՝ որակական տվյալների օժանդակման համար

Հարցազրույցների և թեմատիկ խմբերի հետ միասին հետազոտողը կարող է քանակական տեղեկություններ հավաքել սեռի, տարիքի, կրթության և այլ համապատասխան տվյալների վերաբերյալ հետազոտության համար (օր.՝ գրանցման ձևի միջոցով տե՛ս Գծապատկեր 4.4): Այս մոտեցումն օգտագործվում է անհրաժեշտ լրացուցիչ քանակական տեղեկատվություն հավաքելու համար, որը հետագայում կլրացնի ստացված որակական տվյալները: Ստացված քանակական տվյալները կարող են օգտագործվել տվյալների վերլուծության և համեմատական վերլուծության ընթացքում՝ բնակչության տարբեր խմբերի հարցազրույցի արդյունքների պոտենցիալ օրինաչափություններ գտնելու համար (խառը մեթոդ):

Գծապատկեր *4.3. զբոսաշրջության ներկայացուցիչների համար գրանցման ձևի օրինակ*

1. **Պատասխանողի անունը**	
2. **Սեռը**	
1. Արական	2. Իգական
3. **Տարիք**	
4. **Կրթություն**	
1. Միջնակարգ դպրոց	
2. Բակալավրիատի աստիճան	
3. Մագիստրոսի աստիճան	
4. Դոկտորական աստիճան	

5. **Պատասխանողի ծագումը**
6. **Տնտեսական ոլորտը**
7. **Տնտեսական գործունեության տեսակը**
1. Հյուրանոց (4*-5*)
3. Հյուրանոցային տիպի հիմնարկ / Հյուրատուն
4. Սրճարան-ռեստորան
5. Այլ
8. **Գործողության սկիզբը**
9. **Դիրքը տնտեսական գործունեության մեջ**
10. **Այս գործունեության մեջ ներգրավված անձանց մոտավոր թիվը** (**առկայության դեպքում**)
11. **Բիզնեսի ղեկավար**
1. Տեղացի մշտական բնակիչ)
2. Տեղական (սեզոնային)
4. Օտարերկրացի
5. Այլ
12. **Լոկացիա (թաղամաս / գյուղ) և բիզնեսի փաստացի հասցեն**

Աղբյուր՝ գրանցման ձևը մշակվել է համատեղ միջդիսցիպլինար հետազոտական նախագծի «զբոսաշրջության և հասարակական տնտեսական գործունեության միջև կապ»: «Լեռնային շրջաններում կայունության ձևավորում» խորագրով գիտաժողովը, որն իրականացվում է ՏՊՀ-ի և Գիսենի համալսարանի կողմից 2017-ից մինչև 2020 թվականն ընկած ժամանակահատվածում և ֆինանսավորվում է Վրաստանի Շոթա Ռուսթավելիի անվան ազգային գիտական հիմնադրամի կողմից:

Գծապատկեր 4.4. Տվյալների վերլուծության փուլերը

1. **Տեսա և ձայնա ֆայլերի վերծանում**
2. **Բոլոր տեսակների տվյալների կոդավորում**
3. **Վերլուծության արդյունքում ստացված և կոդավորված Հատվածների ուսումնասիրություն**

Տվյալների գրառում և վերծանում

Թեմատիկ խմբերի յուրաքանչյուր հարցազրույց և քննարկում պետք է գրանցվի ավելի լավ փաստաթղթավորման համար: Կախված առկա գործիքներից և մասնակիցների համաձայնությամբ կարող են օգտագործվել տարբեր մեթոդներ, ինչպիսիք են աուդիո կամ տեսագրություն կամ գրառումների կատարում: Հետագայում հավաքված տեղեկատվությունը կարող է գրավորի վերածվել: Խորհուրդ է տրվում գրավոր արձանագրությունը ձայնագրվածի հետ և համոզվել, որ անհրաժեշտության դեպքում փոխվել են գործընկերների / հարցազրույցի դեպքերի բոլոր նույնականացման տեղեկությունները (ավելի մանրամասն տեղեկության համար տե՛ս Udo Kuckartz, 2014), և վերաշարադրել այնքան ճշգրիտ, որքան որ պահանջում են հետազոտական հարցերը:

«Կարևոր է նշել, որ 2018-ի մայիսից տվյալների պաշտպանության ընդհանուր կանոնակարգը (GDPR) ուժի մեջ մտավ և փոխեց ԵՄ մասնավոր քաղաքացիների անձնական տվյալների մշակման կազմակերպությունների ձևը (Sirur et. al, 2018):

Քաղաքացիները նոր իրավունքներ ստացան, և տուգանքներից խուսափելու համար կարևոր է, որ կազմակերպությունները հետևեն GDPR կանոնակարգերին: Հետևաբար, անհրաժեշտ է ունենալ գրավոր համաձայնություն կամ որևէ այլ պահանջվող փաստաթուղթ հարցվողներից՝իրենց անձնական տվյալները մշակելու համար:

Տվյալների վերլուծություն

Տվյալների որակական վերլուծության շատ մեթոդներ օգտագործում են հետևյալ երեք քայլերը (Գծապատկեր. 4.4):

Ուդո Կուկարցը իր գրքում նկարագրում է տեքստի վերլուծության երեք մեթոդ `համակարգչային աջակցությամբ որակական տվյալների

վերլուծության մոտեցման միջոցով: «Տեքստի որակական վերլուծություն» (Kuckartz, 2014): -

- **Թեմատիկ** տեքստի որակական վերլուծություն,
- **Գնահատող** տեքստի որակական վերլուծություն,
- **Տեսակի ձևավորում** տեքստի վերլուծություն:

Առաջարկվող նյութեր՝

Ներածություն որակական հետազոտությունների վերաբերյալ՝ (2014), Յուվի Ֆլիկ, (p. 574-962);

Որակական տվյալների հավաքում՝ Կիրառական հետազոտությունների դաշտային ձեռնարկ (2013), Գրեգ Գեստ, Էմիլի Է. Նամեյ, Մերիլին Լ. Միտչել (p. 331-610)

თვისებრივიმეთოდებისოციალურკვლევაში (2016), თინათინზურაბიშვილი, (გვ. 16-36); // Որակական մեթոդներ սոցիալական հետազոտություններում (2016), Թինաթին Զուրաբիշվիլի, (pp. 16-36);

Կյուրեղյան Ե. Ա. 2006 Կիրառական սոցիոլոգիա. Երևան

Թադևոսյան Գ. 2006 Որակական սոցիալական հետազոտություն. Տեսության մեթոդաբանություն. Մեթոդ (ուսումնական ձեռնարկ): Երևան

Պաշտոնական իրավական տեքստի վերաբերյալ լրացուցիչ տեղեկություններ ստանալու համար հետևեք այս հղմանը՝ https://gdpr-info.eu/

Բովանդակության Որակական Վերլուծություն

Բովանդակության վերլուծությունը վերաբերում է արձանագրված մարդկային հաղորդակցության ընկալման սոցիալ-գիտական մեթոդների թվին, ինչպիսիք են ՋԼՄ-ները, քաղաքական փաստաթղթերը, նամակները և նույնիսկ տեսանյութերը, մասնավորապես, գրավոր տեքստերը: Գործնականում մեթոդաբանությունը ներառում է տեքստային տեղեկատվության բաժանման գործընթացը փոքր հատվածների (պարբերություններ, նախադասություններ, արտահայտություններ կամ առանձին բառեր), որոնք այնուհետև խմբավորվում են ընդհանուր իմաստային կոդերի հիման վրա (Baxter, 2009):

Ֆիլիպ Մայրինգը (Mayring, 2000) մանրամասն տեղեկություններ է տրամադրում որակյալ բովանդակության վերլուծության, սկզբունքների և ընթացակարգերի մասին, համակարգչային ծրագրային ապահովման

միջոցով, տվյալների որակական վերլուծության համար (CAQDAS): Բովանդակության որակական վերլուծության հիմնական սկզբունքներից մեկն այն է, որ կատեգորիաները գտնվում են տվյալների վերլուծության կենտրոնում: Տեքստի մեկնաբանման ասպեկտները, ըստ հետազոտական հարցերի, բաժանվում են կատեգորիաների, որոնք պետք է մանրակրկիտ մշակվեն և վերանայվեն վերլուծության գործընթացում:

Համակարգչային օժանդակությամբ որակական տվյալների վերլուծության ծրագրային ապահովման որոշ տարածված արտադրանքներ են՝ MAXQDA, ATLAS.ti, NVivo:

Փորձ** CaucaSusT **նախագծից՝

Զգուշացում՝** CaucaSusT **դեպքի ուսումնասիրության փորձի հիման վրա՝ կարճաժամկետ դեպքի ուսումնասիրության ընթացքում (երկու շաբաթ), վերը նշված մեթոդների ընթացակարգերի համաձայն տվյալների վերլուծություն իրականացնելը ճնշող է: Այնուամենայնիվ, դեպքի ուսումնասիրության մեջ որակական տվյալների ինտեգրումը համարվում է յուրաքանչյուր հարցազրույցի ռեզյումեի սփեղծումը դաշտային աշխատանքներից անմիջապես հետո: Ուսումնական նպատակներով կարող է իրականացվել ուսանողների, դասախոսների ուսուցումը տվյալների վերլուծության և ծրագրային ապահովման որակական մեթոդների օգտագործմամբ:

Առաջարկվող Նյութեր

Qualitative Text Analysis: A Guide to Methods, Practice and Using Software (2014), Kuckartz, Udo, (p. 69-120);

Forum: Qualitative Social Research, Qualitative Content Analysis (2000), Mayring Philipp.

Useful Links:

Several manuals on content analysis can be downloaded here:

https://www.maxqda.com/download/manuals/MAX2020-Online-Manual-Complete-EN.pdf

http://downloads.atlasti.com/docs/manual/atlasti_v8_manual_en.pdf

http://download.qsrinternational.com/Document/NVivo11/11.3.0/en-US/NVivo11-Getting-Started-Guide-Pro-edition.pdf

Արդյունքների պատկերավորում

Գոյություն ունեն գիտական և ոչ գիտական լսարանների տվյալների որակական վերլուծության արդյունքները ներկայացնելու տարբեր հիմնական և նորարարական եղանակներ:

- գրաֆիկա, աղյուսակներ,
- մոտավոր քարտեզներ,
- պատասխանողների մեջբերումներ
- Word, Code Clouds
- փաստաթղթի նկար
- լուսանկար և տեսագրություն,
- արվեստի տարբեր տեսակներ (գեղանկարչություն, թատրոն)

Հետազոտության Քանակական Մեթոդներ

Ուսումնասիրության քանակական մեթոդների կիրառումը տրանսդիսցիպլինար գործի ուսումնասիրության ընթացքում կարող է ապահովել ընդհանրացված տվյալների ստացման, ուսումնասիրվող թեմայի մասշտաբների գնահատման և լայն աշխարհագրական տարածքի լուսաբանման առավելությունները:

Նմուշառում

Որակական հետազոտություններում կիրառվող մեթոդներից մեկը նմուշառման մեթոդն է: Դրա առավելությունն կայանում է, դրա արդյունքները ընդհանրացնելու հնարավորության ստեղծման մեջ: Վիճակագրական ամփոփումը հիմնված է հավանականության տեսության վրա, որտեղ հետազոտողները հետևում են փոքր խմբի օրինաչափություններին, որը նաև կոչվում է նմուշ, և գնահատում են հավանականությունը, որ դիտարկվող օրինաչափությունը կպահպանվի ավելի մեծ խմբում, ինչպիսիք են պոպուլյացիան (De Vaus, 2002):

Պարզ պատահական ընտրանք (ՊՊԸ)

ՊՊԸ ընտրության համար կան հինգ քայլեր (De Vaus, 2002)՝

Քայլ	**Պարզ պատահական ընտրանք** (ՊՊԸ)
1.	Ստանալ ամբողջական նմուշառման շրջանակ,

2.	Յուրաքանչյուր դեպքին տալ եզակի անուն՝ սկսելով մեկից,
3.	Սահմանել պահանջվող ընտրանքի չափը,
4.	Ընտրել ընտրանքի չափի համարներ պատահական թվերի աղյուսակից;
5.	Ընտրել դեպքեր, որոնք համապատասխանում են պատահականորեն ընտրված թվերին:

Համակարգված նմուշառում

Համակարգված նմուշառման փուլեր Քայլեր	**Համակարգված նմուշառում**
1.	Ստանալ նմուշառման շրջանակ,
2.	Որոշեք բնակչության թիվը (օր.՝ 100),
3.	Սահմանել պահանջվող ընտրանքի չափը (e.g. 20);
4.	Հաշվարկել նմուշառման բաժինը, բաժանելով բնակչության չափը անհրաժեշտ նմուշի չափին (100÷20=5),
5.	Ընտրեք նախնական կետը պատահականորեն ընտրելով 1-ից մինչև 5 թիվը (կամ ինչ որ լինի նմուշառման մասնաբաժինը, օրինակ՝ ընտրեք 3 թիվը),
6.	Ընտրված թիվը ելակետ է, այսպիսով դեպք 3-ը ընտրված է,
7.	Օգտագործել նմուշառման չափը յուրաքանչյուր n-րդ գործի ընտրության համար: 5 ընտրանքի բաժիններից Ընտրել յուրաքանչյուր 5-րդ դեպքը և ստանալ 20 դեպքերից նմուշառում:

Շերտավորված նմուշառում

Շերտավորված նմուշը ՊՊԸ-ի փոփոխությունն է և նախատեսված է ավելի ներկայացուցչական և, հետևաբար, ավելի ճշգրիտ ընտրանքների համար: Բայց այս ավելի մեծ ճշգրտությունը գալիս է ի հաշիվ ավելի բարդ ընթացակարգի շնորհիվ: Շերտավորված նմուշառմանը բնորոշ են ՊՊԸ-ին նմանատիպ սահմանափակումներ: Օրինակ՝ պետք է լինեն նույնը տարբեր խմբերի համամասնությունները, ինչպիսի բնակչության շրջանում էլ որ այն կատարվի:

Կլաստերի բազմաստիճան նմուշառում

Կլաստերային ընտրանքները բազմաբնույթ փուլերում բնակչությունը բաժանում են ավելի փոքր խմբերի (կլաստերների), որոնք այնուհետև բաժանվում են ենթախմբերի ՝ տվյալների առաջնային հավաքագրումը պարզեցնելու համար, բայց դեռևս կիրառելի են ավելի լայն բնակչության համար: Նմուշառման այս մեթոդը նվազ ծախսատար է, ինչը նաև առավելություն է, իսկ անհրաժեշտ ընթացքը ներառում է հետևյալ քայլերը (օրինակ՝ քաղաքի այն բնակչությունը, որի համար չկար բնակիչների ընտրանքային շրջանակ) (De Vaus, 2002):

Քայլ	Բազմափուլային Կլաստերային Նմուշառում
1.	Քաղաքը բաժանեք շրջանների (օր.՝ ընտրազանգված, մարդահամարի շրջաններ). Այս տարածքները կոչվում են կլաստերներ:
2.	Ընտրեք ՊՊԸ այս կլաստերներից:
3.	Ձեռք բերեք ավելի փոքր տարածքների ցուցակ (օրինակ՝ բլոկներ) ընտրված կլաստերենրի շրջանակներում:
4.	Տվյալ փուլում ընտրված յուրաքանչյուր կլաստերներից ընտրեք ավելի փոքր տարածքների ՊՊԸ-ները
5.	Յուրաքանչյուր ընտրված բլոկի համար ձեռք բերեք տնային տնտեսությունների հասցեների ցուցակ (թվարկում):
6.	Ընտրեք հասցեների SRS ընտրված բլոկներից:
7.	Յուրաքանչյուր ընտրված հասցեում ընտրեք անհատ՝նմուշառմանը մասնակցելու համար:

Տվյալների հավաքագրումը

Տվյալների հավաքագրման քանակական մեթոդները տարբեր ձևերով հետաքննում են կառուցվածքային տվյալները, այդ թվում `անձին տեղում այցելելը, պատասխանողին հեռախոսով զանգելը, հարցաթերթիկի հղումը սոցցանցերում ուղարկելը կամ տեղադրելը:

Դեմ առ դեմ հարցումներ կամ հարցազրույցներ

Դեմ առ դեմ հարցումները կամ հարցազրույցները ենթադրում են հարցվողի հետ հարցազրուցավարի հանդիպում՝ հարցումն անցկացնելու համար: Հարցախուզում կատարողը ընթերցում է հարցերը և ձայնագրում

պատասխանողին: Դա կարելի է իրականացնել՝ ձևաթղթի վրա նշում կատարելու կամ համակարգչի օգտագործմամբ (Schröder, 2016):
Էլեկտրոնային տվյալների հավաքագրման միջոցները հատկապես նախընտրելի են կարճաժամկետ դեպքերի ուսումնասիրության համար՝ ժամանակի խնայողության նպատակով, որը պետք է օգտագործվի տվյալները թղթից տվյալների բազա տեղափոխելու համար:

Օգտակար հղումներ.
Բջջային հավելվածի աջակցությամբ տվյալների բաց աղբյուրի հավաքագրման գործիքներ՝
KoBoToolbox: https://www.kobotoolbox.org/;
Open Data Kit: https://opendatakit.org/;
Google form (not available mobile app): https://www.google.com/forms/about/.

Հեռախոսային հարցազրույցներ

Հեռախոսային հարցազրույցները ենթադրում են հեռախոսային կապ հաստատել նմուշառման համար ընտրված անձանց հետ և հարցեր տալ հեռախոսով: Հեռախոսային հարցազրույցի մեթոդները զրուցավարներին թույլ են տալիս ստեղծել հարաբերություններ, միաժամանակ պահպանելով հարցվողների անանունությունը: Համեմատաբար հեշտ է նաև հետևել հարցվողներին, ովքեր տանը չեն, և հեռախոսային հարցազրույցները շատ ավելի էժան են, քան անձնական հարցազրույցները, քանի որ դրանք չեն ենթադրում ոչ մի ճանապարհորդություն (De Vaus, 2002):

Ինտերնետային հարցումներ, վեբ էջեր

Վեբ էջերում ներառված հարցաթերթիկներն ունեն հարցաթերթիկների բոլոր դինամիկ, ինտերակտիվ հատկությունները, ինչպես նաև տպավորիչ տեսողական բարելավումները կարող են հասանելի լինել ինտերնետում: Սա ենթադրում է հարցաթերթիկի տեղադրում վեբ սերվերի վրա և խնդրել, որ հարցվողները այցելեն համապատասխան վեբ էջ՝ հարցաթերթիկին պատասխանելու համար (De Vaus, 2002):

Տարածական տվյալներ

Դաշտային աշխատանքի վերաբերյալ հետազոտողները կարող են լրացուցիչ հավաքել տարածական տվյալներ, ինչպիսիք են հարցազրույցի

գործընկերների գտնվելու վայրը կամ զբոսաշրջության տարբեր ենթակառուցվածքները, բնական ռեսուրսների բաշխում, հնարավոր դիտակետեր, որոնք կարող են մշակվել զբոսաշրջության նպատակներով: Այս նպատակով բջջային հավելվածի տեսքով առկա են մի քանի գործիքներ:

Տվյալների վերլուծություն

Նկարագրական վիճակագրություն

Նկարագրական վիճակագրությունն այն վիճակագրությունն է, որն ամփոփում է նմուշի դեպքերի պատասխանների օրինաչափությունները: Դեվիդ դե Վաուս (De Vaus, 2002) տարբերակում է նկարագրական վերլուծության իրականացման և ներկայացման երեք լայն ձև՝ աղյուսակային, գրաֆիկական և վիճակագրական տվյալներ:

- **Աղյուսակային**՝ Աղյուսակային վերլուծությունը ենթադրում է վերլուծության արդյունքների ներկայացում աղյուսակների տեսքով: Սա կարող է լինել հաճախականության աղյուսակի, խաչաձև աղյուսակի կամ որևէ այլ տեսակի աղյուսակի պարզ ձևով:
- **Գրաֆիկական**՝ Հաճախ աղյուսակում պարունակվող տեղեկատվությունը կարող է ներկայացվել որպես գրաֆիկ: Պարզ վերլուծության համար

գրաֆիկը կարող է ավելի հեշտությամբ ցուցադրել օրինակները, քան աղյուսակը:

- **ՎիճակագրականՎիճակագրությունը տրամադրում է տեղեկատվության ամփոփ չափումներ**, **որոնք պարունակում են մի շարք դեպքեր**: Այս նկարագրական վիճակագրությունը հաճախ մեկ թիվ է և չի պարունակում այնքան տեղեկատվություն, որքան աղյուսակը կամ գրաֆիկը, բայց դրանք կարող են հեշտությամբ ընկալել դեպքերի մի շարք:

Առաջարկվող նյութեր

Հարցում սոցիալական հետազոտությունների վերաբերյալ (2002), David de Vaus (p. 158 - 187)

რაოდენობრივიკვლევისმეთოდებისოციალურმეცნიერებებში (2008), ლიაწულაძე, (გვ. 14-20); // Քանակական հետազոտության մեթոդները հասարակական գիտություններում (2008), Lia Tsuladze, (pp. 45-52);

Թադևոսյան Գոհար. Որակական սոցիալական հետազոտություն. Տեսության մեթոդաբանություն. Մեթոդ (ուսումնական ձեռնարկ): Երևան, 2006: http://lib.ysu.am/close_books/262135.pdf

Արդյունավետ վիճակագրություն

Սովորաբար, մեզ չի հետաքրքրում պարզապես նկարագրել նմուշում ընդգրկված անձանց վերաբերմունքն ու հատկությունները: Փոխարենը, մենք ուզում ենք արդյունքն ընդհանուր առմամբ ընդհանրացնել ավելի լայն բնակչության վրա: Ենթադրվող վիճակագրության գործառույթն է գաղափար տրամադրել այն մասին, թե արդյոք նմուշում նկարագրված օրինաչափությունները հավանաբար կիրառվելու են այն համայնքում, որտեղից վերցվում է նմուշը: Երբ ունենք նմուշ, որը ստացվում է հավանականության ընտրանքի մեթոդներով, մենք կարող ենք օգտագործել եզրակացության վիճակագրություն (De Vaus, 2002):

Միակողմանի վերլուծություն

Միակողմանի վերլուծության հիմնական մասը նկարագրում է փոփոխականների բաշխումը: Քանի որ բոլոր փոփոխականներն ունեն երկու կամ ավելի կատեգորիաներ կամ արժեքներ, մենք կարող ենք

ուսումնասիրել դեպքերի բաշխման եղանակը այս կատեգորիաների միջև: Նման բաշխման մի շարք ասպեկտներ պետք է քննարկվեն (De Vaus, 2002):

- **Պարզ նկարագրություն**՝ քանի՞ մարդ է պատկանում որոշակի կատեգորիաների: Ո՞ր կատեգորիաներն ունեն շատ դեպքեր, և որոնք՝ քիչ:
- **Տիպիկություն / կենտրոնական միտում**. գործերը հակվա՞ծ են պատկանել որոշակի կատեգորիաների: Ո՞րն է/որոնք են բնորոշ կատեգորիաները, որոնց մարդիկ պատկանում են:
- **Վարիացիա**՝ դեպքերը կենտրոնացված են մի քանի կատեգորիաների մեջ, թե՞ դրանք ողջամտորեն հավասարապես տարածվում են կատեգորիաների վրա: Որքանո՞վ է նմուշը միանման (միատարր) կամ տարատեսակ (տարասեռ):
- **Համաչափություն / շեղում**՝ այն փոփոխականների համար, որտեղ կատեգորիաները դասակարգվում են ցածրից բարձր, դեպքերը հակվա՞ծ են հավաքվել դեպի թույլ կամ բարձր վերջ: Թե՞ դրանք հավաքվում են դեպի փոփոխականի կեսը:

Հավաքված տվյալները վերլուծելու համար մատչելի են տվյալների վերլուծության տարբեր ծրագրեր, ինչպիսիք են ՀԳՎՓ -ն (Հասարակական գիտությունների վիճակագրական փաթեթ), Excel կամ R:

Առաջարկվող նյութեր

Հարցում սոցիալական հետազոտությունների վերաբերյալ (2002), Դեվիդ դե Վաուս (p. 264 - 316)

სოციოლოგიურიმონაცემთაანალიზი (2006), ნინოდურგლიშვილი, (გვ. 60-84) // Սոցիոլոգիական տվյալների վերլուծություն (2006), Նինո Դուրգլիշվիլի, (pp. 13-21)

რაოდენობრივიკვლევისმეთოდებისოციალურმეცნიერებებში (2008), ლიაწულაძე, (გვ. 53-63); // Քանակական հետազոտության մեթոդները հասարակական գիտություններում (2008), Լիա Ցուլաձե, (pp. 45-52);

Քանակական հետազոտության արդյունքների պատկերայնավորման ձևերը

- Գրաֆիկներ;
- Աղյուսակներ;
- Մոտավոր քարտզներ;
- Քարտեզներ.

Խառը Հետազոտական Մեթոդներ

Բացի որակական և քանակական հետազոտության մեթոդների առանձին օգտագործումից, այդ մեթոդները կարող են համատեղվել խառը մեթոդների հետազոտության մեջ: Ըստ Գրինի (2007), խառը մեթոդների մտածողությունը բացահայտեց «տեսնելու և լսելու բազմաթիվ եղանակներ» (p. 20): Ավելին, այն հիշատակվում էր որպես «երրորդ հետազոտական պարադիգմ» (Johnson & Onwuegbuzie, 2004, p. 15) և «նոր աստղ հասարակագիտական երկնքում» (Mayring, 2007, p. 1):

«[Խառը մեթոդների հետազոտությունը սահմանվում է] որպես հետազոտություն, որի ընթացքում հետազոտողը հավաքում և վերլուծում է փվյալները, ինտեգրում է գտածոները, և եզրակացություններ է անում ՝ օգտագործելով ինչպես որակական, այնպես էլ քանակական մոտեցումներ կամ մեթոդներ մեկ ուսումնասիրության կամ հետազոտական ծրագրի շրջանակներում (Tashakkori & Creswell, 2007b, p. 4) »:

Ըստ խառը մեթոդների հետազոտության առաջամարտիկ Ջոն Վ. Քրեսվելի, խառը մեթոդների հետազոտության հիմնական առավելությունն այն է, որ «այն թույլ է տալիս օգտագործելու ուժեղ կողմերը, որոնք փոխհատուցում են ինչպես քանակական, այնպես էլ որակական հետազոտությունների թույլ կողմերը (Creswell and Clark, 2017, p. 95):

Այնպիսի հետազոտության դեպքում, որն ուղղված է ավելի բարդ սոցիալական երևույթների վերլուծությանը և իրական խնդիրների բացահայտմանը, բնորոշ է խառը մեթոդների օգտագործումը ինչը հաճախ դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացի ընթացքում կիրառելու լավագույն մոտեցումն է:

Ի լրումն խառը մեթոդների, հետազոտության որոշակի մեթոդներ հատուկ ուղղված են գիտելիքի տարբեր աղբյուրների համախմբմանը և, այդպիսով, կարող են հանդիսանալ ՏԴ դեպքերի ուսումնասիրության հետազոտության առանցքը: Դրանցից մի քանիսը նկարագրված են հաջորդ բաժնում:

Միջգիտակարգային և անդրգիտակարգային (TD) մեթոդներ

Համակարգային վերլուծություն

Systema-ն (հունարեն) կազմակերպված ամբողջություն է, մարմին, «առարկաների ամբողջություն, ինչպես նաև առարկաների և դրանց հատկությունների միջև կապեր» (Hall, A.D. and R.E. Fagen, 1956):
Համակարգի ընդհանուր հայեցակարգը տեղավորվում է անդրգիտակարգային (TD) հետազոտության մեջ, որի նպատակն է անդրադառնալ հասարակության բարդ երևույթներին:
Մեզ շրջապատում գոյություն ունեն տարբեր տեսակի համակարգեր, ներառյալ՝

- **Բնապահպանական համակարգեր**՝ ինչպիսիք են արևադարձային անտառներ, խութ, լեռնային լիճեր և այլն:
- **Տեխնիկական համակարգեր**՝ Մեքենաներ, արտադրական օբյեկտներ
- **Սոցիալական համակարգեր**՝ Օրգանիզմների, հասարակության բնակչություն (տեղականից միջազգային մակարդակ), տարբեր համայնքներ և մշակույթներ, անձանց խմբեր (այսինքն ՝ ընտանիք, հանցախումբ) կամ կրթական համակարգ:

Համակարգի առանցքային հասկացությունը

System - An organized entity made up of interrelated and interdependent parts.

Սահմանները, **որոնք սահմանում են համակարգը և տարբերակում են այն շրջակա միջավայրի այլ համակարգերից** (**սահմանված է տարբեր հարթություններով**):

Համակարգի բաղադրիչները (**օրինակ՝ զբոսաշրջության համակարգ**, **ենթակառուցվածքներ**, **բնակչություն**, **բնական պաշարներ**, **բնակեցում**, **տեսարժան վայրեր**):

Ազդեցության փոփոխականներ / գործոններ

Յուրաքանչյուր (միջուկային) համակարգ սահմանվում է իր սահմաններով, որոնք առանձնացնում են այն շրջակա միջավայրից, այդ սահմանները կարող են որոշվել տարբեր չափումներով, ինչպիսիք են՝

- տարածական (աշխարհագրական, վարչական),
- կառուցվածքային (գործընթացների հիման վրա),

- բովանդակային (թեմաներ, խնդիրներ),
- ինստիտուցիոնալ (վարչարարություն),
- անձնային (դերակատարներ):

Հետազոտության և ուսուցման նպատակների համար համակարգի սահմանները կարող են որոշվել `հիմնվելով հատուկ հետազոտական հարցի և ուսումնասիրության սահմանափակման վրա: Հիմնական համակարգը այն է, ինչի վրա մենք կարող ենք ազդել մեր հետազոտությունների միջոցով:

Համակարգի բաղադրիչները կարող են ներառել տարբեր առարկաներ, ինստիտուտներ, բնական ռեսուրսներ կամ ենթակառուցվածքների տարրեր: «Համակարգ» տերմինը վերաբերում է այս տարրերի կապերին և փոխազդեցությանը: Համակարգը (և դրա յուրաքանչյուր բաղադրիչ) ազդում են մի շարք գործոնների վրա `ինչպես հիմնական համակարգի ներսից, այնպես էլ նրա շրջապատից:

***Անդրգիտակարգային** (TD) **հետազոտական նախագիծը կարող է ինքնին համակարգ կազմել: Այս դեպքում հետազոտողները և շահագրգիռ կողմերը (այսինքն՝ պետական և այլ հասարակական հաստատությունների, մասնավոր հատվածի, քաղաքացիական հասարակության հատուկ գիտական ուղղությունների հետազոտողներ և դերակատարներ) կազմում են համակարգի տարրերը և փոխգործակցությունը դեպքերի ուսումնասիրության ընթացքում (այսինքն ՝ քննարկելով, թե ինչի մասին է խնդիրը, հարցը ուսումնասիրելով, արժեքների և նպատակների շուրջ խորհրդակցելով կամ միջոցներ մշակելով) բաղկացած է համակարգից**:*

Գծապատկեր 4.5. Անդրգիտակարգային (TD) հետազոտական նախագիծը համակարգ է, որը ստեղծվել է համատեղ հետազոտական գործընթացի միջոցով:

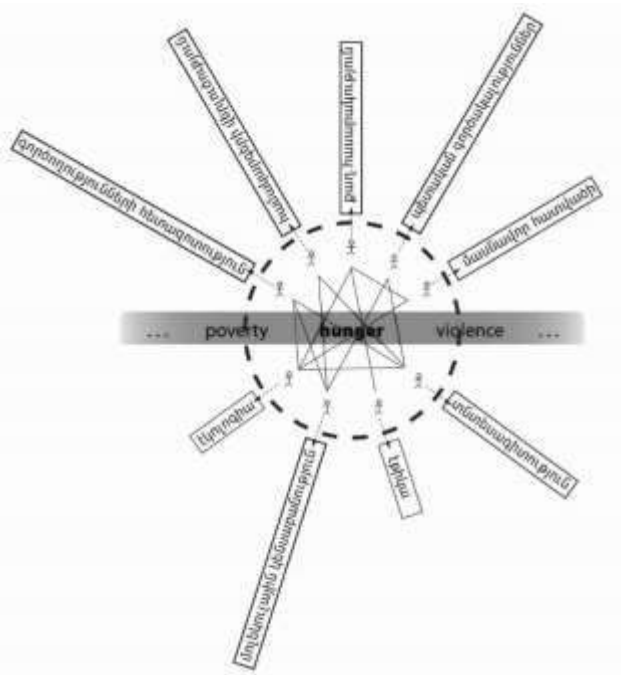

Աղբյուրը՝ Անդրգիտակարգային (TD) հետազոտության մեթոդաբանական մարտահրավերները (2008), Christian Pohl and Gertrude Hirsch Hadorn:

Զբոսաշրջությունը հիբրիդային համակարգի օրինակ է, որը բնութագրվում է սոցիալական, տնտեսական և կենսաֆիզիկական բաղադրիչների բարդ փոխազդեցությամբ (Նկար 5.6): Զբոսաշրջային ուղղության վրա ազդող պոտենցիալ գործոնները ներառում են՝

- Արտաքին՝ կլիմայի գլոբալ փոփոխություն, զբոսաշրջիկների պահանջարկ, զարգացման ազգային կամ միջազգային ֆոնդեր,
- Ներքին՝ լեզվի հմտություններ և տեղի բնակիչների կողմից զբոսաշրջիկներին հյուրընկալելու պատրաստակամություն, առկա ռեսուրսներ:

Գծապատկեր 4.6. Համակարգի կառուցվածքը տեղական համայնքի անդրգիտակարգային (TD) իրավիճակի/դեպքի ուսումնասիրման դեպքում:

Աղբյուրը՝ (https://a248.e.akamai.net/secure.meetupstatic.com/photos/event/d/8/3/9/highres_440215353.jpeg)

Ուսումնասիրվող խնդրի յուրաքանչյուր կողմի համար կարող է մշակվել համակարգի մոդել: Համակարգի մոդելը պետք է ինտեգրի շահագրգիռ կողմերի տարասեռ գիտելիքները (նաև հիշատակվում է որպես անդրգիտակարգային (TD) հետազոտության պրակտիկայի դերակատարներ): Բացահայտվում և նկարագրվում են հիմնական փոփոխականներն ու պարամետրերը, և նրանց հարաբերությունները միմյանց հետ որոշվում են շահագրգիռ կողմերի սեմինարների, ինչպես նաև ֆոկուս խմբերի և հարցազրույցների ընթացքում: Այս գործընթացի նպատակն է կառուցել ֆունկցիոնալ համակարգի մոդել և զարգացնել ուսումնասիրվող համակարգի համատեղ ըմբռնումը, որը կարող է հիմք

հանդիսանալ հասցեագրված խնդրի պոտենցիալ լուծումների մշակման համար (այսինքն՝ սցենարի կառուցումը, տե՛ս ստորև սցենարի զարգացման բաժինը): Բացի այդ, համակարգի մոդելավորման գործընթացը կարող է ուսուցման գործընթաց հանդիսանալ և՛ պրակտիկ դերակատարների, և՛ գիտնականների համար, քանի որ նրանք փոխանակում են գիտելիքներ, ընկալումներ և խնդրի ընկալում (Bergmann, Jahn, Knobloch, Krohn, Pohl, Schramm, 2012, p. 88):

Ընդհանուր համակարգի նկարագրության նպատակն է հասնել գործի ընդհանուր համապարփակ ընկալման (թեմայի ըմբռնում) բոլոր ներգրավված անձանց (ուսանողներ, շահագրգիռ կողմեր և այլն) համար:

Գծապատկեր 4.7 Համակարգի վերլուծությունը կարող է հետևել հետևյալ քայլերին:

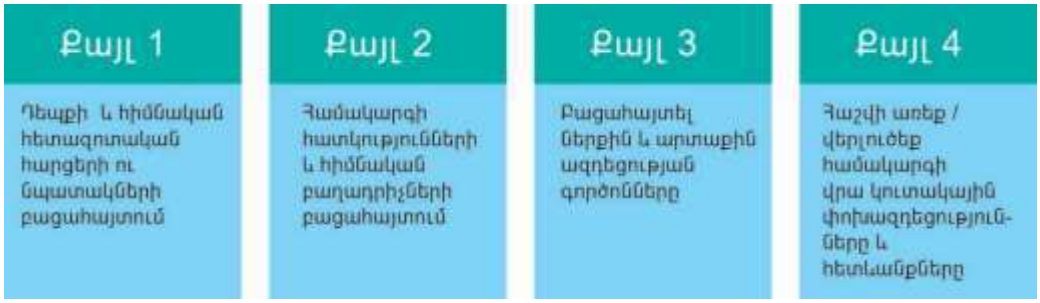

Աղբյուրը՝ Սեփական գծապատկեր, հարմարեցված Glanzer, M., Freyer, B., Muhar, A., Schauppenlehner, T., Vilsmaier, U. (2005): Leben 2014 - Perspektiven der Regionalentwicklung in der Nationalparkregion Hohe Tauern/Oberpinzgau. Dokumentation der Ergebnisse; Verlag Tauriska, Neukirchen/Großvenediger:

Համակարգի վերլուծության արտացոլման և գնահատման մեթոդներ

Օգտագործվում են համակարգերի արտացոլման և առանցքային ազդող գործոնների հատկացման տարբեր մեթոդներ և նրանց փոխհարաբերությունները համակարգի բաղադրիչների հետ, ինչպես նաև խնդիրները և ներուժը բացահայտելու համար:

Plus / Minus վերլուծություն կամ SWOT

Ուժեղ կողմեր, թույլ կողմեր, հնարավորություն և սպառնալիք (SWOT) վերլուծությունը ներկայացնում է մի մեթոդ, որը կարող է ճշգրիտ ուսումնասիրել և վերլուծել համակարգի ներկա վիճակը: Մեթոդը միավորում է չորս հիմնական չափսեր, ինչպիսիք են ուժեղ կողմեր, թույլ

կողմեր, հնարավորությունը և սպառնալիքը: Ըստ այդմ, SWOT- ը կարելի է բաժանել երկու մասի՝ առաջին մաս - SW (հիմնականում օգտագործվում է ներքին պայմանները վերլուծելու համար) և երկրորդ մաս՝ OT (հիմնականում օգտագործվում է արտաքին պայմանները վերլուծելու համար):

Գնահատում՝ ցուցանիշների հիման վրա

Ցուցանիշների հիման վրա գնահատումը կարող է միջոց տրամադրել բարդ համակարգի հատկությունները գնահատելու համար՝ելնելով դրա բաղադրիչների չափանիշներից, օրինակ՝ հյուրանոցը որպես համակարգի օրինակ վերցնելով, և դրա բաղադրիչների և ցուցանիշների սահմանափակ ընտրությամբ:

Գծապատկեր 4.8 Գնահատման օրինակ՝ հիմնված ցուցանիշների վրա:

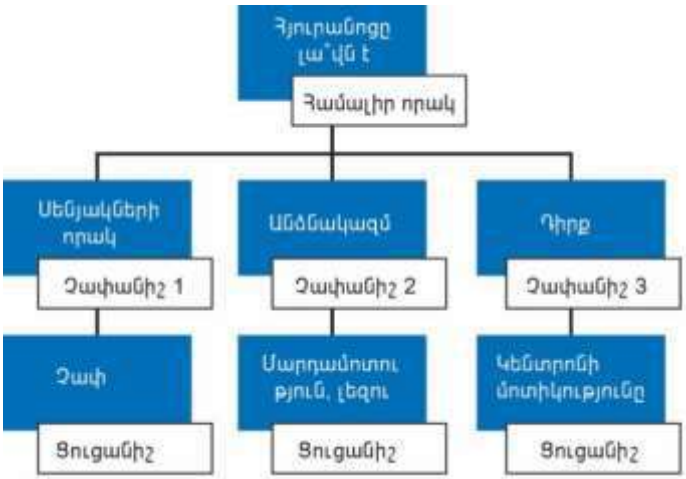

Աղբյուրը՝ CaucaSusT նախագծի համար մշակված սեփական գործիչ

Համակարգային Գրաֆիկա

Համակարգի և դրա բաղադրիչների վիզուալիզացումը շատ օգտակար վարժություն է համակարգերի վերլուծությունը խթանելու համար:

Գծապատկեր 4.9-ը զբոսաշրջության համակարգի օրինակ:

Աղբյուր՝ Peric Marko, Djurkin Jelena, (2014) «Համակարգային մտածողություն և այլընտրանքային բիզնես մոդել տուրիստական պատասխանատու նպատակակետի համար» ,Kybernetes, Vol. 43 Issue: 3/4, pp.480-496:

Սոցիալական ցանցի վերլուծություն

Ցանցային վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս նկարագրել շահագրգիռ կողմերի միջև հարաբերությունների կառուցվածքը: Անկախ նրանից, որ դա կարելի է իրականացնել և՛ որակապես, և՛ քանակապես, քանակական բնութագրերի օգտագործումը թույլ է տալիս չափել այդ հարաբերությունները: Այս բնութագրերի հիման վրա կարելի է գնահատել ինչպես ամբողջ խմբի, այնպես էլ առանձին շահագրգիռ կողմերի հատկությունները: Սոցիալական ցանցի վերլուծությունը մատրիցայի և գրաֆիկի տեսության կիրառման օրինակ է (Hanneman & Riddle 2005):

Գծապատկեր 4.10. Վրաստանի Կազբեգիի քաղաքապետարանում զբոսաշրջության SWOT վերլուծություն օրինակ:

Ուժեղ կողմեր (S)	**Սպառնալիք** (T)

Բարենպաստ տեղանք, լավ մատչելիություն; - Գրավիչ միջավայր և կլիմա; - Մշակութային-պատմական հուշարձաններ; - Կազբեգի ազգային պարկ; - Հանցագործության ցածր մակարդակ:	Հանցագործության ցածր մակարդա: (աշխարհաքաղաքական ասպեկտ); Մեծ կախվածություն զբոսաշրջության տնտեսությունից; Էկոլոգիական սպառնալիքներ (բնական ռիսկեր, անվերահսկելի աղբավայրեր); Տեղի երիտասարդ բնակչության արտագաղթ:
Հնարավորություններ (O)	**Թույլ կողմ** (W)
Չօգտագործված տուրիստական ռեսուրսների ուսումնասիրություն և տուրիստական ապրանքների / առաջարկների դիվերսիֆիկացում, - Ձմեռային տուրիստական սեզոնի ակտիվացում ՝ սերտ կապեր ստեղծելով Գուդաուրի լեռնադահուկային հանգստավայրի հետ, - Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ավելի ուժեղ և լայն կիրառում, - Զբոսաշրջային ապրանքների և ծառայությունների որակի ներքին ապահովման համակարգի ներդրում.	Սեզոնայնություն Զարգացող գյուղատնտեսություն, Տեղական արտադրության ապրանքների դեֆիցիտ, Տեղական որակյալ կադրերի պակաս;- Ուժեղ կախվածություն մեկ տնտեսական հատվածի զբոսաշրջությունից, Երկարաժամկետ տեսլականի բացակայություն:

Աղբյուրը՝ Զբոսաշրջության կայուն զարգացման հեռանկարները Ստեփանծմինդա թաղամասում, 2019:

Սովորաբար մատրիցները օգտագործվում են սոցիալական ցանցում վերլուծության ժամանակ և շահագրգիռ կողմերը միմյանց կապող հարաբերական պարտատոմսերի վերաբերյալ տվյալներ կազմելու նպատակով:

Գծապատկեր 4.11 Մատրիցայի և գրաֆիկի ցանցային վերլուծության օրինակ:

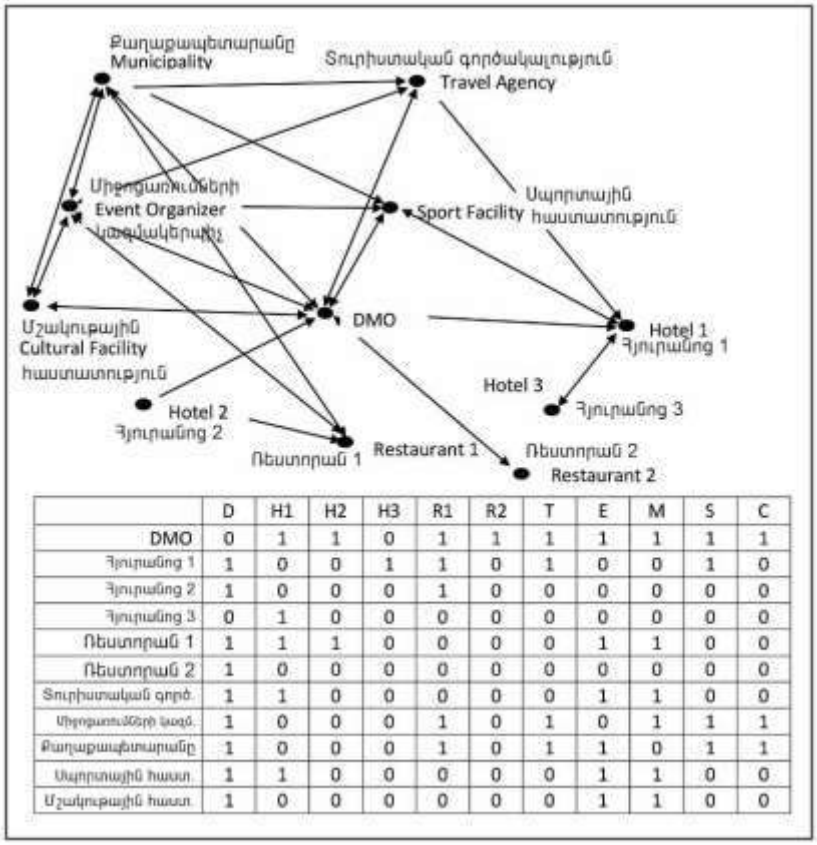

	D	H1	H2	H3	R1	R2	T	E	M	S	C
DMO	0	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
Հյուրանոց 1	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1	0
Հյուրանոց 2	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Հյուրանոց 3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ռեստորան 1	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0
Ռեստորան 2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Տուրիստական գործ.	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0
Միջոցառումների կազմ.	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	1
Քաղաքապետարանը	1	0	0	0	1	0	1	1	0	1	1
Սպորտային հաստ.	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0
Մշակութային հաստ.	1	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0

Աղբյուրը՝ Gajdoš ík, t. (2015). Զբոսաշրջության նպատակակետերում համագործակցության ցանցի վերլուծություն: Չեխիայի զբոսաշրջության հանդես, 4(1), 26–44.

Legend: D-DMO, H1- Hotel 1, H2- Hotel 2, H3- Hotel 3, R1- Restaurant 1, R2- Restaurant 2, T- Travel Agency, E- Event Organizer, M- Municipality, S- Sport Facility, C- Cultural Facility:

Մատրիցայի բջիջներում հիմնաբառեր օգտագործելու փոխարեն Սոցիալական ցանցի վերլուծությունը օգտագործում է թվեր՝կապերի առկայությունը / բացակայությունը, ինչպես նաև հարաբերությունների հարաբերական ուժը ներկայացնելու համար: Յուրաքանչյուր մատրիցա խորհրդանշում է յուրահատուկ հարաբերություն, օրինակ ՝ շփում, ընկերություն, առաջարկ, կոնֆլիկտ և այլն (Reed et al., 2009):

Լրացուցիչ տեղեկությունների համար՝

Ցանցի հեռանկարը ավելի ու ավելի է օգտագործվում տուրիստական ուղղությունների համատեքստում: Զբոսաշրջության ուղղությունները կարելի

է բնութագրել որպես վայրեր, որտեղ շահագրգիռ կողմերի միջև համագործակցությունն ու կապը ստեղծում են տուրիստական արտադրանք Այս ցանցերը կարող են օգնել փոխհատուցել զբոսաշրջության մասնատված բնույթը՝ անկախ նրանից, թե նրանք հիմնված են ոչ ֆորմալ տեղական միությունների, պատահական կամ ֆորմալ գործընկերության վրա: Ցանցային հեռանկարի հիմնական առավելությունը ուղղությունում զբոսաշրջության շահագրգիռ կողմերի համագործակցային վարքի մասին քանակական չափումն է, ինչը օգնում է հասկանալ կոոպերատիվ նպատակակետի կառավարման խնդիրները:

4.12 Ուժային / փոկոսային ցանցի (Network) օրինակ

Ուժային / փոկոսային ցանցը մշակվում է այնպիսի մեթոդի հիման վրա, որը շահագրգիռ կողմերին դասակարգում է «Հիմնական դերակատարներ», «Համատեքստերի սահմանողներ», «Սուբյեկտներ» և« Բազմություն» (օրինակ՝ Eden and Ackermann, 1998; De Lopez, 2001):

Նման մոտեցումը հնարավորություն է տալիս պարզել, թե ինչպես կարող են ներգրավվել շահագրգիռ կողմերը քննվող խնդրի լուծման հարցում:

- Հիմնական դերակատարներ - ունեն մեծ հետաքրքրություն և ազդեցություն որոշակի ֆենոմենի նկատմամբ. դրանք պետք է ակտիվորեն խնամքի տակ առնվեն:

- Համատեքստ սահմանողներ - շատ ազդեցիկ են, բայց քիչ հետաքրքրություն են ներկայացնում - նրանք կարող են զգալի ռիսկ ներկայացնեն և պետք է վերահսկվեն և կառավարվեն:
- Սուբյեկտներ - ունեն բարձր հետաքրքրություն, բայց ցածր ազդեցություն - նրանք աջակցում են, բայց չունեն ազդեցության կարողություն: Սակայն նրանք կարող են ազդեցիկ դառնալ՝ դաշինքներ ստեղծելով այլ շահագրգիռ կողմերի հետ;
- Ամբոխը – որը քիչ հետաքրքրություն կամ ազդեցություն ունի ցանկալի արդյունքների վրա – կարիք չկա նրանց մանրամասն դիտարկել կամ կապ հաստատել նրանց հետ (Reed et al., 2009):

Գծապատկեր 4.13 Շահագրգիռ կողմերի շահերի ցանց

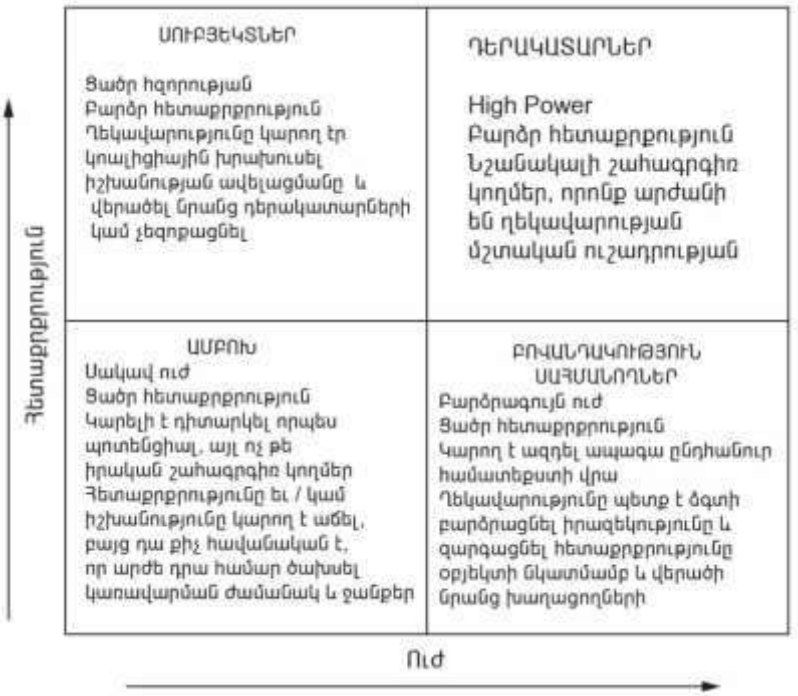

Աղբյուրը՝ Strategic Management of Stakeholders: Theory and Practice (2011), Fran Ackermann and Colin Eden

օգտակար հղումներ. ցանցի վերլուծության համար կարող եք օգտագործել հետևյալ ծրագրային ապահովումը:

NodeXL

https://nodexl.codeplex.com/ (NodeXL Microsoft Excel-ի համար անվճար բաց աղբյուրով ձևանմուշ է). tutorial:https://www.youtube.com/watch?v=zEgrruOITHw

Graphviz

http://www.graphviz.org/about/ (Graphviz-ը բաց կոդով գրաֆիկների արտացոլման ծրագրային ապահովում է: Գրաֆիկական արտացոլումը վերացական գրաֆիկների և ցանցերի դիագրամների տեսքով կառուցվածքային տեղեկատվություն ներկայացնելու միջոց է). Օգտագործման ուղեցույց https://www.youtube.com/watch?v=JXfobuvyFOA

igraph փաթեթ R/Rstudio-ի համար

https://igraph.org/r/ (igraph-ը բաց աղբյուրով ցանցի վերլուծության գործիքների անվճար հավաքածու է: igraph-ը կարող է ծրագրավորվել R-ում). Օգտագործման ուղեցույց՝ https://kateto.net/networks-r-igraph

Ապագա ուսումնասիրություններ (կայուն զարգացման համատեքստում)

Կա ոչ միայն մեկ ապագա, **այլև ապագայի բազմաթիվ հնարավոր տարբերակներ** (Sardar 2010):

Մեր ներկա գործողությունները ստեղծում են մեր ապագան

Ժամանակակից աշխարհը կանգնած է սոցիալական, բնապահպանական, տնտեսական, ժողովրդագրական և մշակութային վերափոխումների առաջ: Հասկանալու համար, թե այդ հնարավոր փոփոխությունները ինչպես կարող են ուղղված լինել կայունության հասնելուն, կարևոր է կոնցեպտուալացնել մեր ցանկալի «ապագա աշխարհը»:

«Ապագան հնարավոր չէ կանխատեսել, բայց այլընտրանքային ապագաները կարող են կանխատեսվել և նախընտրելի ապագան պատկերացնել և հորինել՝ շարունակաբար»,- ասում է Դաթորի ապագայի առաջին օրենքը (Dator 1996):

Մեր գիտելիքներն ու հմտությունները, ինչպես նաև աշխարհի մասին այսօրվա պատկերացումը կարող են օգնել մեզ ստեղծել հնարավոր տեսլականներ և սցենարներ մեր համակարգերի հնարավոր ապագա վիճակի համար: **Ապագայի** ուսումնասիրությունն ու հնարավոր սցենարների ձևավորումը ենթադրում է ոչ միայն ներկա պահի վրա կենտրոնացում (այժմ), այլ նաև այն գործընթացների հաշվի առնում, որոնք տեղի են ունեցել նախկինում և ձևավորել են աշխարհի ներկա վիճակը (անցյալը) (Sardar 2010):

Սարդարը (2010) նկարագրում է, որ ապագայի մասին մտածելը կարող է՝

- փոխել մարդկանց ընկալումները,
- նրանց տեղեկացնել վտանգների և հնարավորությունների մասին
- մարդկանց **մոտիվացնելու** կոնկրետ գործողությունների, խրախուսել նրանց ստեղծագործելու կամ նորարարություններ կատարելու,
- մարդկանց դրդել **հավաքական գործողությունների կամ**
- դարձնել նրանց **զգուշավոր**,
- Ընդլայնել **մարդկանց իրավունքներն ու հնարավորությունները**

այսինքն՝ **մարդկանց մարգինալացում**:

Մտածելով ապագայի մասին, կարևոր է հաշվի առնել, թե ինչպիսի ապագա ենք մենք պատկերացնում:

Հնարավոր ապագան լայն հասկացություն է, և այն կարելի է պատկերացնել տվյալ հարցի միջոցով՝ *ի՞նչ կարող է տեղի ունենալ՞*

- **Հավանական** ապագան նեղացնում է հնարավորությունները մինչև իրադարձությունների ամենահավանական շրջադարձը (սովորաբար հիմնված է նախորդ փորձի և ընթացիկ միտումների վրա) – *ի՞նչ է ամենայն հավանականությամբ տեղի ունենալու:*
- **Նախընտրելի ապագան** հաշվի է առնում, թե որոնք են ցանկություններն ու նախասիրությունները - ի՞նչ կնախընտրեինք, որ պատահեր (ովքեր են այս դեպքում «մենք» - ում նախասիրությունները պետք է հաշվի առնենք - կախված է իրավիճակից, համակարգի սահմաններից և / կամ հետազոտական հարցերից – նրանք կարող են լինել հենց հետազոտողները, հետազոտության մասնակիցները, շահագրգիռ կողմերը կամ ավելի ընդհանուր բնակչությունը) (Bell 2017):

* Կարող է օգտակար լինել նաև մտածել «անցանկալի» ապագայի մասին – *ի՞նչ մենք չենք ցանկանում պատահի* (օրինակ՝ հողի դեգրադացիա, կլիմայի փոփոխություն, կենսաբազմազանության կորուստ): Սա կարող է օգնել մեզմտածել, թե ինչ կարելի է անել դրանից խուսափելու համար:

Հնարավոր, հավանական և նախընտրելի (կամ ցանկալի) ապագան պատկերացնելը կարող է օգնել ստեղծել ապագայի այլընտրանքային տեսլականներ:

Գծապատկեր 4.14 Սցենարի կառուցումը որպես ապագայի կանխատեսում,

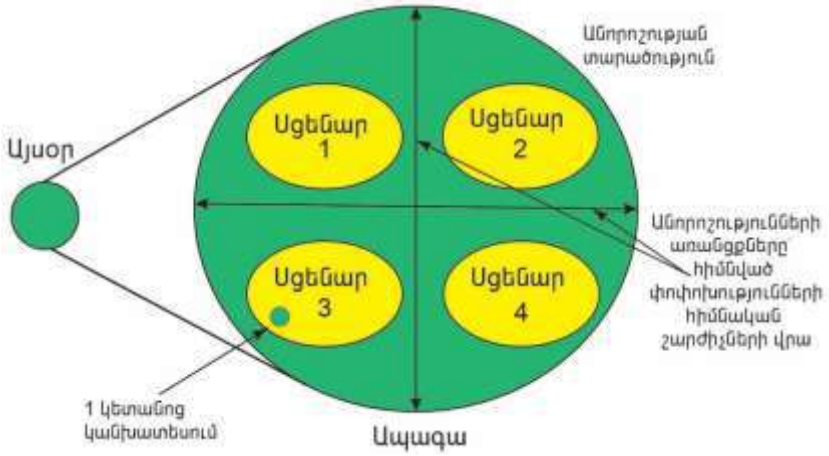

Աղբյուրը՝ Պատրաստված է Ռիալլանդի և Ուոլդի կողմից (2009)

«Ապագայի ուսումնասիրությունները ստեղծում են այլընտրանքային ապագա՝ կասկածի տակ դնելով հիմնական ենթադրությունները: Հարցականի տակ դնելով ապագան, ծագող խնդիրների և սցենարների վերլուծությունը, նպատակն է դուրս գալ ներկայից և հնարավորություն ստեղծել նոր ապագայի համար» (Inayatullah 2013):

Ապագայի կոնցեպտուալիզացիայի և նախագծման համար օգտագործվող մեթոդներից մեկը **սցենարների մշակումն է**:

Առաջարկվող Նյութեր՝

Inayatullah, Sohail. «Ապագա ուսումնասիրություններ. Տեսություններ և մեթոդներ»: Ապագա կա. Տեսիլքներ դեպի ավելի լավ աշխարհ, BBVA, Madrid (2013) https://www.bbvaopenmind.com/wp-content/uploads/2013/01/BBVA-OpenMind-Book-There-is-a-Future_Visions-for-a-Better-World-1.pdf

Rialland, A., & Wold, K. E. (2009). Ապագա ուսումնասիրությունները, կանխատեսումները և սցենարները ՝ որպես ավելի լավ ռազմավարական որոշումների հիմք: Trondheim, December http://www.forschungsnetzwerk.at/downloadpub/IGLO_WP2009-10_Scenarios.pdf

Սցենարի մշակում

Սցենարները իմ իմացած ամենահզոր միջոցներն են, որոնք մարտահրավեր են նետում աշխարհի մասին մեր «մտավոր մոդելներին», և բարձրացնում են աչքակալները, որոնք բարձրացնում են մեր աչքակապերը

և սահմանափակում մեր ստեղծագործական և հնարամտությունը (Schwartz, The Art of the Long View, 1991):

Գծապատկեր 4.15: Սցենարի գործընթաց (described by Penker and Braito 2019).

Աղբյուրը՝ (Braito and Penker 2019)

Սցենարների հասկացությունը բխում է կինեմատոգրաֆի բառապաշարից: Գոյություն ունեն «Սցենարի» տարբեր սահմանումներ և մեկնաբանություններ, բայց ՏԴ հետազոտության շրջանակում դրանք կարելի է հասկանալ որպես կառուցվածքային տարբեր պատմություններ այն մասին, թե ինչպիսին կարող է լինել ապագան Rialland and Wold (2009):

Ինչպես նկարագրում է Ինայաթուլլան (2013) «Սցենարները բացում են ներկան, ուրվագծում են անորոշության շրջանակը, նվազեցնում ռիսկը, առաջարկում են այլընտրանքներ, ստեղծում են ավելի ճկուն կազմակերպչական մտածելակերպ, և նույնիսկ ավելին, նրանք կանխատեսում են»:

Սցենարները նպատակ ունեն.՝

- *անորոշությունների* նույնականացում և անորոշությունների հետ վարվելու պլանավորում
- **գիտելիքների ինտեգրում** (այսինքն `գիտական և տեղական գիտելիքներ)
- հասկանալու գործընթացի նախաձեռնում
  *խթանելով **բաց լինելը նոր մոտեցումների և ուղիների համար** (Braito and Penker, 2019)*

Սցենարները մեծապես ինտեգրված են մեր կյանքի տարբեր ոլորտներում, ինչպես են քաղաքականությունը, կառավարումը, կրթությունը և գիտությունը և այլն, ինչպես ներկայացված է գծապատկեր 4.15-ում: Դրանք կարող են նախագծվել տարբեր մասշտաբների համար, փոքր գործից (օրինակ՝ բիզնեսից, կազմակերպությունից) մինչև երկրներ կամ միջազգային միություններ *(Williams and Hummelbrunner2010):*

Գծապատկեր 4.16. Սցենարների կիրառման ոլորտները:

Աղբյուրը՝ (Bradfield et al. 2005)

Սցենարի պլանավորումը օգտակար գործիք է նորարարության, կրթական և հետազոտական նոր մեթոդների և տարածաշրջանային զարգացման ռազմավարությունների համար (Edgar et al. 2013): Rialland- ը և Wold- ը (2009) ընդգծում են, որ ապագա սցենարի հիմքերը վերաբերում են անորոշություններին:

Սցենարի տեխնիկան գործիք է ապագա իրավիճակների/ սցենարների զարգացման և տվյալ նպատակային իրավիճակին հասնելու

ուղին նկարագրելու համար: Այն նպատակ ունի ստեղծել տարբեր սցենարներ՝հիմնված համակարգերի վերլուծության վրա: Արդյունքը կարող է լինել 1-2 լավագույն և վատագույն սցենարներ: Պետք է նաև որոշվի առնվազն 1 թրենդային սցենար: Սցենարները պետք է տրամաբանորեն կառուցված լինեն ապագա պլանավորման համար որոշումներ կայացնելու համար:

Աղյուսակ 4.3 բացահայտում է սցենարի մշակման հիմնական փուլերը, ինչպես նաև դրա մեթոդներն ու ուղղորդող հարցերը:

Քայլեր / փուլ	1	2	3	4	5
Նպատակը	Որոշել սահմանները և հաստատել կենտրոնացումը	Բացահայտել մինչև 15 հիմնական գործոններ կամ շարժիչ ուժեր, որոնք հանգեցրել են համակարգի ներկա վիճակին: Edgar et al (2013), pg 106	Վերլուծել և զտել հիմնական գործոնները / շարժիչ ուժերը, դասակարգել համակարգի ապագա վիճակի ազդեցությունը	Մշակել սցենարի տրամաբանությունը և վերանայել գաղափարները	Տարածել հաղորդագրությունը և դրա իրականացումը
Հետհաղորդում (լրացուցիչ մանրամասների համար տե՛ս Inayatullah) (2013), pg 58	Բրեյնսթորմինգ	МտագրոհԲրեյնսթորմինգ, ուղեղագիր, Համաշխարհային սրճարան	Խթանիչների դասակարգելը ըստ՝ - թիրախի վրա ազդեցության աստիճանը և - արդյունքի անորոշության աստիճանը	Սցենարները կարող են ներկայացվել պատմումի միջոցով (պատմությանը զուգահեռ քարտեզագրում): - պատմվա	

			(բարձրից և ցածրից): «Բարձր ազդեցության / բարձր անորոշության» շարժիչները սցենարները որոշելու հիմնական շարժիչներն են (for details, see Rialland & Wold 2009, pg 20)	ծքի անվանումը պետք է Կենտրոնական հաղորդագրություն պարունակի; - պատմողական պետք է նկարագրել հիմնական առանցքային տարրերի հատկանիշները /փոխկապակցվածությունը; - գրաֆիկական ներկայացում (սխեմաներ, գծագրեր) կարող է օգնել պատկերացնել սցենարը	
Ուղեկցող հարցեր	Կոնկրետ ո՞րն է այստեղ հարցը: Ո՞րն է թեման Ի՞նչ խնդիր է պետք լուծել: Ինչպե՞ս պետք է սահմանվի սցենարի դաշտը: Ի՞նչը պետք է	Ո՞ր գործոններն են ազդում ներկայի վրա և կարող են	Որո՞նք են փոփոխությունների առանցքային շարժիչները: Ի՞նչ ապագա անորոշությ	Ինչպիսի՞ն կլինի ազդեցությունը: (Նկար 2) Որո՞նք են չորս հնարավոր և	Ի՞նչ սպառնալիքներ և հնարավորություններ կարող էին ունենալ մեր ոլորտը, եթե

	ինտեգրվի: Ովքե՞ր են հիմնական շահագրգիռ կողմերը: Որո՞նք են ժամկետները:	ազդել սցենարի նպատակի զարգացման վրա: Որո՞նք են հիմնական գործոնները կամ շարժիչ ուժերը (սոցիալական, բնապահպանական, քաղաքական, տեխնիկական, որոնք հանգեցրել են համակարգի ներկա վիճակին:	ուններ կան:	իրատեսական ապագաները:	տեղի ունենար 1 կամ 2 սցենարը: Ո՞ր ռազմավարություններն ու գործողությունները պետք է ձեռնարկենք, եթե տեղի ունենա 1-ին կամ 2-րդ սցենարը: Ի՞նչը պետք է վերահսկենք 1-ին կամ 2-րդ սցենարում, ինչը նշանակում է, թե որ գրառումները կարող են օգնել մեզ կողմնորոշվել մեր ռազմավարության մեջ:
Կարևոր է իմանալ	Սցենարի պլանավորման նպատակները պետք է ներառեն հետևյալը՝ 1.Թեմատիկ կառուցվածք, 2.Սցենարների ժամանակ	Շարժիչ ուժերը խնդիր չեն; Շարժիչ ուժերը համակարգի ատրիբուտներ են, որոնք ներկայումս առավել արդիակա	Մենք կարող ենք լիովին վստահ լինել, որ ինչ-որ բան տեղի կունենա (օրինակ՝ կլիմայի փոփոխ	Ընտրեք երկու գործոնները (A և B), որոնք համատեղում են հիմնական հարցի համար ամենամեծ ընկալվող կարևորու	Փորձեք առաջարկեք, թե որ գործողությունները / միջոցները պետք է ձեռնարկվեն նախընտրելի սցենարին հասնելու համար

	ային հորիզոն, 3.սցենարների աշխարհագրական ընդգրկումը,4.շահագրգիռ կողմերը, որոնք պետք է հանդիսանան նախագծի շահառու, 5. ապագա ծրագրերի անխուսափելի սահմանափակումներ և 6.սահմանում և վերջնաժամկետ արդյունքների համար	ն են և ժամանակի ընթացքում համակարգի վիճակի փոփոխություններ են առաջացնում (օրինակ՝սոցիալական, տնտեսական, բնապահպանական, քաղաքական և տեխնոլոգիական), Շարժիչ ուժերը նշում են փոփոխությունը, բայց չպետք է նշեք ուղղությունը կամ չափը:	ությունը), բայց համոզված չենք, թե ինչ ազդեցություն դա կարող է ունենալ	թյունը ամենամեծ անորոշության հետ, թե որն է լինելու դրանց ազդեցությունը. Յուրաքանչյուր պատմվածք նկարագրում է, թե ինչպես է ապագա սցենարը հայտնվում այսօրվա իրավիճակից պատճառահետևանքային էվոլյուցիայի մեջ:	

Առաջարկվող Ուսումնական Վարժություն

Թեման՝ սցենարի Մշակում

Վարժության անուն՝ քայլարշավի համար սցենարի մշակում

Ցուցումներ՝

Ուսանողներին բաժանեք 4-5 փոքր խմբերի ՝ կախված դասարանը մեծ է, միաժամանակ երկու կամ ավելի խմբեր կարող են աշխատել նույն

սցենարով: Պլանավորեք բարձրանալ լեռը խմբի հետ: որպես օրինակ, դուք կարող եք ընտրել ձեր երկրում 2 լեռ:
Ստեղծեք ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական սցենարներ եւ խորհուրդներով հանդես եկեք ձեր խմբի համար:
Սցենար 1՝ **ամենավատ եղանակային սցենար** (**օրինակ՝ ձյուն**, **հորդառատ անձրեւ**, **կարկուտ**, **կայծակ եւ այլն**):
Սցենար 2. **լավագույն եղանակի սցենար** (**արեւ**, **քամու բացակայություն եւ այլն**):
Իրականացնել սցենարներ, հաշվի առնելով հնարավոր բնական վտանգները՝ (օրինակ՝ սողանքներ, փլուզումներ, ձնահյուսեր եւ այլն), Կենդանիներ, բույսեր, սարքավորումներ եւ այլն:
Տարբեր գործիքներ օգտագործեք ՝ սցենարի գործընթացը ցույց տալու համար (օրինակ ՝ քարտեզագրման մեթոդը):

ՄԱՍ III

ԱՆԴՐԳԻՏԱԿԱՐԳԱՅԻՆ (TD) ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄ

5 ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՈՒ ՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ ՀԻՄՆՎԱԾ (CASE STUDY) ԴԱՍԸՆԹԱՑԻ ԻՆՏԵԳՐՈՒՄ ԲՈՒՀԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐՈՒՄ

Այս բաժնի նպատակն է անդրադառնալ գործերի ուսումնասիրության տրանսդիսցիպլինար դասերի կազմակերպման հնարավորություններին՝ ներառյալ դասավանդումը և հետազոտությունը, բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում (ԲՈՒՀ)[7] տրանսդիսցիպլինար մոտեցումների նախնական փորձով քիչ կամ առանց դրա: Այն հիմնված է ՀՊՄՀ-ում և ԹՊՀ-ում ուսուցիչների փորձի վրա 2018-2020 թվականներին ՏԴ դաշտային դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացների իրականացման գործում:

[7] այս բաժնի նպատակների համար մեր կողմից օգտագործված բարձրագույն ուսումնական հաստատությունները (բուհեր) եւ համալսարանները փոխադարձ փոխարինելի են:

Անդրգիտակարգային (TD) դասընթաց ասելով մենք նկատի ունենք դասընթաց, որը՝ մշակվում է ոչ ակադեմիական սուբյեկտների հետ համագործակցությամբ (իրավիճակի կամ դեպքի հետ առընչություն ունեցող սուբյեկտները և շահագրգիռ կողմերը, արտաքին փորձագետները)

- նպատակն է համատեղ ստեղծել սոցիալական խնդիրների լուծումներ,
- *դասավանդվում է հասարակության տարբեր դիսցիպլինար շերտերից և և համալսարանական ամբիոններից եկած ուսուցիչների թիմի կողմից,*
- ներգրավում է տարբեր ուսումնական ծրագրերի և ֆակուլտետների ուսանողներին,
- բաղկացած է դասախոսների, ուսանողների և դեպքերի ուսումնասիրության մասնակիցների միջև սերտ կապերից ու համագործակցությունից և գիտելիքների ինտեգրումից:

Նման դասընթացը ՏԴ ակադեմիական պրակտիկայի օրինակներից մեկն է: Այլ օրինակներ կարող են ներառել տարբեր կարգապահական ծագում ունեցող մի քանի ուսուցիչների կողմից աշակերտների թիմային վերահսկողություն, միջգերատեսչական հետազոտական նախագծեր կամ մի շարք համալսարաններ ներգրավող ՏԴ հետազոտական նախագիծ, խթանելով ՏԴ համագործակցությունը ինչպես համալսարանների ներսում, այնպես էլ դրանց միջև:

Համալսարանական ուսումնական գործընթացում ՏԴ դեպքի ուսումնասիրման դասընթացը ինտեգրելու համար կարելի է դիտարկել մի քանի տարբերակ՝

- նոր ծրագրերի և դասընթացների մշակում և իրականացում,
- գոյություն ունեցող ծրագրերի և դասընթացների փոփոխում,
- վերը նշված երկուսի հիբրիդային տարբերակը՝ նոր դասընթացի ստեղծում և իրականացում (օրինակ՝դաշտային պրակտիկա), հղում/լրացնում են արդեն գոյություն ունեցող դասընթացները՝ կապված դասընթացների ուսումնական պլանների համապատասխան փոփոխություններով:

Յուրաքանչյուր դեպքում կարելի է ընտրել ամենահարմար տարբերակը ՝ հաշվի առնելով համալսարանի կանոններն ու ընթացակարգերը:

CaucaSusT ***նախագծի փորձ. Նոր դասընթացները պետք է լինեն ընտրովի՞, թե՞ պարտադիր:***

Խորհրդատվություն ՀՊՄՀ-ից՝ ՀՊՄՀ-ում նոր ավելացված դասընթացները ընտրովի դասընթացներ են, տևողությունը մեկ կիսամյակ:

Խորհուրդ ԹՊՀ-ից՝ Հիմնվելով մեր փորձի վրա, դասընթացը կարող է լինել ինչպես ընտրովի, այնպես էլ պարտադիր: Դա կախված է ուսումնական պլանից և այն բանից, թե ինչպես են բաշխվում կրեդիտները ըստ կիսամյակի: Դասընթացը ընտրովի համարելով՝ այն բաց է դարձնում տարբեր ուսումնական ծրագրերում սովորող ուսանողների համար:.
Սկզբնական փուլում կարևոր է վերանայել, ինչ պրակտիկա և ծրագրեր արդեն գոյություն ունեն համապատասխան բուհում, և ինչպես կարող է անդրգիտակարգային (TD) նոր դասընթացը ներկառուցվել առկա կառուցվածքի մեջ:
Քննարկման հարցերը ներառում են՝

- Ո՞ր ծրագրերն ու դասընթացներն արդեն գոյություն ունեն համալսարանում:
- Կա՞ն առկա միջառարկայական դասընթացների, նախագծերի և ծրագրերի օրինակներ:
- Կա՞ն գոյություն ունեցող տրանսդիսցիպլինար դասընթացների, նախագծերի և ծրագրերի օրինակներ:
- Ոլորտի ո՞ր աշխատանքն ու այլ գործնական փորձի ձևավորումն է ընդգրկված ընթացիկ ուսումնական ծրագրի մեջ: Որոնք են այս գործունեության մեջ միջդիսցիպլինար և տրանսդիսցիպլինար մոտեցումների ինտեգրման տարբերակները:
- Որոնք են նոր դասընթացների մշակման և ուսումնական պլանին ինտեգրվելու կանոնները և խոչընդոտները:
- Որոնք են միջդիսցիպլինար ուսուցման տարբերակները և խոչընդոտները, ինչպիսիք են՝
  - տարբեր մարզերից և ֆակուլտետներից դասախոսների և/կամ ուսանողների ներգրավումը նույն դասընթացներին, կամ
- ուսանողների համատեղ ղեկավարումը տարբեր ֆակուլտետների դասախոսների կողմից:

- Որոշում կայացնող որ անձինք պետք է ներգրավվեն նոր կուրսի մշակման և ինտեգրման մեջ – կամ միջդիսցիպլինար և տրանսդիսցիպլինար մոտեցումների ինտեգրմանը առկա դասընթացների մեջ:
- Որո՞նք են ուսուցման և պրակտիկայի մեջ գործնական փորձագետների և շահագրգիռ կողմերի ինտեգրման տարբերակները:
- Ինչ նախապատրաստական նյութեր են անհրաժեշտ նման ՏԴ- դասընթացի իրականացման համար (նյութեր, տարածք, ուսումնական հնարավորություններ), որ գործողություններն են անհրաժեշտ դրանք ապահովելու համար, և արդյո՞ք կան ֆինանսական և մարդկային հասանելի ռեսուրսներ նպատակի իրականացման համար:

Ի՞նչ փորձ ունեն այլ համալսարանները նոր դասընթացների մշակման և ներդրման հետ կապված, որոնք կարող են ընդունվել:

CaucaSusT **նախագծի փորձ**.

«**Անդրգիտակարգային** (TD) **ուսումնասիրության դասընթացների ինտեգրում համալսարանական ուսումնական ծրագրում**:

ՀՊՄՀ-ում փեղի ունեցան լայն քննարկումներ համալսարանի ղեկավարության, ուսուցիչների և ամբիոնի վարիչների հետ: Այս հանդիպումների հիման վրա որոշում է կայացվել.՝ սփեղծել նոր ընտրովի դասընթաց, որը ներառում է անդրգիտակարգային դեպքի ուսումնասիրման դասընթաց, սփեղծել ավելի ընդհանուր առարկա՝ հիմնված կայուն զարգացման սկզբունքների վրա, ինչպես բակալավրիատի, այնպես էլ մագիսփրատուրայի համար:

Տեսական և գործնական մասերից բաղկացած նոր էլեկտիվ դասընթացը ուսանողների համար բաց է կայուն զարգացման և էկոլոգիայի, ֆիզիկական և տնտեսական աշխարհագրության ամբիոնների համար: Մի քանի բաժինների ուսուցիչներ ներգրավված էին նոր դասընթացի դասավանդման մեջ, այդ թվում, կայուն զարգացման և էկոլոգիայի, ֆիզիկական և տնտեսական աշխարհագրությունը և պատմությունը:

CaucaSusT ***նախագծի սկզբում ՀՊՄՀ-ում այլ նախագծի շրջանակներում բացվեց նոր մագիսփրոսական ուղղություն՝ լանդշաֆփային պլանավորում և դիզայն: Այս փոփոխությունը նպաստեց CaucaSusT-ի գործընկերների կողմից ՀՊՄՀ-ի ուսումնական ծրագրում ներկայացված բովանդակության ինփեգրմանը, ինչպես նաև համալսարանի ամբիոնների և ֆակուլփետների միջև ավելի սերփ համագործակցությանը:***

Ավելին, CaucaSusT ծրագրի երկրորդ փարվա ընթացքում ՀՊՄՀ «Աշխարհագրության և նրա դասավանդման մեթոդիկայի» ամբիոնը շեշտը դրեց Կայուն զբոսաշրջության զարգացման վրա՝ հիմնվելով ուսանողների պահանջարկի և հետաքրքրության վրա:

ՀՊՄՀ ուսումնական ծրագրին ավելացվել են մի քանի նոր դասընթացներ՝

1. Զբոսաշրջային ռեսուրսների գնահատում կայուն զարգացման համատեքստում
(2 կրեդիտ)
2. Բնական և պատմաճարտարապետական հուշարձաններ (2 կրեդիտ)
3. Էկոտուրիզմ (2 կրեդիտ)
4. Լեռնային շրջանների ռեսուրսների գնահատում և կառավարում (2 կրեդիտ կներկայացվի առաջիկա կիսամյակում)

Նոր դասընթացը ՝ զբոսաշրջային ռեսուրսների գնահատում կայուն զարգացման համատեքստում, ներդրվել է աշխարհագրության բաժնում և դրա դասավանդման մեթոդներով:

Լանդշաֆտի պլանավորման նորաստեղծ մագիստրոսական ծրագիրը սկսեց առաջարկել երկու ընտրովի դասընթացներ՝ **Բնական և պատմաճարտարապետական հուշարձաններ** և **էկոտուրիզմ**:

Դասընթացները մշակվել և դասավանդվում են համատեղ տարբեր մասնագիտությունների դասախոսների կողմից՝ աշխարհագրագետներ, պատմաբաններ, սոցիոլոգներ, կենսաբաններ:

Բոլոր նոր դասընթացները կկենտրոնանան ընտրված թեմատիկ տարածաշրջանների օրինակների վրա, որպեսզի ապահովվի ուսանողների վերապատրաստումը դաշտային բաղադրիչի համար - տրանսդիսցիպլինար թեմատիկ դասընթաց: Այս դասընթացների մասին ավելի մանրամասն տեղեկություններ կան Հավելված I-ում:

ՏՊՀ-ում դասընթացը մշակվել է 4 ակադեմիական ստորաբաժանումների միջև սերտ փոխգործակցությամբ և համագործակցությամբ, մասնավորապես՝ զբոսաշրջության ամբիոն, մարդու աշխարհագրության ամբիոն, լանդշաֆտագիտության ամբիոն և գենդերային հետազոտությունների ինստիտուտ, 3 ֆակուլտետներից (Տնտեսագիտության և բիզնեսի ֆակուլտետ, ճշգրիտ և բնական

գիտությունների ֆակուլտետ, Քաղաքական և սոցիալական գիտությունների ֆակուլտետ)

Տնտեսագիտության և բիզնեսի ֆակուլտետում կատարվել են հետևյալ փոփոխությունները՝ 1) գոյություն ունեցող «Զբոսաշրջության քաղաքականություն» դասընթացում, որը տուրիստական Բիզնեսի կառավարման մագիստրոս ծրագրի պարտադիր դասընթաց է, կառավարման բաժինը դասախոսության և գործնական աշխատանքի համար ընդունեց անդրգիտակարգայնությանը վերաբերող թեմաներ՝ ելնելով դասընթացի նպատակներից և խնդիրներից. 2) Ամբիոնը մշակել է նաև նոր դասընթաց՝ կայուն զբոսաշրջության զարգացում:

Համաձայն դասընթացի ուսանողները պետք է գիտելիքներ ստանան և անդրգիտակարգային հետազոտությունների հետ կապված հարցերի վերաբերյալ:

Ճշգրիտ և բնական գիտությունների ֆակուլտետը և աշխարհագրության ֆակուլտետը փոփոխություններ են կատարել գոյություն ունեցող երեք դասընթացներում. 1. Զբոսաշրջություն և հանգստի աղբյուրներ, 2. Լեռնային տարածաշրջանների կայուն զարգացում և 3. Լանդշաֆտի կառավարում:

Հասարակական և քաղաքական գիտությունների ֆակուլտետի մարդկային աշխարհագրության ֆակուլտետը փոփոխություններ է կատարել գոյություն ունեցող երկու դասընթացներում՝ 1. Եվրոպայում զբոսաշրջության աշխարհագրություն և 2. Զբոսաշրջության շուկայավարման հիմունքներ;

Բացի այդ, բոլոր երեք մագիստրոսական ծրագրերը փոփոխեցին իրենց ուսումնական պլանները՝ ուսանողների դաշտային պրակտիկայի / դեպքերի ուսումնասիրության ձևով ավելացնելով նոր դասընթաց, որի արժեքը 5 կրեդիտ է: Այս բոլոր փոփոխությունները հաստատվել են

համապատասխան ֆակուլտետների գիտական խորհուրդների և ԹՊՀ-ի ՈԱ գրասենյակի կողմից

6 ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ ՀԻՄՆՎԱԾ ԱՆԴՐԳԻՏԱԿԱՐԳԱՅԻՆ (TD) ՄԵԹՈԴԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄԸ ԴԱՍԸՆԹԱՑՈՒՄ

Մենք առաջարկում ենք գրականության օրինակների և CaucaSusT ծրագրի ընթացքում ձեռք բերված փորձի հիման վրա հաշվի առնել անդրգիտակարգային թեմատիկ դասընթացի իրականացման մի քանի փուլ (Steiner, Posch 2006): Նկար 6.1-ում ներկայացնում է երեք փուլերի ամփոփ նկարագրություն՝ 1) նախապատրաստում – դեպքի կարգավորում, 2) Դաշտային աշխատանքներ և 3) մշակում և փաստաթղթավորում, ինչպես նաև յուրաքանչյուր փուլ մանրամասն նկարագրված են ստորև՝ որոշ խորհուրդներով, որոնք հիմնված են Հայաստանում և Վրաստանում դասընթացների ներդրման մեր փորձի վրա:

Գծապատկեր 6.1 Դաշտային ուսուցման անդրգիտակարգային (TD) դասընթացի երեք փուլերը

Աղբյուրը՝ Own elaboration based on Scholz and Tietje (2002).

Փուլ** 1. **Նախապատրաստում - Գործի հարուցում

Դեպքի / համայնքի ընտրություն

Դեպք ընտրելիս կարելի է հաշվի առնել մի քանի չափանիշներ՝ ներառելով, բայց չսահմանափակվելով հետևյալով՝

- Առանձնահատուկ համայնքում / տարածքում ակնհայտորեն անհրաժեշտ է լուծել հասարակության որոշակի խնդիր (ինչպիսիք են կայուն զբոսաշրջության զարգացման մարտահրավերները, ենթակառուցվածքների պլանավորումը, կլիմայի փոփոխության նկատմամ հարմարվողականությունը և այլն),
- Հիմնական դերակատարների / շահագրգիռ կողմերի շահագրգռվածությունը համալսարանի ուսանողների և դասախոսների հետ համագործակցել ընտրված խնդրի լուծման ուղղությամբ; տեղական սուբյեկտների կողմից ընտրված խնդրի ընկալումը որպես տեղական սուբյեկտների կողմից համապատասխան և նվիրվածության և ներգրավվածության արտահայտություն,
- Ընտրված հարցի լուծման հնարավորություն՝ հաշվի առնելով դասընթացի տևողությունը, թեմատիկ հետազոտության անցկացման վայրից մինչև համալսարան հեռավորությունը և առկա ֆինանսական ռեսուրսները,
- Թեմատիկ ուսումնասիրության տարածքում համալսարանական թիմի տեղակայման համար անհրաժեշտ ենթակառուցվածքների առկայությունը:

Փորձ CaucaSusT **նախագծից**.

Անձնական և մասնագիտական կապերն ու ցանցերը դեպքերի ուսումնասիրման համայնքի կամ գործի դերակատարների / շահագրգիռ կողմերի հետ կարող են էական արժեքներ հանդիսանալ, և գործը ընտրելիս դրանք պետք է հաշվի առնել: Համայնքի վարչական կառույցներին և որոշումներ կայացնողներին իրազեկելը և ներգրավելը կարևոր քայլ է համագործակցություն նախաձեռնելիս: Տեղական որոշումներ կայացնողների աջակցությունը կարող է օգնել համալսարան-համայնք համագործակցությունն ուղղել տեղական իրական կարիքներին, օգնություն ցուցաբերել տեղական սեփականատերերին և, վերջապես, ոչ պակաս կարևոր, օգնել լուծել կազմակերպչական խնդիրները:

CaucaSusT **նախագծի փորձ**. Առաջարկվում է անդրգիտակարգային (TD) դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացների համար ուսման արդյունքներ՝

- Ուսանողը կարող է հասկանալ դեպքի ուսումնասիրության անդրգիտակարգային ասպեկտները և դրա բարդությունը:
- Ուսանողը կարող է ընտրել համապատասխան գիտական նյութը գրականության համապարփակ ստուգման համար:
- Ուսանողը հասկանում է իրական աշխարհի խնդիրները և կարող է ուղղակի կապ հաստատել այս թեմաների և տեսական տեղեկատվության միջև:
- Ուսանողը կարող է աշխատել թիմերով, ներգրավվել քննարկումների, մտորումների և խմբային աշխատանքների մեջ:
- Ուսանողը կարող է համագործակցել հասարակության շահագրգիռ կողմերի հետ հետազոտական հարցերի շուրջ և ապահովել նրանց հեռանկարների ինտեգրումը դեպքի ուսումնասիրության ողջ ընթացքում:
- Ուսանողը կարող է վերլուծել դեպքերի ուսումնասիրության ոլորտի մարտահրավերներն ու հանգամանքները:
- Ուսանողը կարող է տեղեկատվություն հավաքել և գնահատել՝հաշվի առնելով դեպքերի ուսումնասիրության նպատակները:
- Ուսանողը կարող է մեկնաբանել փաստերը:
- Ուսանողը կարող է ձևակերպել առաջարկություններ և մշակել հնարավոր այլընտրանքային լուծումներ:
- Ուսանողը կարող է ներկայացնել դեպքերի ուսումնասիրության տեղում լավագույն փորձը և դրանց իրականացման հնարավորությունը:
- Ուսանողը կարող է ստեղծագործական դրսևորում ցուցաբերել և ապագա զարգացման լուծումներ առաջարկել՝ ելնելով իրենց գաղափարներից:
- Ուսանողը կարող է ներկայացնել ՏԴ դեպքի ուսումնասիրության արդյունքները գիտական և ոչ գիտական լսարանի համար:
- Ուսանողը կարող է գրավոր ձևով մշակել դեպքի ուսումնասիրության վերաբերյալ վերջնական զեկույցի կառուցվածքը, դասավորությունը և բովանդակությունը:

Խորհուրդ ՀՊՄՀ-ից՝ անհատական կապերը կարող են օգնել վստահության ձևավորման գործընթացում, որպեսզի տեղացիները բաց լինեն իրենց մտքերով/խնդիրներով կիսելու հարցում: Տեղի քաղաքապետի հետ լավ հարաբերություններ ունենալը ապահովում է բարձր մակարդակի տեղական մասնակցություն և աջակցություն քաղաքապետարանից (ցանցեր, կառույցների

ղեկավար մարմինների հանդիպումներ և այլն): Միևնույն ժամանակ, պետք է զգույշ լինել, քանի որ տեղական համայնքի անդամները կարող էին դժկամություն զգալ խոսելու քաղաքապետի առջև ծառացած խնդիրների մասին:

Այս առումով տեղական ակտիվ երիտասարդների հետ ցանց ստեղծելը (մինչև դաշտային ուսումնասիրությունների սկիզբը) կարող է շատ օգտակար լինել: Մարմարիկի դեպքի ուսումնասիրության ընթացքում ՀՊՄՀ գործընկերներին աջակցում էին համայնքի ակտիվ երիտասարդները, ինչպես նաև հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչները: ՀՊՄՀ ուսանողների ջանքերը կապելով տեղի երիտասարդների հետ, և համայնքի խթանման համար ֆեյսբուքյան խմբերի և կայքի ստեղծման միջոցով հաղորդակցությունն ավելի դյուրին և արդյունավետ դարձավ:

Դիլիջանի դեպքի ուսումնասիրության ընթացքում ՀՊՄՀ աշխատակազմի անձնական կապերը տեղական իշխանությունների հետ ավելի օգտակար դարձան. նրանք պատրաստակամություն հայտնեցին կիսել առկա տվյալները և մասնակցել հարցազրույցների: Ավելին, ՀՊՄՀ ուսանողներն ու շրջանավարտները, ովքեր ի սկզբանե եկել էին դեպքերի ուսումնասիրման համայնքներից, մասնակցեցին դասընթացին և իրենց անձնական կապերով աջակցեցին գործընթացին:

Խորհուրդ ԹՊՀ-ից՝ տարբեր դերակատարների / շահագրգիռ կողմերի հետ սերտ կապ ունենալը գործառնական արդյունավետության տեսանկյունից բացում է նոր հնարավորություններ: Օրինակ ՝ Կազբեգիի դեպքում մենք մեծ աջակցություն ունեինք տեղական ինքնակառավարման մարմիններից, համապատասխանաբար, դա մեզ օգնեց ձեռք բերել արժեքավոր տեղեկություններ, որոնք օգտագործվել են դաշտային հետազոտության ընթացքում: Ավելին, մենք կարող էինք հեշտությամբ կառավարել շփումը տարբեր շահագրգիռ կողմերի հետ:

Ընդհակառակը, Ծաղկերիի իրավիճակի ուսումնասիրության դեպքում մենք բախվեցինք տեղական ինքնակառավարման մարմինների աջակցության պակասի հետ, բայց չնայած դրան, մենք լավ կապեր ենք հաստատել համայնքների ներկայացուցիչների և տեղական հասարակական կազմակերպությունների հետ, ինչը պարզեցրեց մեր աշխատանքի իրականացումը:

Շահագրգիռ կողմերի հետ ցանցի ստեղծում

Դեպքի ուսումնասիրության վայրի և համապատասխան համայնքի ընտրությունը իրականացնելուց և տեղական դեպքի դերակատարների հետաքրքրությունն ու նվիրվածությունը ապահովելուց հետո կարևոր է հաշվի առնել, որ տեղական գիտելիքներն օգտակար կլինեն դեպքերի ուսումնասիրությանը ինտեգրվելու համար, և որ շահագրգիռ կողմերը պետք է ներգրավվեն պլանավորման գործընթացի սկզբից: Պետք է սերտ կապ հաստատել այդ շահագրգիռ կողմերի հետ:

Փորձ CaucaSusT **նախագծից**.

Կարևոր է, որ տեղական շահագրգիռ կողմերը հասկանան, ուսանողների և ուսուցիչների այն հնարավորությունները կամ նրանց սահմանափակումները, որոնք կարող են նպաստել համայնքին դեպքերի ուսումնասիրության խնդրում (այսինքն, փորձը, որ կարող են ապահովել ուսանողները և դասախոսները, ժամանակի սղություն և մատչելի ֆինանսական ռեսուրսներ): Երբեմն կարող է կարևոր լինել համայնքի անդամներին հստակ տեղեկացնելը՝ արդյոք համայնքի համար ֆինանսական ռեսուրսներ մատչելի են, թե ոչ, քանի որ որոշ տեղացիներ կարող են ֆինանսական աջակցություն ակնկալել «միջազգային» նախագծերից:

Ավելին, որոշ տեղացիներ (հատկապես հայտնի տուրիստական շրջաններում, ինչպիսիք են Դիլիջանը, Հայաստանում կամ Կազբեգին Վրաստանում) անվստահություն են զգում ՀԿ-ների և միջազգային կազմակերպությունների նկատմամբ: Դա հաճախ կապված է նույն տարածաշրջանում իրականացվող այլ նախագծերի, նրանց բացասական փորձի հետ, և նրանց ընկալումը, որ ՀԿ-ները և այլ կազմակերպություններ օգտագործում են համայնքները միջազգային դոնորներից գումար վաստակելու համար՝ միևնույն ժամանակ փոքր օգուտներ տալով բուն համայնքին:

Այս առումով շատ կարևոր է ուշադիր դիտարկել, թե ինչպես են տեղական համայնքները օգուտ քաղելու դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացներից, բացահայտ քննարկելու դա տեղի շահագրգիռ կողմերի հետ, և նաև համատեղ քննարկել և գնահատել համայնքի օգուտները դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացից հետո:

Խորհուրդ ՀՊՄՀ-ից.՝ ՀՊՄՀ-ը բախվեց տեղական բնակչության ֆինանսական աջակցություն ակնկալող նույն մարտահրավերին, հատկապես Մարմարիկի դեպքի ուսումնասիրության ընթացքում: Այնուամենայնիվ, համատեղ քննարկումներից հետո, որի ընթացքում ներկայացվեցին ծրագրի սկզբունքները և նախնական հետազոտական

հարցերը, պարզ դարձավ ծրագրի հիմնական նպատակը: Այլ կերպ ասած, շահառուները հստակորեն հասկանում և պատկերացնում էին ՀՊՄՀ աշխատանքի դերը համայնքում `դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացի սկզբում: Միևնույն ժամանակ, գործի ուսումնասիրության դասընթացի հրապարակումը և համայնքի մարտահրավերների մասին իրազեկության բարձրացումը, ինչպես նաև որոշ տեղացիների հետ ՀՊՄՀ-ի համատեղ գործունեության մասին, օգնեց տարբեր նախագծերի համար շահագրգիռ կողմերի մի խմբի ֆինանսական աջակցություն ստանալ պետական և մասնավոր դոնորներից:

Դիլիջանում երկրորդ դեպքի ուսումնասիրության դասընթացի դեպքում, նախապես հստակեցվել են համայնքի սպասելիքները ՀՊՄՀ ուսուցիչների և ուսանողների հետ համագործակցությունից, և կենտրոնացած էր Դիլիջան ազգային պարկում էկո-հետագծի համատեղ վերանայման վրա: Սա աջակցեց արդյունավետ և կենտրոնացված համագործակցությանը և նոր գաղափարների համատեղ ընդհանրացմանը:

Խորհուրդ ԹՊՀ- ից՝ ծրագրի նպատակներին հասնելու համար մենք ստեղծել ենք արդյունավետ ցանց և գործընկերություն շահագրգիռ կողմերի հետ (Պետական, հասարակական կազմակերպություններ, մասնավոր հատված, միջազգային կազմակերպություններ) հետազոտական երկու ոլորտներում էլ (Բորժոմի / Ծաղվերի և Կազբեգի, Վրաստան):

Հանդիպումների նախապատրաստում, շահագրգիռ կողմերին իրազեկում ծրագրի նպատակների և խնդիրների մասին, ինչպես նաև ապահովել, որ տեղական դերակատարները օգուտ քաղեն նախագծից, որը բարդ խնդիր է:

Այդ տեսանկյունից հիմնարար առաջարկը `համապատասխան շահագրգիռ կողմերին հստակ և արդյունավետ բացատրել ծրագրի ընդհանուր նպատակները: Նախնական հանդիպումների ժամանակ ռազմավարական առումով կարևոր է շեշտը դնել ծրագրի շրջանակներում դիտարկվող գործունեության և պլանների վրա (կարճաժամկետ և երկարաժամկետ ժամանակահատվածում):

Մեր փորձը հաստատեց, որ նախնական աշխատանքային գործունեության ընթացքում կարևոր է սխալ ակնկալիքներ չստեղծել - որքան թափանցիկ կարող է լինել համալսարանի թիմը, այնքան լավ: Օրինակ ՝ շահագրգիռ կողմերը հաճախ հարցեր էին առաջադրում ֆինանսավորման հնարավորությունների կամ ֆինանսական օգուտների

վերաբերյալ: Նման իրավիճակներին անդրադառնալու համար ԹՊՀ թիմը պետք է հստակ սահմաններ իրենց խնդիրները՝շահագրգիռ կողմերին խրախուսական հաղորդագրություն ուղարկելու համար - կարևոր էր տեղական դերակատարներին ցույց տալ, որ նախագիծը կենտրոնացած կլինի խնդիրների բացահայտման և իրենց համայնքում պոտենցիալ լուծումներ գտնելու վրա: Ավելին, ԹՊՀ-ն կարող է նաև ընդգծել շահագրգիռ կողմերի ձգտումներն ու կարիքները՝ կապված իրենց համայնքի զարգացման հետ, որոշումներ կայացնողների, տեղական կամ տարածաշրջանային կառավարությունների հետ խոսելիս: Վերջինս նույնպես տեղական դերակատարների կողմից ընկալվեց որպես շոշափելի օգուտ:

Տվյալների հավաքում և կարիքների վերլուծություն

Մենք խորհուրդ ենք տալիս իրականացնել ընտրված համայնքի կարիքների վերլուծություն, հիմնական տեղեկատվություն և նախնական տվյալներ հավաքելու և համայնքի առջև ծառացած հիմնական մարտահրավերների և առկա ռեսուրսների ավելի լավ պատկերացում կազմելու նպատակով: Տվյալների հավաքագրումը կարող է ներառել քննարկումներ տեղական շահագրգիռ կողմերի հետ և նախնական դաշտային այցելություններ, ինչպես նաև գրականության ուսումնասիրություն, ռազմավարական փաստաթղթերի քննարկում և այլն:

Մենք նաև խորհուրդ ենք տալիս քննարկել վերլուծության արդյունքները տեղական շահագրգիռ կողմերի հետ, համոզվել, որ համալսարանի և համայնքի միջև կարիքների մասին ընդհանուր ըմբռնում կա, նախքան հետագա գործողությունները շարունակելը:

Փորձ CaucaSusT **նախագծից**՝

Ուսանողները կարող են ներգրավվել նախապատրաստման փուլում, եթե դա իրագործելի է, օրինակ՝ տվյալների հավաքագրման մեջ և նպաստելով կարիքների վերլուծությանը, չնայած ցանկալի է, որ ուսուցիչները նախապես պատրաստեն նյութը՝ շահագրգիռ կողմերի և ոչ ակադեմիական փորձագետների հետ համագործակցելով հատուկ համապատասխան թեմաների շուրջ:

Կարիքների վերլուծություն անցկացնելիս մենք առաջարկում ենք հաշվի առնել հետևյալ տարրերն ու հարցերը հավաքագրել դաշտային այցելությունների և տեղական համայնքների հետ հաղորդակցության

միջոցով (հեռախոսային քննարկումներ, դեմ առ դեմ հանդիպումներ, ֆոկուս խմբեր և ուսումնասիրություն), ինչպես նաև առկա գրականությունից և փաստաթղթերից (Աղյուսակ 6.1):

Աղյուսակ 6.1. **կարիքների վերլուծության տարրեր և առաջնորդության հարցեր** *(այս օրինակը միտված է զբոսաշրջության զարգացմանը):*

Գյուղի տեղակայումը
Ժողովրդագրական տվյալներ
* Տեղեկատվություն տեղական տնտեսական իրավիճակի մասին
Տնտեսության որ ճյուղերը / գործունեության տեսակներն են ստեղծում եկամտի զգալի աղբյուրներ (Զբոսաշրջության հետ կապված ուղղվածության դեպքում ' զբոսաշրջության Վիճակագրություն; զբոսաշրջությունից ստացված եկամուտների մասնաբաժինը (ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն), համայնքների և/կամ տնային տնտեսությունների եկամուտներում; տուրիստական գործողությունների սեզոնայնությունը; գոյություն ունեցող զբոսաշրջային առաջարկները և ձեռնարկությունները)
* Ովքեր են հիմնական դերակատարները/շահագրգիռ կողմերը տեղական համատեքստում, որոնք են նրանց դերը նախատեսվող ուսումնասիրության վերաբերյալ, արդյոք նրանք ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն ներգրավված են (Տուրիստական ուղղվածության դեպքում ' կացարան, ռեստորաններ, տեսարժան վայրեր, բնական և մշակութային տեսարժան վայրեր, տրանսպորտ): Նրանք համագործակցո՞ւմ են միմյանց միջև կամ ինչ-որ կերպ համակարգում են իրենց գործունեությունը: Ի՞նչ ուժային հարաբերություններ կան դեպքերի ուսումնասիրության կայքում: Որ հիմնարկներն ու անհատներն են պատասխանատու տեղական մակարդակում համապատասխան գործունեության պլանավորման և համակարգման համար (զբոսաշրջություն, գյուղատնտեսություն, լանդշաֆտային զարգացում և այլն):
Ովքե՞ր են ազգային / տարածաշրջանային համատեքստում համապատասխան / կարևոր դերակատարները:
Տեղական մակարդակում կա՞ կայուն զարգացման ըմբռնում:
Որո՞նք են դեպքերի ուսումնասիրության տարածքում զբոսաշրջության զարգացման ուժեղ, թույլ կողմերը, հնարավորությունները, սպառնալիքները (SWOT վերլուծություն)
Որո՞նք են տուրիզմի զարգացման և ներկայիս իրականության վերաբերյալ համայնքների տեսլականների միջև առկա բացերը, և որոնց աջակցությունն է պետք այդ բացերը լրացնելու համար:
Ով է իր ներդրումը բերելու թեմատիկ դասընթացին և ինչ գիտելիքներ են նրանք ներդնելու: Ի՞նչ գիտելիքներ են պակասում տեղական մակարդակում: (Սա պետք է առաջնորդի այն որոշումները, որոնց առարկաները / ստորաբաժանումները իդեալականորեն պետք է ներգրավվեն Դեպքի ուսումնասիրության դասընթացում) Ի՞նչ գիտելիքներ կարող են իրականում տալ համալսարանի ուսուցիչներն ու ուսանողները:
Ի՞նչ առաջարկներ կան տեղական դերակատարներից այն մասին, թե ուսանողներն ու ուսուցիչները ինչպես կարող են նպաստել դաշտային ուսումնասիրության ընթացքում:

Փորձ CaucaSusT նախագծից՝

1. Գյուղական բնակավայրերի դեպքում ավելի լավ է կազմակերպել առերես հանդիպումներ տեղական շահագրգիռ կողմերի հետ, քան շփվել հեռախոսով կամ էլեկտրոնային եղանակով, կարիքների վերլուծություն նախաձեռնելիս, քանի որ մարդիկ բաց չեն անծանոթ մարդկանց առջև:
2. Շատ կարևոր է նախնական տեղեկություններ հավաքել դեպքերի ուսումնասիրման համայնքում նախկինում իրականացված նախագծերի վերաբերյալ, որոնք կարևոր են դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացի թեմայի համար կարիքների վերլուծության պահին: Դա կարելի է անել ՝ կարդալով ծրագրի հաշվետվությունները և գրառումները, եթե այդպիսիք առկա են, և կապ հաստատելով ներգրավված կազմակերպությունների կամ անհատների հետ՝ ինչպես համայնքի ներսից, այնպես էլ դրանից դուրս: Սա կօգնի պարզել գիտելիքների / պրակտիկայի առկա բացերը և աջակցել դեպքի ուսումնասիրության դասընթացի նախնական հետազոտական հարցերի բացահայտմանը:
3. Ուսանողների և շահագրգիռ կողմերի նախնական հանդիպումից առաջ ուսանողները և ուսուցիչները պետք է լավ ծանոթ լինեն համայնքի վերաբերյալ առկա տեղեկատվությանը: Տեղացիների հետ քննարկումների ընթացքում օգտակար է հղում կատարել տարբեր աղբյուրների, որտեղ ուսանողները տեղեկություններ են գտել համայնքի մասին, ցույց տալու համար, որ նրանք նախնական հետազոտություն են կատարել: Միևնույն ժամանակ, ուսանողները պետք է խուսափեն համայնքի անդամների հասցեին արհամարհական արտահայտություններից: Սա կօգնի բարելավել ուսանողների / ուսուցիչների ՝ որպես մասնագետների, տեղական ընկալումը:

Հետազոտական հարցերի նախնական նույնականացում

Կարիքների վերլուծության արդյունքների հիման վրա, կարելի է պարզել նախնական հետազոտական հարցերը, որոնց ուսանողները և ուսուցիչները կանդրադառնան գործի ուսումնասիրության ընթացքում: Խորհուրդ ենք տալիս այս փուլում դիտարկել «նախնական» հարցերը, պայմանավորված այն հանգամանքով, որ դրանք պետք է ճշգրտվեն և վերաձևակերպվեն հիմնված դեպքի ուսումնասիրության դասընթացի վերջին փուլերում տեղական շահագրգիռ կողմերի հետ սերտ քննության և համագործակցության վրա:

Քանի որ ՏԴ ոլորտի դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացի նպատակն է համատեղ զարգացնել ընտրված մարտահրավերների ըմբռնումը և մշակել հնարավոր լուծումներ, խորհուրդ ենք տալիս ներառել

համակարգերի վրա կենտրոնացած հարցեր, թիրախային և փոխակերպվող գիտելիքներ (տե՛ս Աղյուսակ 6.2-ում տրված հարցերի օրինակները - բայց հիշեք, որ գիտելիքների այս տեսակները միշտ չէ, որ հնարավոր է տարբերակել, և կարող են կախված լինել նրանից, թե ում հեռանկարի համար են ուղղված հարցերը ՝ ուսանողներին / ուսուցիչներին, տեղական համայնքին և այլն):

Աղյուսակ 6.2. Նախնական հետազոտությունների հարցերի օրինակներ (կենտրոնացած է կայուն զբոսաշրջության վրա):

Գիտելիքի համակարգեր	- Որոնք են հիմնական տարրերը/բաղադրիչները, որոնք նպաստում են զբոսաշրջության զարգացմանը տվյալ թեմատիկ ոլորտում, և ինչպես են դրանք փոխկապակցված: - Գոյություն ունեն տուրիստական նախաձեռնություններ: Արդյո՞ք դրանք համայնքահեն են: - Ովքե՞ր են այս ոլորտում հիմնական դերակատարներն ու որոշումներ կայացնողները, և ովքեր են զբոսաշրջային ապրանքների հիմնական սպառողները:
Թիրախային գիտելիքներ	Ի՞նչ կայուն տեղական տուրիստական արտադրանք կարող է մշակվել: - Ինչպե՞ս կարելի է կազմակերպել մասնակցային կառավարում տեղական մակարդակում: - Ո՞րն է տուրիզմի կայուն զարգացման մեր նախընտրած սցենարը 5 տարվա ընթացքում որոշակի վայրում (այսինքն ՝ համայնք, մարզ):
Փոխակերպումների մասին գիտելիքներ	- Ո՞ր ռեսուրսներն ու գործողություններն են անհրաժեշտ կայուն զբոսաշրջային արտադրանքն իրականացնելու համար: - Ինչպե՞ս նպաստել, որ տեղական բնակչությունը շահի տուրիստական նախաձեռնություններից: - Ինչպե՞ս կարելի է հաղթահարել առկա մարտահրավերներն ու խոչընդոտները ՝ զբոսաշրջության ոլորտում կայունության հասնելու համար:

Աղբյուրը՝ CaucaSusT նախագիծ:

Ուսուցչական թիմի կազմը - Ուսանողների և ուսուցիչների համար անհրաժեշտ առարկաների, գիտելիքների բաղադրիչների և հմտությունների բացահայտում

Նախնական հարցերը պարզելուց հետո հարկ է հաշվի առնել, գիտելիքների և որակների որ տեսակներն են անհրաժեշտ դրանց լուծման համար: Մասնավորապես՝

- Ո՞ր ուսուցիչները (ո՞ր գիտական առարկաներից) պետք է ներգրավվեն դասընթացի դասավանդման մեջ:
- Ո՞ր գիտելիքն է անհրաժեշտ, բայց առկա չէ տվյալ ուսուցչական թիմում, կամ համալսարանում: Կարո՞ղ են արտաքին (պրակտիկ) փորձագետները կամ տեղական շահագրգիռ կողմերը տրամադրել այս գիտելիքները (և եթե այո, ապա ինչպե՞ս կարելի է դա կազմակերպել, օրինակ `արտաքին դասախոսության կամ նախնական դաշտային այցի կազմակերպում):

Ելնելով վերը նշված նկատառումներից `դասավանդող թիմի վերջնական կազմը կարող է որոշվել:

Փորձ CaucaSusT **նախագծից՝**

Տարբեր բաժինների ուսուցիչների ներգրավումը կարող է կազմակերպական մարտահրավեր առաջացնել:

Խորհուրդ ՀՊՄՀ- ից՝ Դժվար էր տարբեր ֆակուլտետների ուսուցիչների ներգրավումը դեպքի ուսումնասիրության առաջին դասընթացի ընթացքում, միջգերատեսչական ուսուցումը վարչականորեն մշակելու նախկին փորձի բացակայությամբ պայմանավորված, և պայմանավորված նրանով, որ ուսուցիչները մինչև նախագիծը ծանոթ չէին միմյանց:

Բաժանմունքի ղեկավարների և համալսարանի ղեկավարության միջև բանավոր համաձայնությունը նպաստեց նախկին խնդրի լուծմանը: Ուսուցչական սեմինարը և համատեղ նախապատրաստական միջոցառումները նվիրվեցին վերը նշված խպնդրի լուծմանը:

Լրացուցիչ խնդիրների թվում է միջդիսցիպլինար և տրանսդիսցիպլինար ուսուցման փորձի բացակայությունը: Արդյունքում, շատ ուսուցիչներ ավելի շուտ աշխատում էին բազմադիսցիպլինար, քան միջառարկայական եղանակով(յուրաքանչյուրը շատ կապված էր իր սեփական կարգապահական անցյալի և մեթոդների հետ, և ինտեգրումը բավականին ցածր մակարդակի վրա էր գտնվում):

Բացի այդ, Մեղրաձորում դաշտային աշխատանքների ժամանակ որոշակի կոնֆլիկտ տեղի ունեցավ, երբ տարբեր գերատեսչություններից

երկու դասախոսները համակարգում էին խումբը միասին: Սա է պատճառը, որ ռազմավարական առումով կարևոր է նախնական սեմինար կազմակերպել մասնակից ուսուցիչների հետ՝ օգնելու նրանց նախապատրաստվել համատեղ ուսուցման և նպաստել իրենց հմտությունների կատարելագործմանը: Երկրորդ գործին նախապատրաստվելիս ՀՊՄՀ-ի համակարգողները հաշվի են առել կազմակերպչական և միջդիսցիպլինար խնդիրները: Ավելին, գործի ուսումնասիրության ընթացքում համագործակցության փորձից հետո, տարբեր ամբիոնների դասախոսները սկսեցին աշխատել միջդիսցիպլինար առարկայական ձեռնարկների վրա՝ ինչպիսիք են պատմությունը և աշխարհագրությունը, ինչպես և տարբեր բաժինների ուսանողները, ովքեր հանդիպել են դեպքերի ուսումնասիրության ընթացքում, հանդես են եկել համատեղ հոդվածներով:

Խորհուրդ ԹՊՀ-ից՝ Կազմակերպչական տեսանկյունից տարբեր ֆակուլտետների դասախոսների ներգրավումը դժվարին խնդիր էր: CaucaSusT նախագիծը որոշ միջոցներ է տրամադրել ներգրավված ուսուցիչներին՝ ծախսերը փոխհատուցելու համար, ինչը կարևոր խթան էր նրանց մասնակցության համար: Բացի այդ, ծրագրի համակարգողներն ու համապատասխան ամբիոնների դասախոսները դարձել են նախագծի հետ կապված բոլոր մանկավարժական միջոցառումների մշտական մասնակիցներ և ակտիվորեն մասնակցել են որոշումների կայացման գործընթացին, ինչը նպաստել է համընդհանուր ըմբռնմանն ու համագործակցությանը: Ի վերջո, արդյունավետ համագործակցությունը ստեղծել է դասախոսական անձնակազմի ներգրավվածության զգացում, ինչը կարելի է նշանակալի ձեռքբերում համարել համալսարանական մակարդակով նախագծի իրականացման տեսանկյունից:

Փորձ CaucaSusT **նախագծից**.

Ոչ բոլոր ուսուցիչները կարող են ծանոթ լինել անդրգիտակարգային մոտեցումներին և ունենան իրավիճակի ուսումնասիրման փորձ: Այս առումով օգտակար է ուսումնական ծրագրին թեմատիկ դասընթացի ինտեգրման շրջանակներում և դասընթացին նախապատրաստվելու սկզբնական փուլում հանդիպում կամ սեմինար անցկացնել: CaucaSusT ծրագրի թիմը կազմակերպեց ուսուցիչների երկու սեմինար, որտեղ ՀՊՄՀ-ի և ԹՊՀ-ի տարբեր բաժանմունքների ուսուցիչները միավորվել էին, որպեսզի ընդհանրացնեն անդրադիսցիպլինարության վերաբերյալ իրենց գիտելիքները,

կիրառեն իրենց համար նոր մեթոդներ (Օրինակ՝ համակարգային վերլուծություն և սցենարների մշակում) և յուրաքանչյուր բուհում ներկայացնել նախնական ծրագիր դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացի համար:

Ուսանողների հավաքագրում

Դեպքի ուսումնասիրության դասընթացի համար անհրաժեշտ որոշված իրավասությունները կարող են նաև որոշել ուսանողների ընտրությունը (որպես այլընտրանք, դեպքի ուսումնասիրությունը կարող է հարմարեցվել մասնակից ուսանողների գիտելիքներին և հմտություններին):

Կարելի էր դիտարկել հետևյալ չափանիշները՝

- Մոտիվացիա.
- Մասնակցային մոտեցումների կիրառման նախորդ փորձը.
- Հաղորդակցման հմտություններ և խմբում աշխատելու ունակություն կամ հետաքրքրություն.
- Լեզվական հմտություններ (այն դեպքերում, երբ դասընթացներն անցկացվում են միջազգային միջավայրում կամ օտարերկրյա դասախոսների հետ, Ուսանողները նույնպես կարող են օգտվել համապատասխան օտար լեզվի նախորդ գիտելիքներից).
- Ուսանողների դիսցիպլինար կարողությունները, համոզվելու համար, որ միջառարկայական խմբեր կարող են կազմվել (օրինակ `սոցիալական գիտությունները պետք է ներկայացված լինեն բոլոր աշխատանքային խմբերում).
- Գենդերային հավասարակշռություն:

Փորձ CaucaSusT **նախագծից**.

Խորհուրդ ՀՊՄՀ- ից՝ ***Սոցիոլոգիայի բաժնի ուսանողների ներգրավումը շատ օգտակար էր դեպքերի ուսումնասիրության ընթացքում խմբային աշխատանքի համար: Ավելին, Հայաստանում իրավիճակի կամ դեպքի*** *(Case Study)* ***ուսումնասիրության դասընթացներից հետո ուսանողները նշել են, որ նախընտրում են ավելի գենդերային հավասարակշռված խմբեր:ՀՊՄՀ-ն ներգրավեց մի շարք ուսանողների, ովքեր մասնակցել էին Մարմարիկում անդրգիտակարգային*** *(TD)* ***իրավիճակի կամ դեպքի*** *(Case Study)* ***ուսումնասիրության առաջին դասընթացին, նաև Դիլիջանում անդրգիտակարգային*** *(TD)* ***ուսումնասիրության երկրորդ դասընթացի ընթացքում: Սա օգտակար էր, քանի որ այս ուսանողները կարող էին իրենց փորձը ձեռք հաղորդել նոր ընդգրկված հասակակիցների հետ: Ուսանողների հավաքագրումը անդրգիտակարգային*** *(TD)* ***դասընթացին կարող է մարտահրավեր հանդիսանալ՝ ելնելով դրա տևողությունից և***

ինտենսիվությունից և կախված էր դասընթացի տեսակից (այսինքն՝ ընտրովի կամ պարտադիր) դրա ինտեգրումը բուհական ուսումնական ծրագրում (տես բաժին III. Իրավիճակի կամ դեպքի (Case Study) ուսումնասիրության դասընթացի ինտեգրումը Համալսարանի ուսումնական ծրագրում)։ Դասընթացի սկզբում ուսանողներից պահանջվող իրավասությունները և դրանք, որոնք պետք է ձեռք բերվեն նախապատրաստական դասընթացի փուլում պետք է ուշադիր պլանավորեն, դասընթացի ուսումնական ծրագրին ինտեգրման փուլում։

Գծապատկեր 6.2-ը ցույց է տալիս CaucaSusT ծրագրի գործընկերների կողմից համաձայնեցված գիտելիքների բաղադրիչների օրինակը, որոնք անհրաժեշտ էին այն ուսանողների համար, ովքեր կմասնակցեն անդրգիտակարգային (TD) դաշտային դասընթացներին:

- Պարտադիր հիմն ական բաղադրիչները ներառում են գիտելիքներ և հմտություններ, որոնք, միանշանակ, բոլոր մասնակից ուսանողները պետք է ստանան մինչև դաշտային աշխատանքին ներգրավվելը:
- Ընդհանուր ընտրովի բաղադրիչները ներառում են գիտելիքներ և հմտություններ, որը դասընթացին մասնակից առնվազն մեկ ուսանող պետք է ունենա մինչև դաշտ դուրս գալը՝ խմբային աշխատանքի ընթացքում դրան նպաստելու նպատակով:

Դա մասամբ պայմանավորված էր կազմակերպական և վարչական մարտահրավերներով՝ՀՊՄՀ-ում և ԹՊՀ-ում առաջին անգամ իրավիճակի կամ դեպքի (Case Study) ուսումնասիրության դասընթաց ներդնելու համար, ինչը դժվարացնում էր կենտրոնանալ գիտելիքների այս բոլոր հատուկ բաղադրիչները նախապատրաստական ուսուցման փուլում ներմուծելու գործի վրա:

Խորհուրդ ՀՊՄՀ-ից՝ իրավիճակի, դեպքի (Case Study) ուսումնասիրության դասընթացի առաջին փուլում, ՀՊՄՀ ուսուցիչներն ու ուսանողները լիովին չէին հասկանում ՏԴ հետազոտության սկզբունքները: Այս բացը վերացնելու համար ծրագրի համակարգողները կազմակերպել են սեմինարներ շարք, որոնք խթանել են անդրգիտակարգայինի (TD) ըմբռնումը, տարբեր առարկաների դասախոսների միջև համագործակցությունը և համայնքի շահագրգիռ կողմերի հետ համագործակցությունն էլ ավելի դյուրին են դարձրել անդրգիտակարգային (TD) մոտեցման ինտեգրումը:

Ուսանողների շրջանում կայուն զարգացման պարադիգմի, ինչպես նաև կայուն զբոսաշրջության ընկալման բացակայության պատճառով, համապատասխան թեմաները ներառվել են դասընթացի բովանդակության

մեջ և թարմացվել առաջին ՏԴ դասընթացից հետո: ՀՊՄՀ մի շարք ուսանողների համար նոր էին նաև հաղորդակցման հմտությունները, տվյալների վերլուծության հմտությունները և թիմային աշխատանքը:

Գծապատկեր 6.2. CaucaSusT ծրագրի գործընկերների կողմից բացահայտված գիտելիքների 3 բաղադրիչները, որոնք ուսանողներին անհրաժեշտ կլինեն դեպքի/իրավիճակի ուսումնասիրման դասընթացի իրականացման ժամանակ:

Համակարգերի գիտելիքներ	• **Որո՞նք են Գործի ուսումնասիրության տարածքում զբոսաշրջության զարգացմանը նպաստող հիմնական տարրերը / բաղադրիչները և ինչպե՞ս են դրանք փոխկապակցված:** • **Գոյություն ունեն արդյո՞ք զբոսաշրջային նախաձեռնություններ: Արդյո՞ք դրանք համայնքահեն են:** • **Որո՞նք են այս ոլորտում հիմնական դերակատարներն ու որոշումներ կայացնողները, և ովքեր են զբոսաշրջային ապրանքների հիմնական սպառողները:**
Նպատակային գիտելիքներ	• **Տեղական տուրիստական կայուն ի՞նչ ապրանքներ կարող են մշակվել:** • **Ինչպե՞ս կարելի է կազմակերպել մասնակցային կառավարում տեղական մակարդակում:** • **Ո՞րն է որոշակի վայրում (այսինքն՝ համայնք, մարզ) կայուն զբոսաշրջության զարգացման նախընտրելի երկարաժամկետ (5 տարի) սցենարը:**
Գիտելիքներ փոխակերպումների մասին	•**Ո՞ր ռեսուրսներն ու գործողություններն են անհրաժեշտ կայուն տուրիստական արտադրանքն իրագործելու համար:** • **Ինչպե՞ս ապահովել, որ տեղական բնակչությունը շահի տուրիստական նախաձեռնություններից:** • **Ինչպե՞ս կարելի է հաղթահարել զբոսաշրջության մեջ առկա կայուն մարտահրավերներն ու խոչընդոտները:**

Աղբյուրը՝ CaucaSusT նախագիծ:

Ելնելով գործի ուսումնասիրության առաջին դասընթացի ընթացքում ձեռք բերված փորձից ՝ հաջորդ տարի ՀՊՄՀ տարբեր ուսուցիչներ իրենց դասընթացներում կիրառեցին գործի մեթոդաբանություն: ՀՊՄՀ համակարգողները և ուսուցիչները ավելի շատ փորձ ձեռք բերեցին տեղական դերակատարների հետ համագործակցության մեջ: Առաջին դաշտային դասընթացի ընթացքում մասնակից համայնքների բաժնետերերը հիմնականում կազմում էին հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ և անհատ ձեռներեցներ. երկրորդ դեպքում շահառուների շրջանակը ընդլայնվեց և ընդգրկեց զբոսաշրջային կազմակերպությունների ներկայացուցիչներին, դպրոցի ուսուցիչներին, բնապահպաններին և Դիլիջանի ազգային պարկի աշխատակիցներին:

Խորհուրդ ԹՊՀ-ից՝ ՏԴ դասընթացի ինտեգրման վերաբերյալ ԹՊՀ ռազմավարությունը հիմնված էր ԹՊՀ երեք ֆակուլտետների և համապատասխան ծրագրերի միջև ակտիվ համագործակցության վրա: Համապատասխանաբար, ներգրավված ուսանողների և ուսուցիչների գիտելիքներ պաշարը բավականին տարբեր էր:

Սկզբնական փուլում փորձի բացակայության պատճառով հնարավոր չէր կանխատեսել, թե գիտելիքների որ տեսակներն են անհրաժեշտ ուսանողների և ուսուցիչների համար: Այս առումով նշանակալի ներդրում

ունեցավ ակադեմիական ուսումնական պլաններում փոփոխությունների նախապատրաստումը՝ հաշվի առնելով դաշտային Իրավիճակի կամ դեպքի (Case Study) ուսումնասիրության բովանդակությունը: Ավելին, ծրագրի շրջանակներում նախաձեռնված սեմինարներն ու վերապատրաստման ծրագրերը արդյունավետ ներդրում ունեցան և ներգրավված ուսուցիչները ստացան գիտելիքներ ՏԴ հետազոտության և ուսուցման ձևաչափի վերաբերյալ: Այն հնարավորություն տվեց գիտելիքների փոխանցմանը, և արդյունքում ուսանողները և ուսուցիչները հիմնականում լավ պատրաստված էին որոշակի առաջադրանքների համար:

2018 թ.-ին Վրաստանի Ծաղվերիում անցկացված Իրավիճակի կամ դեպքի (Case Study)ուսումնասիրության դասընթացից հետո, ԹՊՀ թիմը արդյունավետ գնահատեց դաշտային հետազոտության արդյունքները և թարմացրեց դաշտային հետազոտական առաջադրանքների և իրապես պահանջվող գիտելիքների միջև առկա պահանջները:

Ստուգել՝ գիտելիքի բոլոր բաղադրիչները արդյո՞ք համալսարանում/ տվյալ ծրագրի շրջանակներում դասավանդվող առկա դասընթացների մաս են կազմում:

- Եթե այո, կարևոր է, որ բոլորը կամ որոշ ուսանողներ հաճախեն համապատասխան դասընթացներին:
- Եթե ոչ, ապա այս լրացուցիչ բաղադրիչները պետք է ներմուծվեն առկա դասընթացների ծրագրերում, կամ հնարավորության դեպքում պետք է ստեղծվեն նոր դասընթացներ:

Նախապատրաստական դասընթացներ

Կարևոր է նախօրոք պատրաստել ուսանողներին գործի ուսումնասիրության վրա աշխատելու համար, որպեսզի դաշտային աշխատանքի ընթացքում բավարար ժամանակ տրամադրվի դեպքերի ուսումնասիրության վրա կենտրոնանալու համար: Ուսանողներին անհրաժեշտ գիտելիքների հիմնական բաղադրիչները, որոնք բացահայտվել են նախորդ փուլում (Գծապատկեր 6.2), կա՛մ պետք է

կազմեն ուսանողների կողմից արդեն ձեռք բերված նախկին գիտելիքների մաս, կա՛մ ինտեգրված լինեն նախապատրաստական դասընթացի ընթացքում ուսման արդյունքների մեջ:

Փորձ CaucaSusT **նախագծից**.

Ընդհանուր առմամբ, ուսանողները և ուսուցիչները պետք է ծանոթ լինեն հետազոտության հիմնական մեթոդներին՝ ձևավորում, հետազոտական հարցերի ձևակերպում, տվյալների հավաքում, վերլուծություն և այլն: Կարևոր է նաև իմանալ, թե ինչպես իրականացնել հետազոտություններ իրական կյանքի պայմաններում, ինչպես ինտեգրվել տարբեր դիսցիպլիններ ներկայացնող ուսանողների շրջանում, և ինչպես համագործակցել համայնքի դերակատարների հետ:

Խորհուրդ ՀՊՄՀ-ից՝ Մասնակից ուսանողներին ՀՊՄՀ-ն առաջարկել է նախապատրաստական աշխատանքների հետևյալ փուլերը՝

1-ին փուլում ներառված անդրգիտակարգային (TD)

- մոտեցման հիմնական սկզբունքները CaucaSusT ծրագրի շրջանակներում ներկայացված առարկաների բովանդակության մեջ (տե՛ս նախապատրաստական դասընթացների նկարագրությունը հավելված 1-ում):

- Հետազոտական հարցերի ձևակերպման, տվյալների հավաքագրման, համակարգի վերլուծության և սցենարի մշակման, հարցաթերթիկների մշակման և հաղորդակցման հմտությունների բարձրացման վերաբերյալ գործնական վարժություններ:
- Դաշտային աշխատանքից առաջ անցկացված լրացուցիչ նախապատրաստական հանդիպումները, գործնական սեմինարներն՝ նպաստեցին ավելի մանրամասն տեղեկատվություն տրամադրելու ուսումնասիրված տարածքի, դրանց կարիքների գնահատման և կազմակերպչական հարցերի վերաբերյալ:

Մասնավորապես, երկօրյա սեմինար, որը հիմնված է PoHI- ի և այլոց տասը

քայլեր աշխատության վրա (2017) Հատկապես օգտակար է ինչպես ուսանողների, այնպես էլ ուսուցիչների համար:

ՀՊՄՀ ուսանողների համար շատ թեմաներ նոր էին, այս բացը վերացնելու նպատակով, ինչպես նկարկայացվեց վերևում, հիմնական ասպեկտների պատշաճ ընկալումն ապահովելու համար իրավիճակի կամ դեպքի (Case Study) ուսումնասիրության դաշտային փուլում ուսանողներին տրվեցին մի շարք դասախոսություններ:

Խորհուրդ ԹՊՀ- ից՝ ԹՊՀ-ի դեպքում, ծրագրի մշակումը և տարբեր ֆակուլտետների մասնակցությունը դժվար է դարձրել գիտելիքի բոլոր բաղադրիչների հաշվառումը, որոնք բաշխվում են տարբեր դասընթացների և մագիստրոսական ծրագրերի միջև՝ որպես ուսման հատուկ արդյունքներ: Պլանավորումը հեշտացնելու համար հիմնականում մագիստրոսի առաջադեմ ուսանողները (մագիստրոսական ծրագրի երկրորդ տարում) հրավիրվում /ընդունվում են որպես թեմատիկ դասընթացների մասնակիցներ՝ համոզվելու համար, որ նրանք ունեն հիմնարար գիտելիքներ կայուն զարգացման, ուղղության պլանավորման, ռազմավարական կառավարման և այլ ոլորտներում: Ավելին, նրանք պետք է

ավարտեն պարտադիր անդրգիտակարգային (TD) դասընթացներ՝ իրավիճակի կամ դեպքի (Case Study) ուսումնասիրության դասընթացի նախադրյալների և կայուն զարգացման գաղափարի ավելի խորը ընկալումն ապահովելու համար: ՏԴ դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացների նորարարական ձևաչափը և բովանդակությունը ուսանողներից պահանջում են հատուկ հմտություններ, ինչպիսիք են շփման հմտություններ, հաղորդակցություն, տվյալների հավաքում, համայնքային աշխատանք, հետազոտական պլանավորման հմտություններ և այլն:

Վերոգրյալի շնորհիվ ծրագրի համակարգի վերլուծությունը և ուսման արդյունքները օգտակար կլինեն: Բացի այդ, ուսումնական պլանը պետք է կազմվի հաջորդական և կանոնավոր կերպով՝ հաշվի առնելով ՏԴ հետազոտության և ուսուցման ասպեկտները: Դեպքի ուսումնասիրության թեմատիկ կենտրոնացման վերաբերյալ հիմնական տեղեկատվությունից բացի (ինչպիսին է կայուն զբոսաշրջությունը CaucaSusT ծրագրի դեպքում), կարևոր է, որ ուսանողները տեղեկացված լինեն դեպքերի ուսումնասիրման սկզբունքների և հիմնական լայնակի հատման հասկացությունների մասին, ինչպիսիք են կայունությունը և անդրադիսցիպլինարությունը, ինչպես նաև սույն ձեռնարկի առաջին բաժնում նկարագրված այլ հիմնական հասկացություններ: Ավելին, ուսանողները պետք է ծանոթանան «դեպքի» մանրամասներին: Դա կարելի է անել ոչ միայն դեպքի ֆոնն ու նկարագրությունը տրամադրելու և ուսանողների կարիքների վերլուծությունը բաժանելու միջոցով, այլ նաև ՝

- տարբեր դեպքերի վերաբերյալ գործի տվյալների հետ աշխատելը, such as GIS,
- բացահայտելով, թե որ լրացուցիչ տեղեկատվությունը կարող է անհրաժեշտ լինել դեպքի ուսումնասիրության համար,
- ուսանողների կողմից լրացուցիչ տվյալների հավաքագրման կազմակերպում / համատեղ ուսանողների և ուսուցիչների կողմից,
- ուսանողների շփումների հաստատում տեղի քեյսերի մասնակիցների կամ քեյսերի փորձագետների հետ, ուսանողների ներգրավում տեղում տվյալների հավաքագրման մեջ,
- հրավիրել տեղական դերակատարներին և փորձագետներին որպես արտաքին դերակատարներին / ներկայցնողներին դասընթացների ընթացքում ուսանողներին տեղեկատվություն տրամադրելու համար,

- թեմատիկ հետազոտության հետ կապված հարցերի մոտեցումը հատուկ ծրագրերի ուսանողների համար մասնագիտացված դասընթացների համատեքստում.

Փորձ CaucaSusT **նախագծից՝**

Խորհուրդ ՀՊՄՀ-ից՝ ***ՀՊՄՀ գործընկերներն անցկացրել են հանդիպումներ և սեմինարներ, որոնք երկուսն էլ կազմակերպել են տարբեր բաժինների ուսուցիչները, և արտաքին դասախոսների կողմից՝ ուսանողներին լայն հեռանկար ապահովելու համար: Մասնավորապես, կազմակերպվել են միջառարկայական դասախոսություններ ուսումնասիրվող տարածքների բնական պատմական հուշարձանների, սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի և զբոսաշրջության վերաբերյալ, իսկ պահպանվող տարածքների փորձագետն օգտակար ավանդ է ներդրել, որը ուսանողներին նախապատրաստել է աշխատանքի Դիլիջանում թեմատիկ դասընթացի ժամանակ՝ համագործակցելով Դիլիջանի ազգային պարկի հետ:***

Խորհուրդ ԹՊՀ- ից՝ ***ԹՊՀ ուսանողները նախաձեռնել են արտաքին զեկուցողների հրավեր, կիսամյակի ընթացքում՝ նախապատրաստական առանձին դասընթացների շրջանակներում:***

Համագործակցության նման ձևաչափը մեզ թույլ տվեց սերտ կապեր հաստատել ոչ ակադեմիական շահագրգիռ կողմերի հետ: Հանդիպումների ընթացքում քննարկվել են զբոսաշրջության ոլորտի հետ կապված տարբեր, հիմնականում կենտրոնացված է գործնական ասպեկտների վրա, դեպքեր: Այս հանդիպումները սկսվել են որպես լրացուցիչ ուսումնական միջոցառում:

Հիմնվելով ԹՊՀ-ի փորձի վրա, այսպես կոչված, ուղղորդող միջոցառումները դրականորեն ազդեցին դասընթացների արդյունքների վրա, այն ցույց է տալիս դեպքերի միջև տեսական և գործնական ուսումնասիրությունների խառնման նշանակությունը:

Դեպքի վերաբերյալ խորը տեղեկատվություն սովորելուց բացի, ուսանողները պետք է պատրաստ լինեն դաշտային աշխատանքին: Դաշտային աշխատանքի ընթացքում նախնական թեմաները, նպատակները և խնդիրները պետք է նախապես քննարկվեն ուսուցիչների և ուսանողների շրջանում:

Խմբային աշխատանքի կազմակերպում

Պետք է հաշվի առնել խմբային աշխատանքի կազմակերպումը՝ ելնելով դաշտային դասընթացին ներգրավված ուսանողների թվից:

Փորձ** CaucaSusT **նախագծից`

Սփեղծել միջառարկայական խմբեր, որպեսզի համոզվեք, որ յուրաքանչյուր խմբում ներկայացված են տարբեր առարկաների ուսանողներ: Յուրաքանչյուր խումբ կարող է կենտրոնանալ որոշակի հետազոտական հարցի կամ թեմայի վրա:

** **Խմբային աշխատանքի նպատակը չի ներառում մրցակցությունը: Ընդհակառակը, ավելի շուտ պետք է խրախուսվի խմբերի միջև համագործակցությունն ու փոխանակումը:***

Օգտակար հղումներ`

Հավանական է, որ դաշտային աշխատանքի ընթացքում տարբեր դիսցիպլիններից ուսանողները միմյանց լավ ծանոթ չլինեն:

Մինչ ուսանողները կսկսեն աշխատել խմբերով, կարող էին կազմակերպվել տարբեր միջոցառումներ, որպեսզի նրանք միասին աշխատեն միմյանց ճանաչեն և իրենց ավելի հարմարավետ զգան:

Հաջորդ երեք ձեռնարկները տալիս են գեղեցիկ նկարագրություններ հարաբերությունների ստեղծման և թիմային համատեղ գործունեության համար:

Թեմատիկ խմբերից բացի, ուսանողներին կարող են հանձնարարվել նաև դաշտային ուսումնասիրության կազմակերպչական այլ խնդիրներ՝ ներառյալ ծրագրի կառավարումը, տեղական շահագրգիռ կողմերի և հնարավոր լրատվամիջոցների հետ շփումը, տվյալների համատեղ կառավարումը: Դա հնարավոր կլիներ անել միջոլորտային աշխատանքային խմբերում, որտեղ յուրաքանչյուր թեմատիկ խմբի ուսանողները պետք է ներկայացվեն: Գծապատկեր 6.3 ներկայացված է թեմատիկ և միջգերատեսչական խմբերի կառուցվածքը:

Կազմակերպչական խնդիրներ

Առաջարկություն՝ Մենք առաջարկում ենք կազմել ստուգաթերթ որպեսզի համոզվեն, որ հաշվի են առնվում դաշտային աշխատանքների փուլի բոլոր կազմակերպական ասպեկտները՝ ներառյալ ստորև նշվածները՝

- Որքա՞ն է դաշտային աշխատանքը.
- Որտե՞ղ և երբ այն տեղի կունենա.
- Ուսուցիչներից ո՞վքեր կմնան ամբողջ տևողության ընթացքում.
- Ուսանողները համակարգիչներ կունենա՞ն.
- Հարցազրույցի համար ուսանողները ստիպված կլինե՞ն ավելի մեծ տարածություններ անցնել:
- Ճամփորդելու համար լավ ենթակառուցվածք կլինե՞ն: Հնարավո՞ր է, որ որոշ ուսանողներ մեկ օր անցկացնեն շահագրգիռ կողմի հետ միասին:
- Շահագրգիռ կողմերը հետաքրքրված կլինե՞ն ակտիվորեն մասնակցություն ունենալու մեջ:
- Ի՞նչ գործողություններ կարելի է առաջարկել ուսանողներին ազատ ժամանակի ընթացքում ՝ արշավ, լող և այլն: (և ինչ պետք է ուսանողներն իրենց հետ բերեն, որպեսզի կարողանան մասնակցել):
- Ինչպե՞ս է համալսարանական թիմը պատրաստված արտակարգ իրավիճակների հնարավոր իրավիճակի համար: Որո՞նք են այս առումով համալսարանական կանոնակարգերը:
- Ի՞նչ ենթակառուցվածքներ և ռեսուրսներ կան տեղում:
- Ինչպե՞ս կարող են ազդել գործունեության վրա վատ եղանակի դեպքում: Ի՞նչ այլընտրանքներ կարելի է առաջարկել ուսանողներին:

Փորձ *CaucaSusT* ***նախագծից***՝

Թե՛ ՀՊՄՀ-ի, թե՛ ԹՊՀ-ի ուսանողները կարծիք հայտնեցին, որ նրանց համար շատ կարևոր է դաշտային դասընթացների հստակ ծրագիր և հստակ հրահանգներ և թարմացումներ ունենալը դաշտային աշխատանքների ամբողջ ընթացքում:

ԶԼՄ-ների իրազեկում, տեսանելիություն և սոցիալական լրատվամիջոցներ

Ուսանողները պետք է մտածեն, թե ինչպես տեսանելի դարձնել իրենց շահագրգիռ կողմերի հետ աշխատանքը, և կարևոր կլինի հաշվի առնել դրանց տարբերակները ծրագրի նախապատրաստական փուլում:

- Կա՞ն տեղական լրատվամիջոցներ, որոնք կարող են հետաքրքրվել դասընթացով:
- Ֆեյսբուքյան խումբը օգտակար կլինի համայնքի հետ համագործակցության և համապատասխան արդյունքների վերաբերյալ տեղեկատվություն տրամադրելու համար:

Փորձ CaucaSusT **նախագծից**՝

Թե՛ ՀՊՄՀ-ն, թե՛ ԹՊՀ ուսանողները յուրաքանչյուր դասընթացի համար ֆեյսբուքյան խմբեր են ստեղծել, ինչպես նաև օգտագործել են այլ լրատվամիջոցներ ՝ ՏԴ դասընթացների վերաբերյալ իրազեկությունը բարձրացնելու համար: **ՀՊՄՀ** դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացը հրապարակվել է տարբեր խողովակներով.

ՀՊՄՀ լրատվական անձնակազմը Մեղրաձորում մասնակցեց դաշտային դասընթացին և տեսանյութ ստեղծեց համալսարանի նորությունների ալիքի համար:

ՀՊՄՀ համակարգողները հրավիրվել են Հայաստանի Կենտրոնական հեռուստատեսության ծրագրին՝ խոսելու CaucaSusT ծրագրի մասին և մասնակցել են ֆիլմի արտադրությանը՝ կենտրոնացած համալսարանի և համայնքի միջև գոյություն ունեցող համագործակցության վրա, դեպքերի ուսումնասիրության դաշտային դասընթացների և դրանց հիմքում գտնվող համայնքների փորձի վրա: Ֆիլմն օգնել է թեմատիկ կուրսով համագործակցող ֆակուլտետներում նոր ուսանողների ներգրավել առաջիկա կիսամյակում: Բացի այդ, համալսարանական թերթում հրապարակվել են մի քանի հոդվածներ նախագծի գործունեության և արդյունքների մասին:

Այս հրապարակայնությունը ուշադրություն գրավեց ինչպես դեպքերի ուսումնասիրման համայնքների, այնպես էլ բուհի ՀՊՄՀ-ի վրա: Առաջինը նպաստում էր, որ համայնքային որոշ ակտիվիստներ միջոցներ ստանային զարգացման մի շարք ծրագրերի իրականացման համար. վերջինս հանգեցրեց ուսանողների ավելի մեծ հետաքրքրությանը ՀՊՄՀ-ում սովորելու համար:

ՏՊՀ –ի Ծրագրի ղեկավարները և ծրագրի համակարգողը մասնակցեցին տեղական հեռուստածրագրին և Ծաղվերիում՝ Վրաստան, և խոսեցին CaucaSusT ծրագրի մասին: Ավելին, Կազբեգիի դեպքում, տեղական ինքնակառավարման մարմինների հանրային գրասենյակը ակտիվորեն կիսում էր տեղական շահագրգիռ կողմերի ՏԴ դասընթացի վերաբերյալ տեղեկատվությունը:

Գծապատկեր 6.3. խմբի աշխատանքի առաջարկվող կառուցվածքը. ուսանողները բաժանվում են թեմատիկ և խաչաձև սեկցիոն խմբերի:

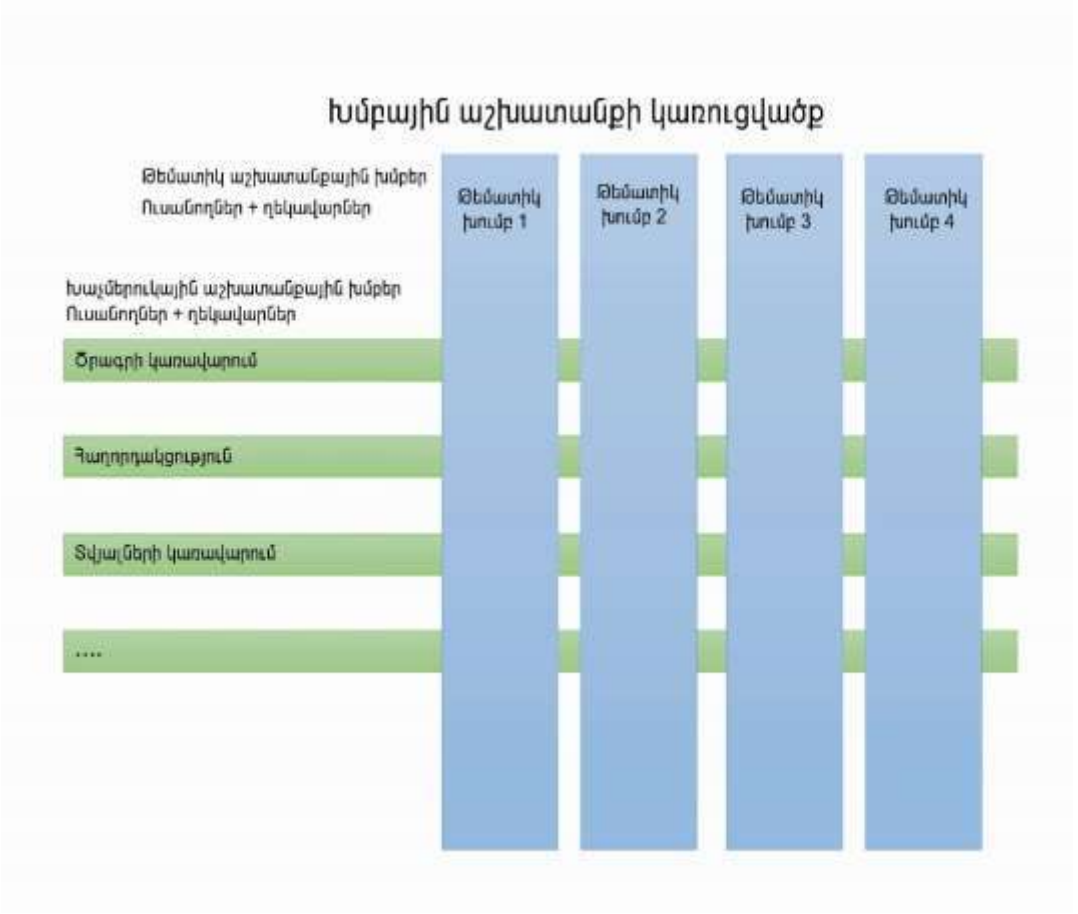

Աղբյուր՝ CaucaSusT նախագիծ:

***Փուլ** 2. Դաշտային աշխատանքներ*

Դաշտային աշխատանքի առաջարկվող կառուցվածքը

Աշխատանքի առաջին** 2 **օրերի ընթացքում դաշտային պայմաններում առաջարկվող միջոցառումներ՝

- Բնակարանային բնակեցումը և կազմակերպչական հարցերի կազմակերպումը

- Նախնական հանդիպում բոլոր ուսանողների հետ, դաշտային աշխատանքների նպատակների պարզաբանում, շահագրգիռ կողմերի հանդիպումների վերջնական նախապատրաստում,-
- Աշխատանքային խմբերի որոշում, խնդիրների ըմբռնում,-
- Յուրաքանչյուր խմբի առաջադրանքների և հիմնական ժամանակացույցի որոշում,
- Որոշ անհատական հարցազրույցների անցկացում և շահագրգիռ կողմերի ներգրավվածություն պարտադիր նախորոշում՝ ելնելով շահագրգիռ կողմերի մատչելիությունից. ուսանողները նախապես դասավորում են դրանք ուսուցիչների օգնությամբ,
- Հանդիպումներ շահագրգիռ կողմերի հետ՝ «պաշտոնապես» ներկայացնելով դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացի նպատակներն ու ծրագրերը և քննարկելով դրանք շահագրգիռ կողմերի հետ
- Անդրադարձ շահագրգիռ կողմերի հետ հանդիպման վերաբերյալ,

Սոցիալական ցանցերի նախնական համակարգային վերլուծություն և հետազոտություն, որոնք թարմացվում և հստակեցվում են խմբային աշխատանքի առաջին փուլում

Ընդհանուր ժամանակացույց:

- Ամեն օր կարող է բաղկացած լինել խմբային աշխատանքից և համատեղ արտացոլման և թարմացման նիստերից
- Ուսանողների գործունեությունը՝ տվյալների հավաքում և գրանցում, վերլուծություն (որակական և քանակական), շահագրգիռ կողմերի հետ աշխատանք:
- Մտորումների և թարմացումների համատեղ նիստերի ընթացքում յուրաքանչյուր թեմատիկ խումբ համառոտ թարմացնում է իր կատարածը և պլաններավորում է ապագա անելիքները: Բացի այդ, միջոլորտային թեմաները կարող են քննարկվել կանոնավոր կերպով:

Ուսուցիչները պատրաստ են պատասխանել հարցերին և աջակցել յուրաքանչյուր խմբին, ինչպես նաև անհրաժեշտության դեպքում լրացուցիչ տեսական նյութեր տրամադրել:

Գծապատկեր 6.4. Դաշտային աշխատանքների առաջարկվող կառուցվածքը:

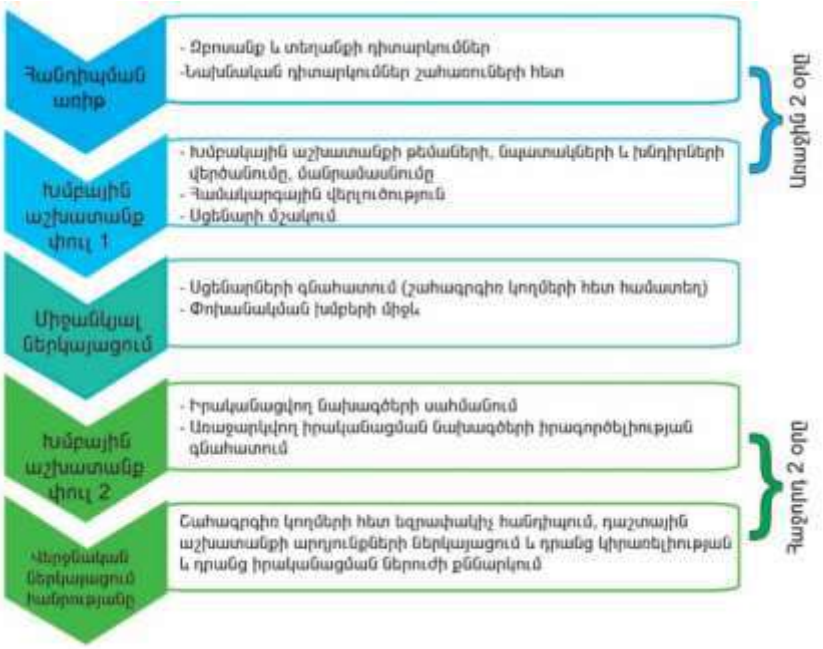

Աղբյուրը `CaucaSusT նախագիծ:

Դաշտային աշխատանքից առաջ ուսանողներին պատրաստելուց բացի, այս փուլում կարող են վերանայվել որոշ թեմատիկ և մեթոդական ասպեկտներ: Մեր CaucaSusT նախագծի փորձով, դաշտային աշխատանքի առաջին օրերին ուսանողներին տրամադրվել են հետևյալ լրացուցիչ դասախոսությունները՝

- Դեպքի ուսումնասիրության հիմնական տարրերը.
- Համակարգերի և սոցիալական ցանցերի վերլուծություն
- Սցենարի մշակում և գնահատում

Դասավանդող թիմը կարող է տրամադրել լրացուցիչ տեղեկություններ՝ելնելով գործի իրողություններից և շահագրգիռ կողմերի առաջ եկող կարիքներից, ինչպիսիք են՝

- Ուսանողների կողմից օգտագործված հատուկ մեթոդների պրակտիկա,
- Գենդերային հարցերի կամ հասարակության մեջ իշխանական հարաբերությունների լուծում,
- Առաջարկությունների իրականացման կոնկրետ տարբերակներ:

Առաջարկ՝ «**Հանդիպում փորձնական իրավիճակի շրջանակներում**»՝ **մեկ օր շահագրգիռ կողմերից մեկի կյանքից**

Տեղական համայնքը, ռեսուրսները, ամենօրյա ռեժիմները և տեղական դերակատարների առջև ծառացած խնդիրները ավելի լավ հասկանալու համար կարելի է կազմակերպել ուսանողների և տեղական շահագրգիռ կողմերի հետ կես կամ ամբողջ օր տևողությամբ հանդիպում («Հանդիպում փորձնական դեպքի կամ իրավիճակի շրջանակներում» մեթոդի մասին լրացուցիչ տեղեկությունների համար տե՛ս Scholz and Tietje 2002):

Պոտենցիալ կազմակերպչական մարտահրավերների պատճառով պետք է նախապես կազմակերպվեն նման «հանդիպում փորձնական դեպքի կամ իրավիճակի շրջանակներում», և տեղական դերակատարների կողմից մատչելիության և հետաքրքրության առարկա են:

Վերջնական 2 օր՝

Արդյունքների նախնական ներկայացում ուսանողական խմբերի կողմից, քննարկում ուսանողների և ուսուցիչների շրջանում:

Այս քայլը նախատեսված է ուսանողներին նախապատրաստել վերջին հանրային պրեզենտացիաներին, և կատարելագործել դրանց արդյունքները և առաջարկները ուսուցիչների և հասակակիցների կողմից:

Այս միջանկյալ պրեզենտացիաներից հետո յուրաքանչյուր խումբ կարող է հետևել լրացուցիչ տվյալների հավաքագրմանը և վերլուծությանը՝ իրենց սցենարներն ու առաջարկությունները վերջնական տեսքի բերելու համար:

- Հնարավորության դեպքում շահագրգիռ կողմերը, ովքեր ավելի ինտենսիվ համագործակցում են ուսանողների հետ, պետք է համագործակցեն պրեզենտացիայի վերաբերյալ կամ նախնական կարծիքներ հաղորդեն միջանկյալ պրեզենտացիաների ընթացքում:
- Հանրային միջոցառում Շահագրգիռ կողմերի հետ եզրափակիչ հանդիպում, դաշտային աշխատանքի արդյունքների ներկայացում և քննարկում դրանց կիրառելիության և ներուժի մասին, որին հաջորդում է համատեղ տոնում:
- Տեղական լրատվամիջոցներին հանրային ներկայացմանը հրավիրելը կարող է դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացի վերաբերյալ իրազեկվածության բարձրացման, աշխատանքի արդյունքների մասին ավելի լայն հանրությանը տեղեկացման և տեղական

համալսարանների հետ համատեղ առաջարկների ներկայացման լավ միջոց լինել:

Ցուցադրումների, ներկայացումների և քննարկումների ավարտին համատեղ կազմակերպվող տոնակատարությունը լավ միջոց է դրական մթնոլորտ ստեղծելու և ուսանողների, ուսուցիչների և տեղական շահագրգիռ կողմերի միջև ոչ ֆորմալ քննարկումները թեթև ձևաչափով ացնելու համար: Ոչ ֆորմալ քննարկումները և տոնական մթնոլորտը կարող են ստեղծել մի միջավայր, որը համատեղ արտացոլում է դաշտային աշխատանքները և համագործակցությունը համալսարանի և տեղական համայնքի միջև, ինչպես նաև պահպանել նախնական ծրագրերը, զագացնել և իրականացնել համատեղ ստեղծված լուծումներ և ծրագրեր:

Փուլ** 3. **Զարգացում

Հետագա գործողությունները կարող են ներառել հետևյալը՝

- Դասընթացի գնահատում ուսանողների, դասախոսների և շահագրգիռ կողմերի կողմից: Դա կարող է իրականացվել ֆոկուս խմբային քննարկումների, անհատական հարցազրույցների, ինչպես նաև հարցաթերթիկների միջոցով, որոնք նախընտրելի դեպքում կարող են անանուն մնալ:
- Ուսանողների կողմից զեկույցի մշակում `ուսուցիչների աջակցությամբ: Զեկույցը գործի ուսումնասիրության դասընթացի բոլոր գործողություններն ու արդյունքները համախմբելու, ինչպես նաև նկարներ ներառելու օգտակար միջոց է: Այն կարող է օժանդակել նաև հետաքրքրված ուսանողների և ուսուցիչների կողմից հետագա գիտական մշակմանը:
- Գիտական շնորհանդեսների և աշխատությունների հնարավոր մշակում՝հիմնված դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացի արդյունքների վրա
- Դեպքերի ուսումնասիրության արդյունքում ստացված առաջարկությունների և համահեղինակ լուծումների և նախագծերի արդյունք: Պոտենցիալ իրականացման պլանավորում `տեղական համայնքի հետ համագործակցությամբ: Տեղական գործակալություններին պարտականությունների փոխանցում,

ինչպիսիք են տեղական գործողությունների խմբերը, տեղական իշխանությունները և այլն:

- Հետագա հետազոտական հարցերի ինտեգրումը բակալավրի, մագիստրոսի և ասպիրանտուրայի թեզերի և դասընթացների մեջ:
- Համայնքի հետ գործի ուսումնասիրության հետագա դասընթացների պլանավորում

Փորձ CaucaSusT **նախագծից**.

Խորհրդատվություն ՀՊՄՀ-ից՝ ***շատ կարևոր է համայնքին ներկայացնել հետազոտական աշխատանքների արդյունքները, այնուհետև առկա խնդիրները ներկայացնել տարբեր պատասխանատու հաստատությունների ուշադրությանը օրինակ՝ ՀՊՄՀ-ն քննարկեց խմելու ջրի խողովակաշարի կառուցման առկա խնդիրը Հայաստանում, Մեղրաձորում, համապատասխան պետական մարմինների հետ `գործի ուսումնասիրության ընթացքում:***

Ուսանողների և ուսուցիչների հետ քննարկումների արդյունքում կառավարության ներկայացուցիչները այցելեցին համայնք՝ տեղական բնակչության հետ համապատասխան լուծում գտնելու համար: Ավելին, ՏԴ դասընթացների զեկույցի համատեղ կազմումը կամ կիսումը կարող է օգնել տեղական ՀԿ-ներին պատրաստել դրամաշնորհային առաջարկ `հիմնված դեպքերի ուսումնասիրության դասընթացի արդյունքների վրա՝ համայնքում առկա խնդիրների և մարտահրավերների վերաբերյալ ապացույցներ տրամադրելու համար:

Խորհուրդ ԹՊՀ- ից. ***Ռազմավարական առումով կարևոր է հետևել դեպքերի ուսումնասիրության գործունեությանը: Ելնելով մեր փորձից `զեկույցի պատրաստումը կարող է օգտակար լինել ոչ միայն ուսանողներին, այլ նաև տեղական համայնքին և շահագրգիռ կողմերին:***

Օրինակ, Ծաղվերիի դեպքի ուսումնասիրությունից հետո, ԹՊՀ-ն պատրաստեց պաշտոնական նամակը՝ԹՊՀ-ի անունից և զեկույցը ուղարկեց տեղական վարչական մարմիններին, այն հանձնվեց նաև համայնքին: Մեր զեկույցի հիման վրա Ծաղվերի համայնքը ստեղծեց տեղական գործողությունների խումբ, և մեր զեկույցի արդյունքները պատշաճ կերպով օգտագործվեցին: Ավելին, ընթացիկ զեկույցը կարող է օգնել տեղական ՀԿ-ներին պատրաստել դրամաշնորհի առաջարկ ՝ նպատակակետի վերաբերյալ առկա խնդիրների և մարտահրավերների վերաբերյալ ավելի շատ ապացույցներ տալու համար:

Հետևման փուլի տևողությունը կարող է տարբեր լինել, առաջարկությունների և հետագա նախագծերի իրականացման հետ կապված հնարավոր հետագա գործողությունների պատճառով վերջինս կարող է պահանջել դրամական միջոցների համար համատեղ դիմում, համալսարանի լրացուցիչ ուսանողների, ուսուցիչների և արտաքին փորձագետների ներգրավում և լրացուցիչ հետազոտական և ուսուցողական գործունեության պլանավորում:

Որպես լավագույն արդյունք, համալսարանի և համայնքի միջև կարող է հաստատվել երկարաժամկետ համագործակցություն

Փորձ CaucaSusT **նախագծից՝**

ՀՊՄՀ-ն շարունակեց համագործակցել առաջին դեպքի ուսումնասիրության համայնքի՝ Մեղրաձորի հետ, մի քանի տարի շարունակ այնտեղ գործի ուսումնասիրությունն իրականացնելուց հետո:

ՀՊՄՀ դասախոսներն ու ուսանողները դասախոսություններ են կարդացել տեղի դպրոցի համար: Ավելին, COVID-19 համաճարակի ժամանակ՝ 2020 թ.-ին ՀՊՄՀ ուսանողներն ու ուսուցիչները Մեղրաձորի դպրոցի աշակերտների և ուսուցիչների համար կազմակերպեցին մի շարք առցանց դասընթացներ աշխարհագրության, պատմության, ինձ շրջապատող աշխարհի, ինչպես նաև «Զբոսաշրջություն COVID 19-ից հետո» թեմայով:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1. ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐԻ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ

ԹՊՀ դասընթացներ

Դասի անունը	***Զբոսաշրջային քաղաքականությունը***
Վարժությունների հիմնական թեմաները	«Զբոսաշրջության քաղաքականություն» ծրագրի ընթացքում ուսումնական պլանում ընդգրկված են հետևյալ թեմաները. Տրանսիսցիպլինար մոտեցումների դերը զբոսաշրջության քաղաքականության համակարգում՝ Անդրադիսցիպլինար հետազոտությունների առանձնահատկությունները և դրա դերը տուրիստական քաղաքականության ձևավորման գործում; Զբոսաշրջության ոլորտում անդրադիսցիպլինար հետազոտությունների նպատակների և կարիքների որոշում; Շահառուների ներգրավվածությունը և նրանց դերը կայուն զբոսաշրջության ռազմավարություններում; Տեղական մակարդակում դինամիկ համակարգ և անդրադիսցիպլինար մոտեցումներ; Դեպքերի ուսումնասիրություններ՝ Ծագվերի ուղղություն Կազբեգի ուղղություն
Իրավասություններ ուղղված	(խնդրում եմ, տես, մասնավորապես, կիսված հրապարակումները Wiek et al. 2011, և ՆԸԻ ԿԿՀ իրավասություններ, խնդրում ենք նշել, թե Ձեր կողմից նշված որ իրավասություններն են այդ հրապարակումներից, և որոնք ոչ): Համակարգային մտածողության իրավասություն; Ուսանողները կարող են վերլուծել կայուն զարգացման խնդիրները ազգային և տարածաշրջանային զբոսաշրջության զարգացման համատեքստում: Այսպիսով, ուսանողները կարող են կիրառել համակարգային հասկացությունները զբոսաշրջային քաղաքականության մշակման ժամանակ՝ դիտարկելով կայուն զարգացման հարցերը; Ապագա մտածողության ունակություն (կամ ակնկալիք); Ուսանողները կարող են կանխատեսել դրական և բացասական արդյունքները որոշումների կայացման գործընթացի տեղական և ազգային մակարդակներում: • Կոմպետենտություն ռազմավարական մտածողության մեջ, • Դասընթացի շրջանակներում ուսանողներն

	աշխատում • են քաղաքական կառույցի համատեքստում տարբեր • ռազմավարական նախագծերի վրա: Նրանք կարող • են մշակել և պատրաստել զբոսաշրջային ծրագրեր: Համագործակցության (կամ միջանձնային հաղորդակցման) իրավասություն): Ուսանողները կարող են աջակցել տարբեր տեսակի համագործակցության, համագործակցության տարբեր շահագրգիռ կողմերի, և այլն, այդ թվում թիմային աշխատանքի: Բացի այդ, ուսանողները կարող են որոշել իրենց դերերը և պարտականությունները խմբում:
Ուսուցման արդյունքները	(խնդրում ենք տեսնել այն հրապարակումները, որոնք կիսում են, հատկապես RSP աղյուսակը, and Wiek et al 2015 խնդրում ենք նշել, թե Ձեր կողմից նշված որ իրավասություններն են այդ հրապարակումներից, և որոնք ոչ): Տրանսդիսցիպլինարության հիմնական խնդիրների սահմանումը և նկարագրությունը; Զբոսաշրջային քաղաքականության ձևավորման գործընթացում տրանսդիսցիպլինար մոտեցումների հայեցակարգային գիտելիքների կիրառումը; • Նկարագրում է կայուն զարգացման և համակարգի • հեռանկարների համատեքստում ապագա հետագծերը • Համակարգի վերլուծություն կատարել տուրիստական • ուղղությունների համար. • Մշակել տարբեր գործողություններ կայուն • զարգացման մարտահրավերները լուծելու / մեղմելու համար. • Նկարագրել ռազմավարական մտածողության և • համակարգում փոփոխությունների անհրաժեշտությունը • (հաշվի առնելով ուղղությունների առանձնահատկությունները). • Նկարագրել ռազմավարության մշակման և • քաղաքականության ձևավորման գործընթացում • շահագրգիռ կողմերի ներգրավման անհրաժեշտությունը:
Մոտավոր տևողությունը	6 ժամ

Նկարագրություն	*«Զբոսաշրջության քաղաքականության» ուսումնական պլանը, որը ներառում է միջառարկայական թեմաներ և դեպքերի ուսումնասիրություններ 2019-ին հավատարմագրված զբոսաշրջության մագիստրոսական ծրագրի մի մասն է՝ 7 տարի հետևանքով:*
Ի՞նչն է արդյունավետ դարձնում այս մեթոդը:	*Տրանս-դիսցիպլինար մոտեցումը օգնում է գործնական գիտելիքները ինտեգրել ակադեմականին, կառուցել մարտահրավերները և որոշել խնդիրների լուծման առավել արդյունավետ ռազմավարություն* Արդյո՞ք դա ուսանողներին ստիպում է քննադատորեն մտածել: Եթե այո, ապա ինչպե՞ս: *Ուսանողները զարգացնում են համակարգային մոտեցում և համակարգային գիտելիքներ են ձեռք բերում ընթացիկ գործընթացների վերաբերյալ, որոնք նրանց հնարավորություն են տալիս յուրաքանչյուր «խնդիր» և դրա լուծման ճանապարհը* *դիտարկել որպես ընդհանուր ռազմավարության մաս, ուստի կարող են քննադատաբար մոտենալ որոշակի առարկայի առանձին հետազոտություններին:* *Ավելին, այս դասընթացում ընդգրկված են մի քանի մեթոդներ և* *մոտեցումներ՝* • *Խնդիրների վրա հիմնված ուսուցում;* • *Դեպքի ուսումնասիրության մոտեցումներ;* • *Խմբի աշխատանք;* • *Բեյնսթորմինգ*
Անհրաժեշտ նյութեր	Դասագրքեր, հոդվածներ:

Դասընթացի անվանումը	***Զբոսաշրջության կայուն զարգացում***
Վարժությունների հիմնական թեմաները	«Զբոսաշրջության կայուն զարգացում» ծրագրի ընթացքում ուսումնական պլանում ընդգրկված են հետևյալ թեմաները՝ Տրանսդիցպլինարության հայեցակագերը Հետազոտության միջառարկայական մեթոդները Ինչպես նաև, դեպքերի ուսումնասիրությունները՝

	Ծագվերի ուղղություն Կազբեգի ուղղություն
Հասցեագրված իրավասություններ	(խնդրում ենք տեսնել կիսված հրապարակումները, հատկապես Wiek et al. 2011, և RSP ԿԿԶ իրավասություններ, խնդրում ենք նշել, թե Ձեր կողմից նշված որ իրավասություններն են այդ հրապարակումներից, և որոնք ոչ): *Ուսանողները ձեռք են բերում տրանսդիսցիպլինար հասկացությունների և հետազոտական մեթոդների մասին այնպիսի գիտելիքներ, ինչպիսիք են՝* *Տրանսդիսցիպլինարության հայեցակարգը և դրա կապը կայուն զարգացման հետ,* *Մոնոդիսցիպլինարության,բազմադիսցիպլինար, միջդիսցիպլինարության և տրանսդիսցիպլինարության միջև տարբերությունը,* *Հիմնական կատեգորիաների ըմբռնումը տրանսդիսցիպլինարության համատեքստում* *«խնդիր» և «խնդիրների դաշտ»; «համակարգային գիտելիքներ», «թիրախային գիտելիքներ» և «փոխակերպման գիտելիքներ»,* *Տրանսդիսցիպլինար հետազոտությունների փուլերը՝ Խնդիրների նույնականացում և կառուցվածքավորում, խնդիրների վերլուծություն և արդյունքների իմի բերում;* *Տրանսդիսցիպլինար ձախողված հետազոտություն.* *«Մասնակցային հետազոտություն»,* *«Խնդիրների» կլաստերացման մեթոդը՝ «կրիտիկական խնդիրներ»; «լծակների խնդիրներ»; «սահմանափակ խնդիրներ» և «բուֆերային խնդիրներ»* *Խնդիրների լուծման ռազմավարության մշակում:*
Ուսուցման արդյունքները	(խնդրում ենք տեսնել կիսված հրապարակումները, հաստկապես RSP աղյուսակը, և Wiek et al 2015 խնդրում ենք նշել, թե Ձեր կողմից նշված որ իրավասություններն են այդ հրապարակումներից, և որոնք ոչ): *բացահայտել և նկարագրել զբոսաշրջության նպատակակետի փոխկապակցված (համակարգային) խնդիրները,* *բացահայտել ուղղության շահագրգիռ կողմերին, նրանց ընդհանուր շահերի դաշտը և շահերի բախումը,*

	կատարել շահագրգիռ կողմերի կարիքների վերլուծություն, *հայտնաբերված խնդիրները դասակարգել «խնդիրների դաշտ» -ի ՝ «նպատակային գիտելիքներ» առաջացնելու նպատակով,* *զարգացնել փոխակերպման գիտելիքներ՝ «նպատակային գիտելիքների անցում կատարելու նպատակով,* *բացահայտված մարտահրավերներն ու գործողությունները գաղափարականացնել կայուն զարգացման տեսության մեջ,* *կիրառել կայուն զարգացման հայեցակարգային գիտելիքները միջառարկայական հետազոտությունների պլանավորման և իրականացման ընթացքում:*
Մոտավոր տևողությունը	
Նկարագրություն	*«Զբոսաշրջության կայուն զարգացման ուսումնական պլանը», որը ներառում է միջառարկայական թեմաներ և դեպքերի ուսումնասիրություններ, զբոսաշրջության մագիստրոսական ծրագրի մի մասն է, որը հավատարմագրվել է 2019 թվականին՝7 տարի տևողությամբ:*
Ի՞նչն է արդյունավետ դարձնում այս մեթոդը:	*Տրանսդիսցիպլնար մոտեցումը օգնում է գործնական գիտելիքները ինտեգրել ակադեմիականին, մշակել մարտահրավերներ և որոշել խնդիրների լուծման ամենաարդյունավետ ռազմավարությունը:* Արդյո՞ք դա ուսանողներին մղում է մտածել քննադատորեն: Եթե այո, ապա ինչպե՞ս: *Ուսանողները մշակում են համակարգային մոտեցում և գեներացնում համակարգի գիտելիքներ ընթացիկ գործընթացների վերաբերյալ, ինչը նրանց հնարավորություն է տալիս դիտարկել յուրաքանչյուր «խնդիր» և դրա լուծման ձևը, որպես ընդհանուր ռազմավարության մաս, հետևաբար կարող են քննադատորեն մոտենալ որևէ առարկայի առանձին ուսումնասիրություններին:*
Անհրաժեշտ նյութեր	Դասագրքեր, հոդվածներ:

Դասընթացի անվանումը	***Տուրիստական գործունեության կազմակերպում***
Վարժությունների հիմնական թեմաները	«Զբոսաշրջային գործունեության կազմակերպում» ծրագրի ընթացքում ուսումնական պլանում ներառված են հետևյալ թեմաները՝ Լեռնային շրջաններում զբոսաշրջության կայուն զարգացման հայեցակարգը; Զբոսաշրջության ուսումնասիրության և հետազոտության միջառարկայական մոտեցում: Դեպքերի ուսումնասիրություններ՝ Ծագվերիի ուղություն, Կազբեգիի ուղղություն:
Հասցեագրված իրավասություններ	(խնդրում ենք տեսնել կիսված հրապարակումները, հատկապես Wiek et al. 2011, RSP և ԿԿՋ իրավասություններ, խնդրում ենք նշել, թե Ձեր կողմից նշված որ իրավասություններն են այդ հրապարակումներից, և որոնք ոչ): *Ուսանողները ստանում են գիտելիքներ կայուն զբոսաշրջության զարգացման և հետազոտության միջառարկայական այնպիսի հասկացությունների վերաբերյալ, ինչպիսիք են՝* Փխրուն բնական լեռնային համակարգեր և, հետևաբար, զբոսաշրջության կայուն զարգացման սուր անհրաժեշտություն, Զանգվածային / ավանդական և կայուն զբոսաշրջության հիմնական տարբերությունները. *Մոնոդիսցիպլինարության, բազմադիսցիպլինար, միջդիսցիպլինարության և տրանսդիսցիպլինար հետազոտությունների միջև տարբերությունը,* Զբոսաշրջության կայուն զարգացման առավելությունները գործընթացի բոլոր դերակատարների համար:
Ուսուցման արդյունքները	(խնդրում ենք տեսնել կիսված հրապարակումները, հատկապես Wiek et al. 2015 և RSP աղյուսակ, խնդրում ենք նշել, թե Ձեր կողմից նշված որ իրավասություններն են այդ հրապարակումներից, և որոնք ոչ): Բացահայտել և նկարագրել տուրիստական նշանակության հիմնական էկոլոգիական սպառնալիքները, Բացահայտել ուղղության շահագրգիռ կողմերին, նրանց

	ընդհանուր շահերի դաշտը և շահերի բախումը, Կատարել շահագրգիռ կողմերի կարիքների վերլուծություն, Օգտագործել կայուն զարգացման հայեցակարգային գիտելիքները տրանսդիսցիպլինար հետազոտություններում:
Մոտավոր տևողությունը	6 ժամ
Նկարագրություն	«Զբոսաշրջային գործունեության կազմակերպման» ուսումնական պլանը, որը ներառում է լեռնային շրջաններում զբոսաշրջության կայուն զարգացում և տրանսդիսցիպլինար թեմաներ և դեպքերի ուսումնասիրություններ, մարդկային աշխարհագրության մագիստրոսական ծրագրի մի մաս է, որը հավատարմագրված է մինչև 2020-21 ուսումնական տարի:
Անհրաժեշտ նյութեր	Լեռնային շրջաններում զբոսաշրջության կայուն զարգացման ըմբռնումը ուսանողներին ստիպում է ավելի մեծ ուշադրություն դարձնել էկոլոգիական ասպեկտներին, Տարբեր դիսցիպլինների ուսանողների խմբային աշխատանքի հմտությունների ամրապնդում, Որոշում կայացնողների, շահագրգիռ կողմերի և համայնքի անդամների դերի բացահայտում զբոսաշրջության կայուն զարգացման գործում, Տրանսդիսցիպլինար մոտեցումը օգնում է գործնական գիտելիքները ներդնել ակադեմիական գիտելիքների մեջ: Արդյո՞ք դա ուսանողներին ստիպում է քննադատորեն մտածել: Եթե այո, ապա ինչպե՞ս: Ուսանողները մշակում են համակարգային մոտեցում և համակարգի գիտելիքներ գեներացնում ընթացիկ գործընթացների վերաբերյալ, որոնք նրանց հնարավորություն են տալիս յուրաքանչյուր խնդիր և դրա լուծման ուղին դիտարկել որպես ընդհանուր ռազմավարության մաս, հետևաբար կարող են քննադատաբար մոտենալ որոշակի առարկայի առանձին ուսումնասիրություններին:
Անհրաժեշտ նյութեր	Դասագրքեր, հոդվածներ:

Դասընթացի անվանումը՝ Զբոսաշրջություն և հանգստի աղբյուրներ:

Վարժությունների հիմնական թեմաները. «Զբոսաշրջություն և հանգստի աղբյուրներ» դասընթացի ընթացքում ուսումնական պլանում ներառված են հետևյալ թեմաները՝ -Կայուն զբոսաշրջությունը ՝ որպես շրջակա միջավայրի ենթաթեմաների կազմակերպման ձև, - Զբոսաշրջության ազդեցությունը բնական և սոցիալ-մշակութային միջավայրի վրա; - Էկոլոգիական տուրիզմի էությունը և գործառույթները՝որպես բնության կառավարման արդյունաբերություն, - Զբոսաշրջության կայուն զարգացման հայեցակարգի հիմնական դրույթը; -Էկոլոգիական և կայուն զբոսաշրջություն. Հասկացությունների փոխհարաբերություն; Զբոսաշրջության զարգացման կայունության գնահատում՝ենթաթեմաներ՝ -զբոսաշրջության զարգացման տնտեսական և սոցիալական ցուցանիշները. - զբոսաշրջության գործունեության կայունության չափանիշներ. - կայուն զբոսաշրջության մոնիտորինգ և ցուցանիշներ. Դեպքերի ուսումնասիրություններ՝ Ծագվերիի ուղություն, Կազբեգիի ուղղություն:
Հասցեագրված իրավասություններ (խնդրում ենք տեսնել կիսված հրապարակումները, հատկապես Wiek et al. 2011, և RSP ԿԿԶ իրավասություններ, խնդրում ենք նշել, թե Ձեր կողմից նշված որ իրավասություններն են այդ հրապարակումներից, և որոնք ոչ): Ուսանողները կարող են վերլուծել տրանսդիսցիպլինար ն և Կայուն զարգացման հետ հարաբերությունների հայեցակարգը: Ուսանողները ի վիճակի են որոշել խմբում իրենց դերն ու պարտականությունները, բացի այդ կարող են աջակցել կառավարական մարմինների հետ ցանկացած տեսակի համագործակցությանը՝ բաժնետերեր և այլն: Ազգային, տարածաշրջանային և տեղական մակարդակի համատեքստում խնդիրների լուծման ռազմավարության մշակում, Ուսանողները կարող են կիրառել համակարգի հայեցակարգերը զբոսաշրջության քաղաքականության մշակման ժամանակ՝հաշվի առնելով կայուն զարգացման խնդիրները:

(խնդրում ենք տեսնել կիսված հրապարակումները, հատկապես Wiek et al. 2015 և RSP աղյուսակ, խնդրում ենք նշել, թե Ձեր կողմից նշված որ իրավասություններն են այդ հրապարակումներից, և որոնք ոչ):

Բացահայտել և նկարագրել շրջակա միջավայրի կառավարման հիմնախնդիրները,
Կիրառել տրանսցիպլինար մոտեցումների հայեցակարգային գիտելիքները կայուն զբոսաշրջության մոնիտորինգի գործընթացում,
Նկարագրում է կայուն զարգացման և համակարգի հեռանկարների համատեքստում ապագա հետագծերը,
Կատարել կայուն զբոսաշրջության տնտեսական և սոցիալական ցուցանիշների համակարգային վերլուծություն,
Մշակել տարբեր գործողություններ կայուն զարգացման լուծման համար,
Հասկանալ կայուն զբոսաշրջության զարգացման հայեցակարգի հիմնական դրույթները,
Բացահայտել տուրիստական գործունեության կայունության չափանիշները:

Մոտավոր տևողությունը՝ 3 ժամ

Նկարագրություն՝
«Զբոսաշրջություն և հանգստի ռեսուրսներ» առարկայի ծրագիրը, որը ներառում է տրանսդիսցիպլինար թեմաներ և դեպքերի ուսումնասիրություններ, 2013 թ.-ին 7 տարի ժամկետով հավատարմագրված լանդշաֆտային պլանավորման մագիստրոսական ծրագրի մի մասն է:

Ի՞նչն է արդյունավետ դարձնում այս մեթոդը:
Տրանսդիսցիպլինար մոտեցումը օգնում է գործնական գիտելիքները ինտեգրել ակադեմիականին, կառուցել մարտահրավերները և որոշել խնդիրների լուծման առավել արդյունավետ ռազմավարություն
Արդյո՞ք դա ուսանողներին ստիպում է քննադատորեն մտածել: Եթե այո, ապա ինչպես:
Ուսանողները մշակում են համակարգային մոտեցում և համակարգի գիտելիքներ գեներացնում ընթացիկ գործընթացների վերաբերյալ, որոնք նրանց հնարավորություն են տալիս յուրաքանչյուր խնդիր և դրա լուծման ուղին դիտարկել որպես ընդհանուր ռազմավարության մաս, հետևաբար կարող են քննադատաբար մոտենալ որոշակի առարկայի առանձին ուսումնասիրություններին:

Ավելին, այս դասընթացում ընդգրկված են մի քանի մեթոդներ և մոտեցումներ.
Դեպո-խնդիր,

Յուցադրական, *Դեպքի ուսումնասիրություն,* *Համագործակցային,* *Բրեյնսթորմինգ:*
Անհրաժեշտ նյութեր՝ Դասագրքեր, հոդվածներ:

ՀՊՄՀ դասընթացներ

Դասընթացի անվանումը	***Հանգստի ռեսուրսների գնահատում կայուն զբոսաշրջության համատեքստում***
Դասընթացի / վարժության հիմնական թեմաները	Կայուն զարգացման հայեցակարգի ձևակերպում: Բնական և հասարակական ռեսուրսները, դրանց նպատակային օգտագործումը զբոսաշրջության ոլորտում: Հանգիստ: Զբոսաշրջության ռեսուրսների գնահատման մեթոդաբանություն: Զբոսաշրջության ոլորտում Կայուն զարգացման հայեցակարգի իրականացում: Կայուն զբոսաշրջություն Զբոսաշրջության աշխարհագրությունը ՀՀ ռեսուրսներում և գնահատման մեթոդաբանությունը: Հայաստանում կայուն զբոսաշրջության հեռանկարները: ՀՀ զբոսաշրջության ռեսուրսների և ենթակառուցվածքների գնահատում կայուն զարգացման համատեքստում: Զբոսաշրջության ոլորտում ՀՀ տեղական բնակչության աշխատանքային ռեսուրսների ներուժը: Զբոսաշրջության գործունեությունը Հայաստանում ըստ տարածաշրջանային երթուղիներով: Sustainableբոսաշրջային երթուղու զարգացում կայուն զբոսաշրջության համատեքստում: Զբոսաշրջային նպատակային տարածքների մոդելավորում:
Հասցեագրված իրավասություններ	Այս դասընթացի նպատակն է ուսումնասիրել և օգտագործել սոցիալ-տնտեսական ռեսուրսների զբոսաշրջային ներուժը կայուն զարգացման համատեքստում: Ուսանողները գիտելիքներ են ստանում հետազոտության անդրգիտակարգային (TD) հասկացությունների մասին: Սոցիոլոգիայի տեսանկյունից դասընթացը նպատակ ունի ապահովել սոցիոլոգիական գիտելիքներ և մեթոդներ, որոնք կարող են օգտագործվել

	կայուն զբոսաշրջության զարգացման ոլորտում: Դասընթացը համատեղ դասավանդում են աշխարհագրագետը և սոցիոլոգը: Դասընթացի համար նախատեսվում է հետևյալ ծրագիրը՝
Ուսուցման արդյունքները	Դասընթացի ավարտին ուսանողը կկարողանա՝ Ներկայացնել Կայուն զարգացման գլոբալ գործընթացը, մարտահրավերներն ու խոչընդոտները, անցումային տնտեսություն ունեցող երկրների առանձնահատկությունները: Օգտագործել կայուն զարգացման հայեցակարգային գիտելիքները տրանսդիսցիպլինար հետազոտություններում: Վերլուծեք Հայաստանում կայուն զարգացման գործընթացը: բոսաշրջության ռեսուրսների գնահատում և կիրառություն կայուն զարգացման գաղափարական հիմքի վրա, Հստակեցնել կայուն զարգացման հիմնախնդիրները, դրա գաղափարական հիմքը, անցման անհրաժեշտությունը, Ուսումնասիրել և կիրառել սոցիալ-տնտեսական զբոսաշրջության ռեսուրսների ներուժը Կայուն զարգացման համատեքստում: Զբոսաշրջային երթուղու զարգացում Կայուն զբոսաշրջության համատեքստում: Կատարել շահագրգիռ կողմերի կարիքների վերլուծություն, Զբոսաշրջության նպատակային տարածքների մոդելավորում:
Մոտավոր տևողությունը	30 ժամ
Նկարագրություն	Այս դասընթացի նպատակն է ուսումնասիրել և օգտագործել սոցիալ-տնտեսական ռեսուրսների զբոսաշրջային ներուժը կայուն զարգացման համատեքստում: Սոցիոլոգիայի տեսանկյունից դասընթացը նպատակ ունի ապահովել սոցիոլոգիական գիտելիքներ և մեթոդներ, որոնք կարող են օգտագործվել կայուն զբոսաշրջության զարգացման ոլորտում: Դասընթացը համատեղ դասավանդում են աշխարհագրագետը և սոցիոլոգը: Դասընթացները կկենտրոնանան ուսումնասիրման շրջաններից ընտրված դեպքերի օրինակների վրա, ուսանողներին դեպքերի ուսումնասիրման միջառարկայական դասընթացում

	դաշտային բաղադրիչին պատրաստելու նպատակով:
Ի՞նչն է արդյունավետ դարձնում այս մեթոդը:	ՀՀ մարզերում զբոսաշրջության կայուն զարգացման ըմբռնումը ուսանողներին ստիպում է ավելի ուշադիր լինել սոցիալական, տնտեսական և էկոլոգիական ասպեկտների նկատմամբ, Տարբեր դիսցիպլինների ուսանողների շրջանում խմբային աշխատանքի հմտությունների ամրապնդում; Որոշում կայացնողների, շահագրգիռ կողմերի և համայնքի անդամների դերի բացահայտում զբոսաշրջության կայուն զարգացման գործում. Տրանսդիսցիպլինար մոտեցումը օգնում է գործնական գիտելիքները ինտեգրել ակադեմիական գիտելիքների: Դա ուսանողներին ստիպում է քննադատորեն մտածել:
Անհրաժեշտ նյութեր	Դասագրքեր, հոդվածներ:

Դասընթացի անվանումը	***«Բնական և պատմաճարտարապետական հուշարձաններ»***
Դասընթացի / վարժության հիմնական թեմաները	Դասընթացի համար նախատեսված են հիմնական երեք բաղադրիչները՝ Նյութական մշակութային ժառանգություն (պատմական ճարտարապետական հուշարձաններ տարբեր ժամանակաշրջաններից՝ սկսած քարե դարից մինչև 20-րդ դար՝ ընդգծելով դրանց յուրահատուկ առանձնահատկությունները, ժողովրդական հեքիաթներն ու ավանդույթները); Ոչ նյութական մշակութային ժառանգություն (ազգային արարողություններ և խաղեր, ժողովրդական երգեր և պարեր, փառատոներ, արհեստներ և դրանց հետ կապված ավանդույթներ) Բնական հուշարձաններ (ջերմային աղբյուրներ ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ Լեռնային արաբաղում, Քարերի սիմֆոնիա, Բջնիի Գառնի կամ Ծակ քար) Դասընթացը դասավանդելու է միջառարկայական թիմը ՝ներկայացնելով հետևյալ առարկաները՝ Ազգագրություն Սոցիալական կամ մշակութային մարդաբանություն, ներառյալ էթնոհոգեբանություն Պատմական աշխարհագրություն

	Էթնոտուրիզմ Էկոտուրիզմ
Հասցեագրված իրավասություններ	Դասընթացը կոչված է ուսանողներին ծանոթացնելու այդ հարցերի վերաբերյալ որոշակի քաղաքականություն պարունակող փաստաթղթերին և օրենսդրական ակտերին, քննարկելու դա բավարար է Հայաստանում կայուն զբոսաշրջության զարգացման համատեքստում, թե ոչ, և ինչպես պետք է նրանք գործեն որոշակի պայմաններում:
Ուսուցման արդյունքները	Տեսական հիմքերով աշխարհագրության առարկայական մեթոդների բնական պատմաճարտարապետական հուշարձանների մասին տեղեկատվության տիրապետում Կարողանալ ներկայացնել առարկայի ՀՀ բնական և պատմաճարտարապետական հուշարձանները Տրանսցիպլինար հետազոտություններում կայուն զարգացման հայեցակարգային գիտելիքների օգտագործումը: Հարցաշարերի կազմման կարողություն Կատարել շահագրգիռ կողմերի կարիքների վերլուծություն ՀՀ բնապահպանական, բնական պատմաճարտարապետական հուշարձանները դասակարգելու և դրանց քարտեզները կազմելու ունակություն: Իրազեկվածություն հիմնական մեթոդական հասկացությունների մասին
Մոտավոր տևողությունը	30 ժամ
Նկարագրություն	«Բնական և պատմաճարտարապետական հուշարձաններ» դասընթացը չի վերաբերում միայն մշակութային ժառանգության օրինակներին, նաև ուսանողների՝ պետության ներկա իրավիճակին և այդ հուշարձանների նկատմամբ պետության վարած քաղաքականությանը ծանոթացնելու վերաբերյալ: Ավելին, ուսուցիչները կկապվեն և ներգրավված կլինեն պատմական հուշարձանների և մշակութային ժառանգության պահպանման համար պատասխանատու կազմակերպությունների գործնական փորձագետների հետ: Դասընթացի նպատակն է ուսանողներին տեղեկացնել փաստաթղթերի և օրենսդրական ակտերի մասին, որոնք հանգեցնում են որոշակի քաղաքականության այս հարցերի վերաբերյալ, քննարկել, արդյոք դա բավարար է Հայաստանում կայուն զբոսաշրջության զարգացման համատեքստում, թե ոչ, և ինչպես պետք է նրանք գործեն որոշակի պայմաններում:

	Դասընթացի համար նախատեսված են հիմնական երեք բաղադրիչները՝
Ի՞նչն է արդյունավետ դարձնում այս մեթոդը:	ՀՀ մարզերում զբոսաշրջության կայուն զարգացման ըմբռնումը ուսանողներին ստիպում է ավելի ուշադիր լինել սոցիալական, տնտեսական և էկոլոգիական ասպեկտների նկատմամբ, սրբեր դիսցիպլինների ուսանողների շրջանում խմբային աշխատանքի հմտությունների ամրապնդում; ոշում կայացնողների, շահագրգիռ կողմերի և համայնքի անդամների դերի բացահայտում զբոսաշրջության կայուն զարգացման գործում. անսդիսցիպլինար մոտեցումը օգնում է գործնական գիտելիքները ինտեգրել ակադեմիականին: Արդյո՞ք դա ուսանողներին ստիպում է քննադատորեն մտածել: Դասընթացները կկենտրոնանան ուսումնասիրման շրջաններից ընտրված դեպքերի օրինակների վրա, ուսանողներին դեպքերի ուսումնասիրման միջառարկայական դասընթացում դաշտային բաղադրիչին պատրաստելու նպատակով:
Անհրաժեշտ նյութեր	Դասագրքեր, հոդվածներ:

Դասընթացի անվանումը	***Էկոտուրիզմ***
Դասընթացի/վարժության հիմնական թեմաները	ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման համաժողովը (ՄԱԿ-ի շրջակա միջավայրի և զարգացման համաժողովը 1992 թ., Ռիո + 10 2002 թ; Ռիո + 20-ը 2012 թվականին, Հայաստանի մասնակցությունն այս գործընթացին, ապագան, որը մենք ցանկանում ենք): Կրթություն հանուն կայուն զարգացման (Ի՞նչ է կայուն զարգացումը; Կրթություն հանուն կայուն զարգացման (Ի՞նչ է կայուն զարգացումը; Ի՞նչ է կրթությունը կայուն զարգացման համար (ԿԿՋ); Ի՞նչու պետք է բարձրագույն կրթությունը ներգրավվի կայուն զարգացման մեջ): Էկոտուրիզմի հիմնական սկզբունքները (Դեպի բնություն ճանապարհորդություն և նման ուղևորությունների հիմնական բովանդակությունը վայրի բնությանը, տեղական սովորույթներին և մշակույթին ծանոթանալն է: Բնապահպանական և

	սոցիալ-մշակութային բացասական ազդեցությունների նվազեցում, շրջակա միջավայրի կայունության պահպանում, Բնության և տեղական սոցիալ-մշակութային միջավայրի պահպանության խթանում; Էկոլոգիական կրթություն և լուսավորություն; Տեղի բնակիչների մասնակցությունը և նրանց եկամուտները զբոսաշրջությունից ստանալը, ինչը նրանց դրդում է բնության պահպանության տնտեսական խթանով; Տնտեսական արդյունավետություն և ներդրում այցելած մարզերի կայուն զարգացման գործում):
Հասցեագրված իրավասություններ	Ընդլայնել ուսանողների ապագա ուսուցիչների մասնագիտական գիտելիքների ոլորտը էկոտուրիզմի որոշակի տեսակների առանձնահատկությունների և ուղղությունների մեջ * Նպաստել զբոսաշրջային խմբերի առանձնահատկությունների, ուղղությունների, տեսակների, ձևերի ճանաչմանը, զբոսաշրջության ներուժը գնահատելու և օգտագործելու նրանց ունակությանը:
Ուսուցման արդյունքները	Ներկայացնել էկոտուրիզմի հայեցակարգը, վերլուծել դրա տարածքային կազմակերպության աշխարհագրական առանձնահատկությունները: Ներկայացնել էկոտուրիզմի առաջացման նախադրյալները: Թվարկել էկոտուրիզմի առանձնահատկություններն ու բաղադրիչները: Կազմել էկոտուրիզմի քարտեզներ: Տրանսդիսցիպլինար հետազոտություններում օգտագործել կայուն զարգացման հայեցակարգային գիտելիքները: Մշակել էկոտուրիզմի պահպանման, հարստացման և արդյունավետ օգտագործման գիտականորեն հիմնավորված ձևեր և ուղիներ:
Մոտավոր տևողությունը	30 ժամ
Նկարագրություն	Էկոտուրիզմի հայեցակարգը, դրա առաջացման նախադրյալները, էկոտուրիզմի օբյեկտը, միջազգային փաստաթղթեր `կապված էկոտուրիզմի, էկոտուրիզմի տարածման և զարգացման միտումների հետ, կանաչ և կայուն զբոսաշրջությունը, նրա սոցիալ-տնտեսական դերը, նրա խմբերը և տեսակները, հատուկ

	պահպանվող բնական տարածքները:
Ի՞նչն է արդյունավետ դարձնում այս մեթոդը:	ՀՀ մարզերում զբոսաշրջության կայուն զարգացման ըմբռնումը ուսանողներին ստիպում է ավելի ուշադիր լինել սոցիալական, տնտեսական և էկոլոգիական ասպեկտների նկատմամբ, Տարբեր դիսցիպլինների ուսանողների շրջանում խմբային աշխատանքի հմտությունների ամրապնդում; Որոշում կայացնողների, շահագրգիռ կողմերի և համայնքի անդամների դերի բացահայտում զբոսաշրջության կայուն զարգացման գործում. Տրանսդիսցիպլինար մոտեցումը օգնում է գործնական գիտելիքները ինտեգրել ակադեմիականին: Դա ուսանողներին ստիպում է քննադատորեն մտածել: Դասընթացները կկենտրոնանան ուսումնասիրման շրջաններից ընտրված դեպքերի օրինակների վրա, ուսանողներին դեպքերի ուսումնասիրման միջառարկայական դասընթացում դաշտային բաղադրիչին պատրաստելու նպատակով:
Անհրաժեշտ նյութեր	Դասագրքեր, հոդվածներ:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2. ՆՊԱՏԱԿԻ ԿԼՈՐ ԻՄԱՍՏ:

Ուսուցչի իրավասությունները <<Կայունության>> հասկացության ուսուցման մեջ

Համակարգեր

Ուսուցիչը օգնում է սովորողներին զարգացնել աշխարհը՝որպես փոխկապակցված ամբողջություն, և կապեր փնտրել մեր սոցիալական և բնական միջավայրի միջև և հաշվի առնել գործողությունների հետևանքները:

Ծրագրի գործընկերներ. Գլուսթերշիրի համալսարան (Միացյալ Թագավորություն); Duurzame PABO (**Նիդերլանդներ); Կայունության գիտության Իտալական ասոցիացիա (Իտալիա); Ֆրեդերիկ համալսարան (Իտալիա); Հունգարիայի ուսուցիչների հետազոտական ասոցիացիա** (**Հունգարիա**); **Վեչտայի համալսարան (Գերմանիա); Վո կանտոնի Բարձրագույն մանկավարժական ուսումնարան (Շվեյցարիա); Կատալոնիայի բաց համալսարան (Իսպանիա**)

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 3. ԵԶՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ԲԱՌԱՐԱՆ

Ագրոտուրիզմ	գործող ֆերմերային տնտեսությանը կից առևտրային ձեռնարկություն, որը ներառում է նաև զբոսաշրջիկների այց գյուղական վայրեր՝ էկոլոգիապես մաքուր տարածքներում հանգստի և / կամ ժամանցի կազմակերպման նպատակով
Անտրոպոցեն	արդյունաբերական հեղափոխության սկզբից մինչև մեր օրերը ընկած երկրաբանական ժամանակաշրջան, մեր մոլորակի վրա մարդու գործունեությանը հասցված անդառնալի վնասի կապակցությամբ
Դեպքի ուսումնասիրություն	էմպիրիկ մեթոդ, որը ուսումնասիրում է ժամանակակից երևույթը («դեպքը») խորությամբ և իր իրական համատեքստում, հատկապես, երբ երևույթն ու ենթատեքստը կարող են ակնհայտ չլինել
Համայնքային տուրիզմ	կառավարվում և պատկանում է համայնքին, նախատեսված համայնքի համար՝ այցելուներին հնարավորություն տալու բարձրացնել իրենց տեղեկացվածությունը և ծանոթանալ համայնքի և տեղական կյանքի ձևերի հետ
Իրավասություն	կապված հմտությունների, կարողությունների, որակավորումների և այլնի հետ:
Ուղղությունների կառավարման կազմակերպություն	կազմակերպություն, որը համակարգում է զբոսաշրջային արտադրանքի բազմաթիվ բաղադրիչներ. ապահովում է այցելուների համար նախատեսված ծառայություններ և տեղեկատվության անհրաժեշտ կառուցվածք՝ ուղղությունը առավել ժողովրդավարական եղանակով շուկայահանելու, բնակիչների բարեկեցությունը բարձրացնելու համար:
Էկոտուրիզմ	պատասխանատու ճանապարհորդություն դեպի բնական միջավայր, ինչը նպաստում է շրջակա միջավայրի պաշտպանությանը և տեղի մարդկանց բարեկեցությանը: Դրա հիմնական բաղադրիչներն են բնապահպանական իրազեկությունը `մեկնաբանելով, պահպանելով էկոհամակարգը, պաշտպանելով տեղի բնակիչների շահերը
Կրթություն հանուն կայուն զարգացման	հիմնված բնակչության շրջանում իրազեկվածության բարձրացման վրա, թե ինչ ազդեցություն կունենան իրենց գործողությունները շրջակա միջավայրի վրա:

	Գաղափարն այն է, որ պատասխանատու գործողություններ ձեռնարկվեն `միևնույն ժամանակ հաշվի առնելով ապագայում կունենան մարդկանց և մոլորակի վրա դրանց հետևանքները:
Մոխրագույն գրականություն	կառավարման, ակադեմիայի, բիզնեսի և արդյունաբերության բոլոր մակարդակների վրա էլեկտրոնային և տպագիր ձևաչափերով արտադրված տեղեկատվություն, որոնք չեն վերահսկվում առևտրային հրատարակչությունների կողմից, այսինքն՝ որտեղ հրատարակչությունն արտադրող մարմնի առաջնային գործունեությունը չէ
Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ	հովանոցային տերմին, որը ներառում է բազմաթիվ տեսակի ակադեմիական հաստատություններ, ներառյալ համալսարաններ, քոլեջներ և այլն:
Խառը մեթոդների հետազոտություն	հետազոտություն, որի ընթացքում հետազոտողը հավաքում և վերլուծում է տվյալները, ինտեգրում է գտածոները, և եզրակացություններ է անում՝ օգտագործելով ինչպես որակական, այնպես էլ քանակական մոտեցումներ կամ մեթոդներ մեկ ուսումնասիրության կամ հետազոտական ծրագրի շրջանակներում
Մասնակցություն	Միասին աշխատելու պրոցես՝ (համատեղ) հեռանկարներ և խնդիրների լուծման բազմաթիվ ուղիներ գտնելու նպատակով
Հանրային մասնակցություն	խորհրդակցական գործընթաց, որի ընթացքում շահագրգիռ կամ ազդակիր քաղաքացիները, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները և պետական դերակատարները նախքան քաղաքական որոշում կայացնելը ներգրավվում են քաղաքականության մշակման մեջ
Ճկունություն	փոփոխությունները կլանելու և հետագա խառնաշփոթությունները հարմարվողականության միջոցով կանխատեսելու ունակությունը
Գյուղական տուրիզմ	բարդ բազմաբնույթ գործունեություն, որը ներառում է ֆերմերային արձակուրդներ, ինչպես նաև հատուկ հետաքրքրություններ բնության գրկում անցկացվող էկոտուրիզմի, զբոսանքի, լեռնագնացության և ձիավարության, արկածային, սպորտային և առողջապահական զբոսաշրջության, որսորդության և ձկնորսության, կրթական, արվեստի և ժառանգության տուրիզմ, և որոշ տարածքներում՝ էթնիկ տուրիզմ;

Սցենար	կառուցվածքային տարբեր պատմություններ այն մասին, թե ինչպես կարող է լինել ապագան
Սոցիալական ուսուցում	տեղի է ունենում դերակատարական խմբերի սոցիալական փոխազդեցությունների. հավաքական ներգրավվածության և գաղափարների փոխանակման միջոցով
Համերաշխության տուրիզմ	զբոսաշրջության ուղղություններում տուրիզմը վերահսկողության տակ պահելու սոցիալական շարժում ՝ ի շահ տեղի համայնքների
Կայունություն	որոշակի ժամանակահատվածում շարունակաբար գործելու որակը
Կայուն զարգացման իրավասությունները	գիտելիքների, հմտությունների և վերաբերմունքների համալիրներ, որոնք ապահովում են խնդիրների հաջող կատարում և խնդիրների լուծում՝ իրական կայունության, խնդիրների և հնարավորությունների վերաբերյալ
Կայուն զարգացում	բավարարել ներկա կարիքները առանց վնասելու ապագա սերունդների իրենց սեփական կարիքների բավարարման կարողությունը
Կայուն զբոսաշրջություն	զբոսաշրջությունը, որը լիովին հաշվի է առնում իր ընթացիկ և ապագա տնտեսական, սոցիալական և բնապահպանական հետևանքները, բավարարելու այցելուների, արդյունաբերության, շրջակա միջավայրի և հյուրընկալող համայնքների կարիքները
Համակարգ	կազմակերպված ամբողջություն, մարմին, «առարկաների ամբողջություն, ինչպես նաև առարկաների և դրանց հատկությունների միջև հարաբերությունների հետ միասին»:

Հապավումներ

ԱՀ	Ասոցացիոն Համաձայնագիր
ՊՏԳ	Պահպանվող տարածքների գործակալություն
ՀՊՄՀ	Հայաստանի պետական մանկավարժական համալսարան
ԲՌԿԳՀ	Բնական ռեսուրսների և կյանքի գիտությունների համալսարան
ca.	Մոտավորապես
CAQDAS	Համակարգչային աջակցությամբ տվյալների որակական վերլուծության ծրագիր
CaucaSusT	Կովկասի տարածաշրջանում՝ անդրգիտակարգային (TD)

	զբոսաշրջության կայուն զարգացման համար
ՀՏ	Համայնքային տուրիզմ
ՀԸԳՀ	Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր
ՈւԿԿ	Ուղղության կառավարման կազմակերպություններ
Օր.	Օրինակ
ԷԳՏԵԿ	Էկոլոգիական և գյուղատնտեսական տուրիզմի եվրոպական կենտրոն
ԿԿԶ	Կրթություն կայուն զարգացման համար
et al.	And others
Etc.	Etcetera/ and other things
ԵՄ	Եվրոպական Միություն
ԳՏԵՖ	Գյուղական տուրիզմի եվրոպական ֆեդերացիա
ԳԳԾ	Գործողության գլոբալ ծրագիր
ՏՊԸԿ	Տվյալների պաշտպանության ընդհանուր կանոնակարգ
ԱՏԿ	Աշխարհագրական տեղեկատվական համակարգ
ՎԶԱՎ	Վրաստանի զբոսաշրջության ազգային վարչություն
ԲՈՒՀ	Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ
i.e.	That is
ԽՀ	Խորացված հարցազրույց
ԿԳԿՀ	Կիրառական գիտությունների համալսարան Կրեմս
ՀԶՆ-ներ	Հազարամյակի զարգացման նպատակները
ՀԿ	Հասարակական կազմակերպություն
ՏՀԶԿ	Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպություն
Է.	էջ
ՊՏ	Պաշտպանված տարածք
ՄՈՒԳ	Մասնակցային ուսուցում և գործողություն
ՄԳԳ	Մասնակցային գյուղի գնահատում
ԳՀԱԳ	Գյուղական համայնքների արագ գնահատում
ՆԸԻ	Նպատակի ընդհանրացված իմաստը
ԿԶ	Կայուն զարգացում
ԿԶՆ-ներ	Կայուն զարգացման նպատակներ
ՊՊՆ	Պարզ պատահական նմուշառում
Կ	Կայուն

SWOT	Ուժեղ կողմերը, թույլ կողմերը, հնարավորությունները և սպառնալիքները
ՏԴ	Տրանսդիսցիպլինարություն
ԶՏԿ	Զբոսաշրջության տեղեկատվական կենտրոններ
ԹՊՀ	Թբիլիսիի պետական համալսարան
ՄԱ	Միացյալ Ազգեր
UNCED	ՄԱԿ-ի շրջակա միջավայրի և զարգացման խորհրդաժողով
UNCHE	Մարդու միջավայրի վերաբերյալ ՄԱԿ-ի խորհրդաժողով
UNCTAD	ՄԱԿ-ի Առևտրի և զարգացման խորհրդաժողով
UNECE	ՄԱԿ-ի Եվրոպայի տնտեսական հանձնաժողով
UNEP	ՄԱԿ-ի բնապահպանական ծրագիր
UNESCO	ՄԱԿ-ի կրթական, գիտական և մշակութային կազմակերպություն
UNWTO	Միավորված Ազգերի Զբոսաշրջության Համաշխարհային Կազմակերպություն
ՀՍՊ	Համալսարանի Սոցիալական Պատասխանատվությունը
vs.	ընդդեմ
ՇՄԶՀՀ	Շրջակա միջավայրի և զարգացման համաշխարհային հանձնաժողով
ՀԲՄՀԿԶ	Համաշխարհային բարձր մակարդակի հանդիպում կայուն զարգացման համար
ՃԶՀԽ	Ճանապարհորդությունների և Զբոսաշրջության Համաշխարհային Խորհուրդ

Անդրգիտակարգային (Transdisciplinarity TD) դաշտային, իրավիճակային (Case Study) ուսումնասիրությունների մշակման և իրականացման դասընթաց

Ձեռնարկ համալսարանական ուսումնառողների համար

Ձեռնարկը պատրաստված է Կովկասյան տարածաշրջանում, Կայուն զբոսաշրջության զարգացման նպատակով, անդրգիտակարգային դաշտային հետազոտական աշխատանքների շրջանակներում
Նախագիծ *CaucaSusT*
2021

Տեխնիկական խմբագրումը, կազմը և
էջադրումը՝ Տիգրան Բաբայանի

Թուղթը՝ օֆսեթ
Չափսը՝ 70x100, 1/16
13 տպ. մամուլ
Տպաքանակ 300

Տպագրվել է Մեկնարկ ՍՊԸ-ում
Երևան Աբովյան 41. Հեռ. 091 40-27-97

Կովկասյան տարածաշրջանում Կայուն զբոսաշրջության զարգացմանը ուղղված **CaucaSusT** ծրագիրը իրականացվել է Հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի, Թբիլիսիի պետական համալսարանի, Վիեննայի բնական ռեսուրսների ու բնական գիտությունների համալսարանի և Ավստրիայի Կրեմսի կիրառական գիտությունների համալսարանի հետ համատեղ նախագծով:

Նախագծի հիմնական նպատակն էր՝ անդրգիտակարգային (transdisciplinary) դաշտային, իրավիճակային (Case Study) թեմատիկ ուսումնական դասընթացի զարգացումը և ինտեգրումը համալսարանական ուսումնական ծրագրերում, ինչպես նաև դաշտային հետազոտական դասընթացի անցկացումը Հայաստանի ու Վրաստանի տարբեր զբոսաշրջային տարածքներում: Դասընթացների անցկացումը իրականացվել է երկու համալսարանների մի քանի ֆակուլտետների դասախոսների և ուսանողների, ինչպես նաև տեղական համայնքների և վարչակազմերի ներկայացուցիչների ակտիվ մասնակցությամբ: